

Ο ΙΕΡΟΣ ΤΟΥ 1821 ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ

Η

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ

ΕΝ ΤΩ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩ ΣΥΛΛΟΓΩ «ΠΑΡΝΑΣΣΩ»

ΤΗ 27 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1879.

ΥΠΟ

Ν. Γ- ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ

τακτικού ενεργού μέλους του Συλλόγου.

« Ἄχρις ἂν οὗτος (ὁ ἥλιος) ταύτην
πορεύηται τὴν πορείαν, Ἄθηναίσι πο-
λεμήσουσι Πέρσαις ὑπὲρ τῆς δεδρω-
μένης χώρας, καὶ τῶν ἡσεβημένων
καὶ κατακεκαυμένων ἱερῶν.»

(ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ).

ΑΘΗΝΗΣΙ

ΤΥΠΟΙΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΒΑΡΒΑΡΗΓΟΥ

1881

ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΝΗΜΗΣ

ΤΩΝ ΔΟΙΔΙΜΩΝ ΙΔΡΥΤΩΝ ΤΗΣ ΕΝ ΒΙΤΩΛΙΟΙΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΕΣΧΗΣ

ΜΗΝΑ ΒΙΣΤΑ, ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΖΟΥΖΙΟΥ

ΚΑΙ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΒΑΦΕΙΑΔΟΥ.

ΤΗΣ ΦΙΑΟΜΟΥΣΟΥ, ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΔΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΥ

ΤΑΥΤΗΣ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑΣ,

ΕΠΙ ΤΑΙΣ ΧΡΗΣΤΑΙΣ ΕΛΠΙΣΙ ΤΗΣ ΤΑΧΕΙΑΣ ΕΚΠΑΗΡΩΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΠΗΒΟΛΟΥ ΥΠΕΡ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ ΤΩΝ

ΑΝΑΤΙΘΕΤΑΙ.

Παναγιώτης Κωνσταντίνου

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΗΣ¹

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

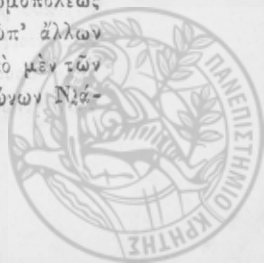
ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ ΕΝ ΤΩΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΙ ΣΥΛΛΟΓΩΙ «ΠΑΡΝΑΣΣΩΝ»

ΤΗΣ 27 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1879.

Φιλολογοί κίριοι,

Ὁμιλήσαντες κατὰ τὴν προηγουμένην εὐμενῆ ὑμῶν ἀκρόασιν μετὰ τῆς δυνατῆς συντομίας, ἀλλὰ καὶ πολλῆς ἀκριβείας περὶ τῆς κατὰ τὸ 1821 ἐπαναστάσεως τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἔσω πυκνῶς οἰκουμένης, τοσούτῳ καὶ εὐάνδρου ἄλλοτε Χαλκιδικῆς Χερσονήσῳ, ἐξηγήσαμεν εἰς ὑμᾶς καὶ τοὺς λόγους, ὡς ἐνθυμεῖσθε, οἱ οὓς ἡ πολυπαθὴς Μακεδονία καίτοι οὕσα ἔδρα τοῦ Ῥούμελι-βαλεσση, ἦτοι τοῦ γενικοῦ τῆς Ῥούμελης στρατάρχου, καὶ τὸ συνεντευκτῆριον

¹ Πολλοὶ φρονοῦσιν ὅτι ἡ ὀνομασία τῆς πόλεως ταύτης μετέπεσεν εἰς Νάουσαν, ἢ ὡς κοινῶς ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων λέγεται Νιάουσαν, ἐκ τῆς λέξεως Νέα-Αὐγούστα εἰκοτολογοῦντες τοῦτο ἐκ τῆς προφορᾶς, μεθ' ἧς προφέρουσι τὸ ὄνομα τοῦτο ἰδίᾳ οἱ Ἑλληνόβλαχοι τῶν περὶ μερῶν ἀποκαλοῦντες τὴν πόλιν Νιάουσαν, παρενθέτοντες τουτέστι καὶ τὸ γάμμα μεταξύ τῆς μεσαίας συλλαβῆς. Καθ' ἡμᾶς ἡ λέξις δὲν μετέπεσεν, ἀλλὰ παρεφθάρη εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ παρεμβalόντος ἐν μὲν τῇ πρώτῃ συλλαβῇ τὸ κατὰ συνίζησιν ἐν τῇ δευτέρῃ γλῶσση συνηθέσασα προπεριόμενον ἰῶτα, ἐν δὲ τῇ μεσαίᾳ τὸ γάμμα καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ τὸ ταῦ, ὡς συχνότατα ἐν τοῖς τοιοῦτοις γίνεται καὶ ὡς ἀπαρallάκτως, ὡς γνωστόν, συνέβη ἐν τῇ ὀνομασίᾳ τῆς ἐν τῇ νήσῳ Πάρῳ ὀμωνύμου κωμοπόλεως Ναούσης, ἣτις ἐπὶ μακρὸν ἐλέγετο ὑπὸ τινων μὲν Νάγουσα, ὑπ' ἄλλων Νάγουστα καὶ ὑπ' ἄλλων Νάγους, ὡς ὁμοίως καὶ ἡ ἡμετέρα ὑπὸ μὲν τῶν βουλγαροφώνων Μακεδόνων λέγεται Νέγος, ὑπὸ τῶν βλαχοφώνων Νιά-

τῶν πολυαριθμῶν ὀρδῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ ἀσιατικῆς Τουρκίας, καίτοι κατοικουμένη ὑπὸ Ὀσμανιδῶν περισσότερον τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, εἰσῆλθεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἀνισον κατὰ τῶν κρατούντων πάλην ὑπὲρ τῆς τοῦ ἔθνους ἐλευθερίας, ὑπὲρ ἧς ἄσμενος ἑαυτὴν εἰς τοὺς κινδύνους καὶ τὰς θυσίας ἐξέθετο. Ἀποδείξαντες δὲ καὶ ὅτι τὰ πάντα προθύμως συνεισέφερον εἰς τὴν εὐκαταίαν ἔκβασιν τοῦ ἐθνικοῦ τούτου ἐπιχειρήματος, ὅπερ δίκαιον καὶ ἱερὸν ἐκ φύσεως ἐπετεύχθη μερικῶς μόνον, ὡς μὴ ὤφελεν, εἶπομεν καὶ ὅτι, ὅτε ἡ σάλπιγξ τοῦ Φερραίου ὡς ἀστραπὴ τὴν Μακεδονίαν διελθοῦσα εὔρεν ἐν αὐτῇ τρία σπουδαῖα καὶ ἐπίκαιρα κέντρα, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔμελλε νὰ διαδοθῇ τὸ ἐπαναστατικὸν ἔναυσμα καθ' ὅλην τὴν λοιπὴν χώραν, ἡ Μακεδονία τότε ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν εἰδημόνων ἐκρίθη οὐ μόνον ὡς καταλληλοτάτη ν' ἀπασχολήσῃ πολλὰς χιλιάδας ὀθωμανικοῦ στρατοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ ἰκανῶς ἰσχυρὰ πρὸς τε ἐπίθεσιν καὶ ἀντίστασιν κατὰ τῶν ἐν ἑαυτῇ καὶ περὶ ἑαυτὴν πολεμίων ἀν οὐχὶ πανταχοῦ, τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν ὀχυρῶν καὶ ἐξαιρετικῶν θέσεών τῆς· διότι, ὡς καὶ ὁ τοῦ Δοκιμίου περὶ τῆς ἐλ-

γούστα, ὑπὸ τῶν ἀλβανῶν Νεγύστα, ὑπὸ δὲ τῶν Ναουσαίων καὶ ἐν γένει τῶν ἑλληνοφῶνων κατοίκων τῆς Μακεδονίας Νεγούστα ἄνευ τοῦ γάμμα. Ὅθεν συμπεραίνοντες δυνάμεθα ἤδη νομίζομεν, μετὰ τινος θετικότητος ν' ἀποφανθῶμεν ὅτι Νάουσα ἡ πόλις αὕτη ἀνέκαθεν ἐκλήθη α) διότι τί φυσικώτερον, προσφυσίτερον καὶ εὐτοχωτέρου ἢ Νάουσα νὰ ὠνομάσθῃ πόλις ἐν μέσῳ ναόντων ὑδάτων ἰδρωθεΐα καὶ ὑπὸ γνησίῳ Ἑλλήνων κατοικουμένη, ἀφοῦ ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων γινώσκομεν ὅτι πλείστα πόλεις, κωμοπόλεις καὶ κῶμαι τοῦ τε ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου Ἑλληνικοῦ κόσμου ὠνομάσθησαν ἐκ τῆς τοποθεσίας· ἐν ἧ ἴδρυνται· καὶ β) διότι ἔχομεν ἀναμφισβήτητον παράδειγμα ὁμοίαν, ὡς εἶπομεν, λέξιν καὶ τὰς αὐτὰς περίπου μεταβολὰς ὑποστᾶσαν, τὴν Νάουσαν τῆς Πάρου. Προσθετιὸν δ' ἐν τοῖτοις ὅτι· πόλις διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου—Αὐγούστα ἢ Νέα Αὐγούστα—προσπαρορευομένη οὐδέποτε ἐνταῦθα ὑπῆρξεν, καθ' ἃ ἡμεῖς τοῦλάχιστον γινώσκομεν.

ληνικῆς ἐπαναστάσεως συγγραφεὺς ὀρθῶς παρατηρεῖ, ἂν κα ἐνυπῆρχε μεγίστη τῷ ὄντι διαφορὰ μεταξύ τῆς παρούσης Μακεδονίας καὶ τῆς ἐπὶ τε τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν λαμπρῶν ἐκείνων ἡμερῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἢ τῆς ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἐπαρχίας μὲν καὶ τότε δικτελοῦσης, ἀλλὰ προσεχούσης τὴν τε Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, ὡς γενναῖα ὅμως τῆς ἀρκτώσεως Ἑλλάδος καὶ μάχιμος φυλὴ οἱ Μακεδόνες ἠδύναντο γενναίως νὰ παλαίσωσι καὶ πολλῶν ἄλλων ἤττον ὀχυρῶν ἐλληνικῶν τόπων ἐπιτυχέστερον νὰ ἐγκαρτερήσωσιν, ἀφοῦ ἐνῶ καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ νῆσος τοῦ Πέλοπος ἐν μόνον εἶχε σπουδαῖον ὀρηκτήριον, τὴν Λακωνίαν, ἢ Μακεδονία παρέσχε τρία τοιαῦτα ἀντὶ ἐνός, καὶ ταῦτα ἰσχυρότατα, δεξιώτατα καὶ πολεμικώτατα, τὴν ὠραίαν καὶ εὐάνδρον Χαλκιδικὴν Χερσόνησον, τὴν ὀχυρὰν Νάουσαν καὶ τὸν γενναῖον Ὀλυμπον, ἐνθα τὸ πάλαι οἱ ἐλληνικοὶ θεοὶ τὰ ὠραῖα μέλαθρά των εἶχον ἰδρύσει. Πρὸς τῇ φυσικῇ δὲ ὀχυρότητι τῆς τελευταίας καὶ μέσης τῶν τριῶν τούτων περιπέστων καὶ ἐπικαίρων θέσεων ἐννοεῖ τις καλῶς καὶ τὸ ἀκαταμάχητον τῆς πρώτης, ὅταν ἀναμνησθῇ μόνον ὅτι οἱ παλαιοὶ ἐξελέξαντο τὴν ἐξ αὐτῆς ἀποτελουμένην νοτιοδυτικὴν χερσόνησον Φλέγραν (Παλλήνην) ὡς τὸ πεδῖον ἐν ᾧ ἐγεννήθησαν καὶ ἐμάχοντο οἱ Γίγαντες κατὰ τῶν Ὀλυμπίων Θεῶν.¹ Καὶ περὶ μὲν ταύτης ἐπραγματεύθημεν, ὡς γι-

¹ Πινδρ. Νεμ. σιχ. 100

• Καὶ γὰρ ὅταν θεοὶ ἐν πεδίῳ Φλέγρας Γιγάντεςσι μάχων
 • Ἀντιάζωσιν, »

Στρεβ. Βιβλ. V σελ. 386

« καὶ τὸ Φλεγραῖον καλούμενον πεδῖον, ἐν ᾧ τὰ περὶ τοὺς Γίγαντας μυθεύουσιν, δὴκ ἄλλοθεν, ὡς τὸ εἶκός, ἀλλ' ἐκ τοῦ περιμάχητον τὴν γῆν εἶναι δι' ἀρετὴν. »

Εὐριπίδ. Ἴων σιχ. 987.

« Κρέουσα . . . οἶσθα γηγενῆ μάχην ;

« Παιδαγωγὸς Οἶδ', ἦν Φλέγρα, Γίγαντες ἔστησαν θεοῖς.

νώσχετε, ἐν τῷ πρώτῳ μέρει¹. προκειμένου δὲ ἤδη νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τῆς δευτέρας, ἤτοι περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ναούσης καὶ τῆς ἀξιοβρηνήτου μὲν ἀλλ' ἐνδόξου καταστροφῆς αὐτῆς, ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον θεωροῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν εἰς ὑμᾶς τὰ δύο ταῦτα· α) πῶς εὑρέθη τῶσϋτον παρεσκευασμένος οὐχὶ μόνον πρὸς σπουδαίαν ἄμυναν, ἀλλὰ καὶ ἐπίθεσιν κατ' ἀπειραρίθμου στρατοῦ ὑπὸ ἰκανωτάτους καὶ ἐμπειροτάτους ἀρχηγούς λαὸς ὑποδεδουλωμένος καὶ ὑπὸ τυραννίαν ἀπηνῆ διατελῶν, καὶ β.) ὁποῖα τις ἡ θέσις τῆς πολυάθλου καὶ ἱστορικῆς Ναούσης.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως, (948 μ. Χ.) ὑπῆρχε σύστημα, δι' οὗ ἐκάστη περίου τῆς ἐκτενοῦς τότε αὐτοκρατορίας ἐπαρχία ἐκέκτητο μαχίμους τινὰς καὶ γενναίους ἀρχηγούς ἀκολουθουμένους ὑπὸ ἐνόπλων ἀνδρῶν ἐπίσης πολεμικῶν καὶ ἀνδρείων, οἵτινες ἐκαλοῦντο ἄρματα τῶν (armatores), ἐξ οὗ καὶ ἡ λέξις ἄρματα τῶν μετὰδοθεῖσα ἐπεκράτησεν, ὡς γνωστόν, μέχρις ἡμῶν ἐν τῇ αὐτῇ πάντοτε ἐννοίᾳ καὶ σημασίᾳ. Οἱ ἄρματα τῶν οὗτοι καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἐπὶ τῆς ἐνετικῆς ἤδη κυριαρχίας, παρ' ἧς

«Κρ. Ἐνταῦθα Γοργόν' ἔτεκε Γῆ, δεινὸν τέρας.

«Παιδ. Ἡ παισὶν αὐτῆς σύμμαχον, θεῶν πόνον

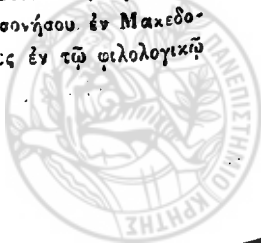
«Κρ. Ναί· καὶ νιν ἔκτειν' ἡ Διὸς Παλλὰς θεὰ»

Στράβ. βιβλ. VII σελ. 81.

«Ἐτι δὲ πρότερον τοὺς Γίγαντας, ἐνταῦθα γενέσθαι φασὶ καὶ τὴν χύραν ὀνομάζεσθαι, Φλέγραν, οἱ μὲν μυθολογοῦντες, οἱ δὲ πιθανώτερον ἔθνος τι βάρβαρον καὶ ἀσεβὲς ἀποφαινόντες τὸ κατέχον τὸν τόπον, καταλυθὲν δ' ὑπὸ Ἡρακλείου ἠνίκα τὴν Γροίαν ἐλθὼν ἀνέπλει εἰς τὴν οἰκίαν.»

Στεφαν. Βυζαντ. ἐν λ. «Φασὶ γὰρ τὴν μὲν γῆν ταύτην κεκλήσθαι Φλέγραν, τοὺς δὲ ἐνοικοῦντας Γίγαντας.»

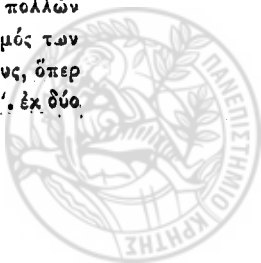
¹ Τὸ πρῶτον μέρος, θέμα ἔχον τὴν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἑλληνικῆς ἐθνεγεροσίας ἐπανάστασιν τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου ἐν Μακεδονίᾳ καὶ τ' ἀποτελέσματα αὐτῆς, ἀνεγνώσθη ὡσαύτως ἐν τῷ φιλολογικῷ Συλλόγῳ «Παραρροῶν» τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου 1878.

πολλάκις καὶ ὑποστηρίξεως πολλῆς καὶ περιποιήσεων φιλοφρονησάτων ἐτύχχανον, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κυρίευσιν τῶν ἐλληνικῶν ἐπαρχιῶν ἠναγκάσθησαν πολλῶν ἕνεκα λόγων νὰ συγκροτήσωσι μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ στρατόπεδα ἐπὶ ὑψηλῶν, ἀποτόμων καὶ ἀπροσίτων θέσεων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ὀρμώμενοι κατήρχοντο εἰς τὰς πλησιοχώρους κώμας καὶ ἐλεηλάτουν αὐτάς, πολλάκις δὲ εἰσήρχοντο καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ ἐλήστευον συνήθως μὲν τοὺς ἄλλοθρήσκους, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τοὺς ὁμοθρήσκους χριστιανοὺς ἐξ ἀνάγκης, ἀφοῦ βεβαίως ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ζῶσιν ἀπὸ τῆς ληστείας, ἐξ οὗ καὶ ἐπωνομάσθησαν κ λ έ φ τ α ι. Ἐκάστου τῶν ἀρματωλικῶν τούτων ὁ ἀρχηγὸς ἐκαλεῖτο καπετάνος, οἱ δὲ στρατιῶται πα λ λ η κ ά ρ ι α, τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν κατὰ τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν π ρ ω τ ο π α λ λ ή κ α ρ ο ν¹, τὸ δὲ μικρότερον τὴν ἡλικίαν καὶ ὠραιότερον τὴν μορφὴν ψυχ ο γ υ ι ό ς· τὸ δὲ μέρος, ἐν ᾧ διαρκῶς ἢ πρᾶσκαίρως διέτριβον ἐλέγετο λ η μ έ ρ ι.² Οἱ

¹ Τὸ πρωτοπαλλήκαρον πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐχρησίμειε πάντοτε καὶ ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ ἀρχηγοῦ· ὁ δὲ ψυχογυῖος (υἱόθετος) ἔφερε συήθως τὴν καπνοσύριγγα τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ κύπελλον, δι' οὗ ἐκέρνα (ἐφονοχέει) τοὺς φιλοξενουμένους.

² Ὁ ἱματισμὸς τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν ἐν γένει ἦτο ὁμοῖο. μορφος καὶ συνίστατο ἐκ τῶν ἐξῆς, α. ἐκ φουστανέλλας ὀνομαζομένης διὰ ζωστήρος περὶ τὴν μέσην καὶ καταφθανούσης μέχρι τῶν γονάτων· β'. ἐκ γελεκίου (ὑποδήτου), γ'. ἐκ μαλλίνων χολεβῶν, ἦτοι καλτσῶν (περικνημίδων ἐριουργῶν), δ'. ἐκ σκούφου λευκοῦ ἢ κεκρυφάλου, ὃν περιέβαλλον οἱ πλείστοι καὶ διὰ σερβέτας (στεροφίου), ε. ἐκ τσαρουχιῶν (πεδῶλων) ἀπλῶν καὶ ἐλαφρῶν ἐξ ἀκατεργάστου βοείου δέρματος κατασκευασμένων καὶ ς'.) ἐκ κάππας (ἐφεστρίδος) ἀμφιμάλλου, ἣν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου συνήθως ἔφερον. Οἱ ἀρχηγοὶ (καπετάνοι) ἐφόρουν καὶ ἑτερομάλλον λευκὴν φλοκκάταν (γλαϊναν), ἱμάτια ὅλως χρυσοκέντητα, φέσιον (πίλον) ἐρυθρὸν μετὰ μακρᾶς χρυσοῦς φούντας καὶ φουστανέλλαν μετὰ πολλῶν πτυγῶν, ἐνῶ οἱ στρατιῶται μετ' ὀλίγων. Ὁ δὲ συνήθης ὄπλισμός των συνέκειτο ἐκ τῶν ἐξῆς· α. ἐξ ἐνὸς τυφεκίου (πυροβόλου) ἐπιμήκου, ὅπερ καὶ κ α ρ υ ο φ ύ λ ι ἐλέγετο· β'. ἐκ δύο πιστολιῶν (πυροβολίων), γ'. ἐκ δύο

κλέφται, ὡς ἐκ τοῦ κατωτέρω διστιχοῦ δημοτικοῦ ἄσμα-
τος πληροφροῦμεθα, εἶχον καὶ σημαίας φερύσας ἐπὶ ἐρυθρο-
κυάνου πεδίου ὡς σύμβολον ἐρυθρὸν σταυρὸν ἢ τὴν εἰκόνα
τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεομήτορος ἢ ἄλλου τινὸς ἁγίου, ἢ δὲ
σημαία ἐκαλεῖτο ὑπ' αὐτῶν, ὡς καὶ τὰ νῦν ἔτι ἐν τε τῇ ἄνω
Μακεδονίᾳ καὶ τοῖς περὶ τὸν Ὀλυμπον χωρίοις ὀνομάζεται,
φλάμπουρο.

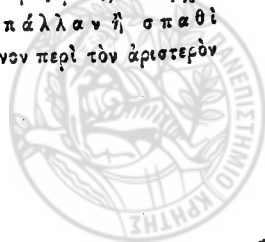
«Εἶχε φλάμπουρο κόκκινο, κόκκινο καὶ γαλάζιο,
εἶχε Σταυρὸ εἶχε Χριστὸ, εἶχε καὶ Παναγίκα.»

Καὶ ἐξ ἀρχαιτέρου τινὸς ποιήματος ἐπιγραφομένου «Ὁ
Θρηῆνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.»

«Σημαδί μεῖζα φλάμπουρο, σταυρὸν τὸν τοῦ Κυρίου.»

Ὑπὸ τὴν σημαίαν καὶ προστασίαν τῶν ὀρεισίδων τού-
των μαχητῶν οἱ χριστιανοὶ τῶν πεδινῶν χωρῶν κατέφευ-
γον ἐν περιστάσει κινδύνων καὶ ἐσώζοντο, καθότι οἱ κατα-
κτηταὶ Ὀσμανῖται εὐχαριστούμενοι νὰ ἐπικαρπίζωνται τὰς
πεδινὰς χώρας σπανίως ἐκ τοῦ φόβου ἀπεφάσιζον ἄνευ ἀνάγ-
κης νὰ διακινδυνεύωσι τὴν φήμην, τὸ ἡδυπαθὲς τοῦ βίου,
τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἐπιχειροῦντες τὴν κατα-
δίωξιν τῶν αὐτονόμων καὶ ἐνόπλων ἐκείνων σωματίων, ἄ-
τινα ἐν τοῖς ὀρεινοῖς καὶ ἀποτόμοις μάλιστα μέρεσιν ὑπῆρ-
χον τῷ ὄντι ἀτρόμητα καὶ ἀδάμαστα. Τὰ ἀφόρητα ὁμως
δεινὰ καὶ παθήματα, ἅτινα ὑφίσταντο πρὸ πάντων οἱ Ὀθω-
μανοὶ κυριάρχει, τοπικαὶ τινες ἐπαναστάσεις, συχναὶ αἱμα-
τηραὶ ἀψιμαχίαι καὶ ἐσωτερικοὶ σπαραγμοί, προερχόμενοι
ἐκ τῶν συχνῶν ἐπιθέσεων τῶν ὀρεισίδων τούτων κατὰ τῶν

παλασκῶν (γωρυτῶν) καὶ δ' ἐξ ἐνὸς γιγατανίου (παραξίφιδος) οἱ ἀρχη-
γοὶ ἀντὶ γιγατανίου ἔφερον ξίφος, ὅπερ ὠνόμαζον πάλαν ἢ σπαθί
(=σπάθην), καμπύλον, ἰκανῶς πλατὺ καὶ κρεμασμένον περὶ τὸν ἀριστερὸν
μῆρὸν διὰ λαφίρου.

Τούρκων καὶ τῶν ὁμοφρόνων τούτοις ὁμοφύλων καὶ ὁμο-
θρήσκων προσεστώων, τῶν καὶ τουρκο-κοτζαμπασίδων ὑπὸ
τῶν κλεφτῶν συνήθως καλουμένων¹, ὧν εἶχον ἀποδῆ
ἢ διηνεκῆς καὶ αἰωνία μάλιστα, ἀπαγωγὰ πλουσιῶν Ὀθω-
μανῶν πολιτῶν, πολλάκις δὲ καὶ αὐτῶν τῶν διοικητικῶν
ὑπαλλήλων, οὓς ἐπὶ ἀδρόσις μόνον λύτραις ἀπέλυον, ἐπείσαν
ἐπὶ τέλος τὴν ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν, ὅπως τὴν ἀνάγκη
φιλοτιμίαν ποιουμένη περιποιηθῆ καὶ ἀναγνωρίσῃ τὰ
συγκεκριτημένα ταῦτα σώματα. Ὅθεν περὶ τὰ μέσα τῆς
δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος ἐπὶ τοῦ περιωνύμου καὶ
μεγαλοπρεποῦς Σουλτάν-Σουλεϊμάνου, ἅμα τῇ ἀναρρήσει εἰς
τὴν Μεγάλην Βεζυρειάν τοῦ Ἑλλήνος τὸ γένος καὶ ἐκ
Πράγας τῆς Ἡπείρου καταγομένου, φιλελευθέρου καὶ φι-
λανθρωποτάτου Ἰμπραὶμ πασσαῖ ἐξεδόθη αὐτοκρατορικὸν φερ-
μάνιον, δι' οὗ ἡ ἀρκτῶα Ἑλλάς διηρεῖτο εἰς 15 ἐπαρχίας,
καὶ ἐν ἐκάστη αὐτῶν ἀνεγνωρίζετο πλεόν ἐπισήμως ὡς ἐπι-

¹ Οἱ δημογέροντες καὶ οἱ προσεστώησαν, ὡς καὶ οἱ παρὰ τοῖς ἀρ-
χαίοις προστάται· καλούμενοι, πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως οἱ τε
φυσικοὶ προστάται καὶ σύμβουλοι παντός καταδωκομένου ἢ καταπιεζομένου
χριστιανοῦ καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι εἰς τε τὰ πολιτικά, ἐκκλησιαστικά καὶ δι-
καστικά συμβόλια πασῶν τῶν ὧν προΐσταντο κοινοτήτων, ἄς αὐτοὶ κυρίως
μετὰ τὸν Μητροπολίτην τῆς ἐπαρχίας ἀντεπροσώπευον ἀμέσως μὲν παρὰ
ταῖς τοπικαῖς διοικήσεσι, δι' ἀντιπροσώπων δὲ παρὰ τῇ γενικῇ διοικήσει.
Τινὲς ὁμοῦς τούτων ἐπολιτεύοντο δυστυχῶς ὅλως τούναντιόν, διότι συνενού-
μενοι μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπέβηον πολυμερῶς
καὶ πολυτρόπως τοὺς ἀτυχεῖς χριστιανούς ἐπὶ τῆς ῥάχους τῶν ὁποίων ἐπέ-
βαλλον φορτία δυσθάστακτα, φόρους βαρεῖς, ἀγγαρείας κλπ. καὶ διὰ τοῦτο
τοὺς τοιοῦτους προσεστούς (κοτζαμπασίδα:), ὡς καὶ πάντα τὰ μέλη τῶν
οἰκογενειῶν αὐτῶν καὶ τοὺς συγγενεῖς των, κατεδύκον ἀμειλίχως οἱ
κλεφταί, ὡς γνωστόν, καὶ ὁτάκις τοὺς συνελάμβανον ἐβασάνιζον αὐ-
τοὺς ἀπηνῶς, προσέθετον δὲ καὶ τῷ ὀνόματι αὐτῶν πάντοτε τὸ ἐπιθετον
Τοῦρκος, ὡς ἐν τοῖς ἐπομένοις στίχοις δύο διαφόρων ἀσμάτων παρα-
τηροῦμεν.

• Νὰ μὴ τὰ πάρουν τὰ σκυλιὰ κι' ὁ Τούρκο-Κωνσταντάκις. •

• Ὁ δῆμος εἶναι ἄπιστος, μὲ Τούρκους τρεπτημένους. •

τόπιος ἀρχὴ ὀπλαρχηγός τις (καπετάνος) χριστιανός, ἵνα περιστέλλῃ τὴν ληστεϊάν, τηρῇ τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ περιφρουρῇ τὴν ἡσυχίαν, τὴν τιμὴν καὶ ἀσφάλειαν τῶν ἐν τε τῇ περιφερείᾳ του κατοικούντων, καὶ τῶν δι' αὐτῆς διερχομένων ὑπηκόων τε καὶ μὴ, ὧν ἐπὶ τούτῳ ἀνώτατος ἀρχηγός τῆς ἐνόπλου δυνάμεως¹. Ἰπῆγето δὲ ἕκαστος ὀπλαρχηγός εἰς τὴν πλησιεστέραν τῆς θέσεώς του σατραπείαν ἢ διοίκησιν, ἣτις ὤφειλε νὰ ἐπικυροῖ ἀπλῶς τὸν διορισμὸν τούτου διὰ πλειονοψηφίας ὑπὸ τῶν δημογερόντων ἐκλεγομένου καὶ ἐπικαλουμένου, ὡς εἴπομεν, καπετάνου, οὐδόλως ἀναμιγνυομένη, ὡς γνωστόν, εἰς τὰ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ. Τοιαῦτα ἀρματαωλίκια ἢ καπετανᾶτα², ἐξ Ἑλλήνων μόνον συγκείμενα καὶ ἀνεξάρτητα ὄντα ἀπ' ἀλλήλων³ ἀνεγνωρίσθησαν τότε ἐν μὲν τῇ Ἡπείρῳ καὶ

¹ Χάριν ἀκριβείας σημειωτέον ὅτι κατ' ἀρχὰς μὲν οὐδεὶς τῶν καπετάνων εἶχε τὴν ἐλαχίστην δικαστικὴν δικαιοδοσίαν, εὐτε ἐπὶ ἀσικῶν οὐκ ἐπὶ ποινικῶν ὑποθέσεων βραδύτερον ὅμως σίτε ὀπλαρχηγοὶ τῆς Μακεδονίας, ὡς καὶ οἱ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἀπέκτησαν καὶ δικαστικὴν ἀρμοδιότητα ἐπὶ τε τῶν ποινικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων.

² Ἐκάστη ἀρματωλικὴ περιφέρεια ἐκαλεῖτο καπετανᾶτον πρωτατον καὶ ἀρματαωλίκιον, μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅτι ἡ λέξις ἀρματαωλίκιον, ἐλαμβάνετο καὶ ἀντὶ τοῦ στρατοπέδου, π. χ. «τὸ ἀρματωλίκι τοῦ Καρατάσσου» σημαῖνον κυρίως τὸ καπετανᾶτον τοῦ Καρατάσσου λαμβάνεται ἐνίοτε ἐν τοῖς δημοτικαῖς ἄσμασι καὶ ἀντὶ τοῦ ὁ Καρατάσσος μετὰ τῶν παλληκαρίων του, τουτέστιν ὁ ἀρχηγός μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀντὶ τῆς περιφερείας του.

³ Ἄν καὶ τὰ σώματα τῶν ἀρματωλῶν ὠρισμένην ἔχοντα περιφέρειαν ἐνεργείας ἦσαν ὅλως ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητα, πνευματικὸς δὲ μὴ σύνδεσμος στενωῶς συνέδεεν αὐτοὺς ἐν τε τοῖς κινδύνοις καὶ ταῖς χαραῖς. Παραδείγματα τούτου ἔχοντες ἱκανό, ἀρκούμεθα ν' ἀναφέρωμεν δύο μόνον τὰ ἐξῆς· α) ὅτι πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐκ τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ ἐπιχειμένου κινδύνου ἐγένετο κατὰ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς ἐνσωτώσεως ἐκατονταετηρίδος ἡ γνωστὴ ἐκείνη τῶν ἀρματωλῶν γενικὴ σύναξις ἐν Σκιαθῶν καὶ β) τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ τοῦ ἐν Ἡπείρῳ πολυκρότου ἀποβάντος ἀρματωλοῦ Ζίδρου, ἐξ ὧν δηλοῦται ὅτι, ὅτε ἐτέλουν οἱ ἀρχηγοὶ γάμον ἢ ἄλλην τινα οἰκογενειακὴν τελετήν, συνήρχοντο ἐπὶ τὸ αὐτὸ πρὸς πάντοτεμον διάχυσιν,

Αἰτωλο-Ἀκαρνανία τὸ Μαλακάσι¹, ἡ Τσουμέρκα², τὸ Ξηρόμερον, τὸ Λοιδωρίκι³ καὶ τὸ Βενετικόν⁴. Ἐν δὲ τῇ Θεσσαλίᾳ τὰ Ἄγραφα⁵, τὰ Χάσια,⁶ ἡ Ἐλασσών⁷, τὸ Μαυροβοῦνι⁸ καὶ τὸ Πατρατζίκι⁹. Ἐν δὲ τῇ Μακεδονίᾳ, ὁ Ὀλυμπος, ἡ Βέρροια, τὰ Σέρβια, τὰ Γρεβενά καὶ ἡ Μηλιά¹⁰. Ὁ ἀριθμὸς ὅμως τῶν ἀρματωλικῶν ἐτροπολογεῖτο κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς καὶ κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις· καὶ διὰ τοῦτο ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἀναρρίθνυονται μόνον 8 ἀρματωλίκια, συνεστάθησαν κατόπιν 15 τοιαῦτα, εἶτα, ὡς σαφῶς ἐκ δύο σωζομένων δημοτικῶν ἀσμάτων τῶν ἀρματωλῶν Ζίδρου καὶ Κίτσου ἀποδεικνύεται, περιωρίσθησαν εἰς 15, βραδύτερον ἄλλιν ἠΰξησαν εἰς

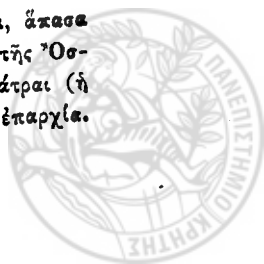
ὡς φαίνεται ἐν τοῖς ἐφεξῆς στίχοις γνωστοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος τοὺς γάμους τούτους περιγράφοντος.

«Ὁ Ζίδρος κάμνει τὴ χαρὰ, χαρὰ γιὰ τὸν υἱό του,
ἐκάλεσε τὴν κλεφτοურὰ τὰ δώδεκα πρωτᾶτα

.....
.....
.....

«στρῶστε καὶ τῶν παλληκαριῶν ἀπ' ὅλα τὰ πρωτᾶτα »

¹ Μαλακάσι μία ἐκ τῶν τεσσάρων περιφερειῶν τῶν Ἰωαννίνων, ἥτις ἄλλοτε ἐκαλεῖτο περιφέρεια τοῦ Σμοκόδου.—² Τσουμέρκα καὶ Τσουμέρικον κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς, περιφέρεια τῆς μεσημβρινῆς Ἠπείρου, συνισταμένη ἐκ 30 περίπου χωριῶν, ὧν οἱ κάτοικοι ἐπὶ ἀνδρεία, φιλομουσικὰ καὶ φιλοκαλιὰ διακρίνονται.—³ Λοιδωρίκι (λίξις παρεφθαρμένη ἐκ τοῦ Αἰτωλοδωρικῆ χώρα).—⁴ Βενετικόν (ἐπίκτητος Αἰτωλία) ἐπαρχία τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ὀνομασθεῖσα οὕτως ὡς ἐκ τῆς ἐπ' αὐτῆς κυριαρχίας τῶν Βενετῶν, καθ' ὃν χρόνον οἱ Ὀσμανίδαι τὴν κατέκτησαν.—⁵ Ἄγραφα, ἐπαρχία περιλαμβάνουσα πολλὰ χωρία ὑπαγόμενα πολιτικῶς μὲν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς Καρδίτσας, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Φαναριο-Φερσάλων.—⁶ Χάσια, ἐπαρχία συγκατεμένη ἐκ πολλῶν χωριῶν ὑποκειμένων ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν Τρικάλων.—⁷ Ἐλασσών (Ὀλοοσσών παρ' Ὀμήρῳ ῥαψ. Β. Ἰλιάδ. 739.)—⁸ Μαυροβοῦνι, ἄκασα ἢ ἐξ ὑψηλῶν καὶ καταρῦτων λόφων συνδεδεῖσα τὸ Πήλιον μετὰ τῆς Ὀσσης σειρὰ καὶ τὰ ἐπ' αὐτὴν χωρία.—⁹ Πατρατζίκι, Νέαι Πάτραι (ἢ Ἰπάτη),¹⁰ Μηλιά ἢ περὶ τὸ ἀρχαῖον Πιερικόν Δίον κειμένη ἐπαρχία.

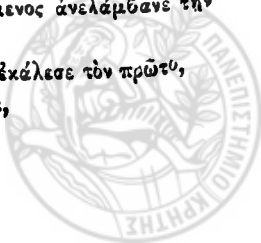
17 καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐπέκεινα τῶν 25, ἐξ ὧν 10 ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, 10 ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ 5 ἐν Ἠπείρῳ, Αἰτωλίᾳ καὶ Ἀχαρνανίᾳ¹.

Καὶ ἀφοῦ ἔμως ἐπισήμως ἀνεγνωρίσθησαν αἱ ἀρματωλικάι ἀρχαὶ καὶ πολλοὶ τῶν τέως ὀρεσιβίων συνθηκολογήσαντες μετὰ τῶν κρατούντων ὑπετάγησαν φιλῶ μόνον ὀνόματι αὐτοῖς, ἵνα λάβωσιν ἀρματωλίκια, πλεῖστοι ἄλλοι διέμειναν ὅλως ἀνεξάρτητοι ἐν τοῖς ἀπροσίτοις ὄρεσιν οὐδέποτε ὑποκύψαντες τὸν αὐχένα εἰς τὸν ὀσμανικὸν ζυγόν, ἄλλοι δὲ καὶ ἀφοῦ ἀνεγνωρίζοντο διὰ τῆς ὑποταγῆς ἀρματωλοὶ ἐγίνοντο πάλιν κλέφται, ἔνιοι δὲ κατεκράτουν διὰ τῆς βίας ἢ κληρονομικῶ δικαίωματι τὰ ἀρματωλίκια², καὶ

¹ Ὁ σεβαστὸς τῆς ἱστορίας καθηγητῆς κ. Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος ἱστορῶν ἐν τῷ πέμπτῳ τόμῳ τῆς πολυτίμου αὐτοῦ ἱστορίας τὰ περὶ τῶν ἀρματωλῶν τῶν διαφόρων ἀρματωλικῶν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν ἀναφέρει τρία μόνον ἀρματωλίκια κατὰ τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἀξιοῦ (Βαρδαρίου) Μακεδονίαν παραλιπὼν ἄτυχῶς νὰ διαλάβῃ καὶ τὰ πέραν τοῦ Ἀξιοῦ, ὡς τὰ τῶν Σερρῶν, Μαδεμοχωρίων, Κασσάνδρας καὶ Καλαμαριάς, ὡς ἐπίσης καὶ τινὰ τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἀξιοῦ, οἷον τὰ τῶν Βοδενῶν, Γρεβενῶν, Κοζάνης κλπ., περὶ ὧν πάντων ἐν ἐκτάσει πραγματευόμεθα ἐν τῷ προσεχῶς ἐκδοθησομένῳ ἱστορικῷ Δοκιμίῳ περὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

² Ὁ υἱὸς συνήθως διεδέχετο τὸν πατέρα κληρονομικῶς, καὶ διὰ τοῦτο ἡ συνηθετέρα καὶ σπουδαιότερα τοῦ κλέφτου καύχησις ἦτο ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῶν Ὀθωμανῶν ἡ γενεὰ των ἐκλήρωσε φόρους ἢ τὸ κοινῶς λεγόμενον χράτσι εἰς τοὺς Τούρκους. Ὁ καπετάνος, ὡς ἐκ τῶν κατωτέρω στίχων δημοτικοῦ ᾄσματος δηλοῦται, ἀποθνήσκων ἄτεκνος, ἐὰν δὲν εἶχεν ἀδελφοὺς, κατέλειπε κληρονόμον τῶν δούλων καὶ διάδοχον τοῦ καπετανάτου τὸ πρωτοπαλληκάρον, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ ὁποῦο ἐνεπιστεύετο συνήθως τὰ ἀνήλικα τέκνα του καὶ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀρματωλικοῦ μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ πρώτου ἐκ τῶν υἱῶν, ὅστις ἅμα δεκαοκταετῆς γινόμενος ἀνελάμβανε τὴν τοῦ πατρὸς θέσιν.

«Κὴ ἀπὸ τὰ παλληκάρια του (ὁ Στουρνάρης) ἐκάλεσε τὸν πρῶτον,
Ἐλα, Φοντύλη, ἀδελφεὶ καὶ πρῶτο παλληκάρι,

ἄλλοι καθαιρούμενοι ἀνελάμβανον πάλιν αὐτὰ διὰ τῶν ὄπλων ¹.

Ἐκ τῶν μαχίμων τούτων ὀπλιτῶν διέπρεψαν εἴτε ὡς ἄρματωλοὶ εἴτε ὡς κλέφται πλείστοι ἀνδρεῖοι ὀπλαρχηγοὶ διακριθέντες ἐπὶ καταπληκτικῶ ἠρωϊσμῶ ², ἀδαμάστῳ καρτερίᾳ, βαθείᾳ συνέσει, ἄκρα φιλανθρωπίᾳ καὶ χριστιανικῇ αὐταπαρνήσει. Δυστυχῶς ὅμως οὔτε τὸν βίον καθόλου, οὔτε τ' ἀνδραγαθήματα καὶ τὰς πολλὰς ὑπὲρ τοῦ γένους ὑπηρεσίας αὐτῶν διέσωσεν ἡ νεωτέρα ἐθνικὴ ἱστορία, ἣν εὐτυχῶς κατὰ τὸ ἐνὸν ἀναπληροῦσι τὰ δημοτικὰ ἐθνικὰ ἄσματα, ἱστοροῦντά τινες ἐκ τῶν πολλῶν πράξεων αὐτῶν, ἐξ ὧν ὑποδηλοῦται ὅτι, ἐν μὲν τῇ Ἡπείρῳ διεκρίθησαν οἱ ἐξῆς ³, ὁ Θεόδωρος Μπούας Γρίβας καὶ ὁ αὐτά-

Ἐλα κάθου 'ς τὰ γόνατα, ἔλα κάθου σιμά μου,
Σ' ἀφίνω διάτα τὸ παιδί, τὸ μικροχαϊδεμένο,
'τ' εἶναι μικρὸ κῆ ἀνήξερο, τ' ἄρματα δὲν γνωρίζει·
Νὰ μ' ἔχῃς ἔννοια τὰ χωριὰ καὶ τὸ καπετανλίκι.»

¹ Οὕτω δὲ προέκυψεν, ὥστε τὰ ἐπωνύμια ἄρματωλὸς καὶ κλέφτης νὰ ἐκλαμβάνονται ἀδιαφόρως τὸ ἐν ἀντί τοῦ ἄλλου, καὶ συχνοτάτα ν' ἀποδίδονται εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ὡς καταφαίνεται ἐν τῷ ἐξῆς δημοτικῷ ἄσματι τοῦ ἐκ Θεσσαλίας περιφήμου ἄρματωλοῦ Δήμου, ὅστις ἐξομολογούμενος τὰς ἀμαρτίας του λέγει:

«Καὶ φέρτε τὸν πνευματικὸ νὰ μ' ἐξομολογήσῃ
νὰ τοῦ εἰπῶ τὰ κρίματα ὅσ' ἔχω καμωμένα
τριάντα χρόνια ἄρματωλὸς καὶ εἴκοσι ἔχω κλέφτης.»

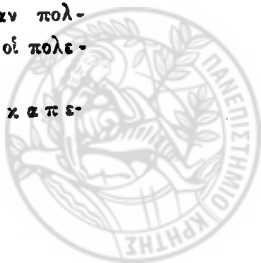
Καὶ ἐν τῷ τοῦ ὀνομαστοτάτου ἐν Ἡπείρῳ ἀποδάντος ἄρματωλοῦ Νικολοῦ Τσοβάρᾳ

«Ῥωτᾶτε γὰρ τὸν Νικολὸ, τὸν Νικολὸ Τσοβάρᾳ
ποῦτον 'ς τὸ Λοῦρ' ἄρματωλὸς, 'ς τὸ Καρπενῆσι κλέφτης»
καὶ ἐν τῷ ἀκελούθῳ ἀνωνύμου τινὸς ἄρματωλοῦ ἄσματι.

«Σ' τὸν Λοῦρο, 'ς τὸ Ξερόμερο ἄρματωλὸς ἐστάθην
'Σ τὰ Χάσια καὶ 'ς τὸν Ὀλυμπο δώδεκα χρόνους κλέφτης.»

² Εἰς τὰς πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς συμπλοκάς των ἐπέδειξαν πολυτάλας ἠρωϊσμὸν ἐνάμιλλον τῶ τῶν παλαιῶν ὑμνουμένων ἠρώων οἱ πολεμιστοὶ οὗτοι ἄνδρες.

³ Ἐν Πελοποννήσῳ, ἔβηθ ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις οὐδέποτε καπε-

δελφός του Γκίνης, ὁ Πούλιος, ὁ Δράκος Γρίβας, ὁ Μαλά-
 μος, ὁ Τριμπούκης Συντεκνιώτης, ὁ Ἄγγελῆς Σουμίλας, ὁ
 Πάνος Μεϊτάνης, ὁ Λιβίνης, ὁ Χρῆστος Βαλαωρίτης, ὁ
 Σπαθογιάννης καὶ ὁ Χονδρομάρας, βραδύτερον δὲ ὁ Χρῆστος
 Μηλιώνης, ὁ Δημήτριος Παλαιολόγος, ὁ Κατσιογιάννης,
 ὁ Πανουργιᾶς, ὁ Γεώργης Βαρνακιώτης, οἱ δύο ἀνδρεῖοι ἀ-
 δελφοὶ Κατσαντώνης καὶ Λεπενιώτης, ὁ Τασιούλας, ὁ Δου-
 βουνιώτης, ὁ Γῶγος Μπακόλας, ὁ Σκαλτσοδήμος, ὁ Μακρῆς,
 ὁ Χορμόβας, ὁ Γιαννούλας, ὁ Καρακίτσος, ὁ Καραῖσκος, οἱ
 Ψαρογιανναῖοι, οἱ Πουλαῖοι, ὁ Νικολὸς Τζιροβάρας κτλ. Ἐν
 δὲ τῇ Θεσσαλίᾳ ὁ Χορμόπουλος, ὁ Κούρμας, ὁ Σπανός, ὁ
 Γιάννης Μπουκουβάλας, ὁ Γέρω-Βλαχάβας¹, ὁ υἱὸς τοῦ
 Παπᾶ Θύμιος, ὁ Γιώτης, ὁ Στέργιος, ὁ γέρω-Ψήρας², ὁ Ἄν-
 δροῦτσος, ὁ Χρόνης, ὁ Γυφτάκης, οἱ τρεῖς υἱοὶ τοῦ Μπου-
 κουβάλα Στέργιος, Ἰωάννης καὶ Κώστας³, ὁ Ἰωάννης
 Σταθᾶς⁴, ὁ Δημότσιος, ὁ Μάνδαλος, ὁ πολύκροτος Μπατ-

τανᾶτα χριστιανικὰ ἀνεγνώρισε, διέπρεψαν ὡς κλέφται ἀρχαίω-
 τεροι μὲν ὁ Κορκόδειλος Κλαδᾶς καὶ ἄλλοι, βραδύτερον δὲ ὁ Παναγιώ-
 ταρος, οἱ Κολοκοτρωναῖοι, οἱ Κοντοβουνίσιοι, οἱ Χονδρογιανναῖοι, ὁ Σο-
 λιώτης, ὁ Ζαχαριᾶς καὶ ἄλλοι πολλοί.

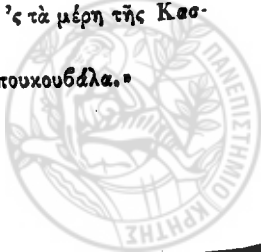
¹ Ὁ γέρων οὗτος ἀρματωλὸς ἦτο τόσο ἐυσεβής, ὥστε ἐν πρεσβυ-
 τικῇ ἡλικίᾳ ἔχων συνοδοιπόρον τὸν ψυχογιὸν τοῦ καὶ τὸ ὄπλον εἰς τὰς
 χεῖρας μετέβη πεζῇ εἰς προσκύνησιν τοῦ τάφου τοῦ Κυρίου εἰς Ἱερου-
 σαλήμ, ἔνθα κατὰ τὰς θερμὰς εὐχὰς τοῦ ἀπεβίωσεν.

² Ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου ὠνομάσθη ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ ἱστορικὴ γέ-
 φυρα τῶν Κασίων «Γέφυρα τοῦ Ψήρα.»

³ Τούτων τὴν ἀνδρείαν καὶ τόλμην καταδεικνύουσι πολλὰ δημοτικὰ
 ἄσματα, ἀδόμηνα εἰσέτι ἐν Ἠπειρο-Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ.

⁴ Ὁ διαπρεπὴς οὗτος ἀρματωλός, ὅστις εἶχε προχειρισθῆ ἀρχηγὸς
 τοῦ ἥρωϊκοῦ ἐκείνου καταδρομικοῦ στολίσκου, ὃν ἐπὶ τοῦ κατὰ τῶν ἀρμα-
 τωλῶν διωγμοῦ τοῦ Ἄλῆ-πασσᾶ συναθροισθέντες ἐν Σιάθῳ πεισῶν τῶν
 ἐλληνίδων χωρῶν οἱ λογάδες ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται συνεκρό-
 τησαν αὐτόθι, ἦτο γαμβρὸς τοῦ Μπουκουβάλα, ὡς ἐκ τοῦ κατωτέρω στί-
 χου τοῦ γνωστοῦ ἄσματος, «Μαῦρο καράβ' ἀρμένιζε 'ς τὰ μέρη τῆς Κασ-
 σάνδρας» δηλοῦται.

ε' Ἐγῶμαι: ὁ Γιάννης ὁ Σταθᾶς, γαμβρὸς τοῦ Μπουκουβάλα.

δέκης, ὁ Μαυροθανάσης, ὁ Μαυροπούλης, ὁ Κατσούδας, ὁ Τζαθάρας, ὁ Νάνος, ὁ Ἀθανάσιος Καρβέλλας, ὁ Λούκας Καλιακούδας, ὁ Ζαχαράκης, τὰ Βλασσόπουλα, οἱ Ψηραῖοι, ὁ Στουρνάρας, ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Ὀδυσσεύς.

Ἐν δὲ τῷ Ὀλύμπῳ καὶ τῇ λοιπῇ Μακεδονίᾳ μνημονεύονται οἱ ἐξῆς, ὁ Γέρω-Τσάρας, ὅστις χρηματίσας περίσφημος ἀρματωλὸς καὶ κλέφτης ἐδολορονήθη δι' ὑπαγορεύσεως τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ ἐν προβεβηκυῖα ἡλικίᾳ· ὁ Ζίδρος, ὅστις ὑπερήσπισεν ἐπὶ εἰκοσαετίαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν χριστιανῶν διαφυλάξας τὴν ἐπαρχίαν του ἐλευθέραν ἀπὸ τῶν Τούρκων, καὶ περὶ οὗ σώζεται τὸ γνωστὸν δημοτικὸν ᾄσμα. Ὁ ἐκ Λιτοχώρου πρῶτον μὲν ψυχρογιὸς τοῦ Ζίδρου, εἶτα δὲ ὄπλαρχηγὸς περίφημος γενόμενος Λάμπας, οὗτινος ἐπίσης μνημονεύει τὸ ἐξῆς ᾄσμα.

Ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτάτα
Τὸν Λάμπη δὲν ἐκάλεσε, τὸ μαῦρο ψυχροπαῖδι,
Κι' ὅλοι πηγαινούν κέρσμα κριάρι με κουδούνη·
Κι' ὁ Λάμπας πᾶγ' ἀκάλεστος με ζωντανὸ ἀλάφι.»

Ὁ Λάζος Ἐξάρχης, πατὴρ περιφίμων ὄπλαρχηγῶν ἀκμασάντων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ ἐν Ὀλύμπῳ, περὶ οὗ σώζεται εἰς τὰ στόματα τῶν Μακεδόνων τὸ κατωτέρω δίστιχον.

«Θεέ μου, τί νὰ γίνηκεν ὁ Λάζος ὁ Ἐξάρχης;
Λάζο μου, πῶς δὲν φίνεσαι τοῦτο τὸ καλοκάρη;»

Ὁ Ἀλεξανδρῆς ὀνομαστὸς ἀρματωλὸς τοῦ Ὀλύμπου, εἰς ὃν ἀναφέρεται ὁ ἐπόμενος στίχος.

Ἄλεξανδρῆς δὲν εἶν' ἐδῶ (ἐν Ὀλύμπῳ) πῆγε ἔστην Ἐλασσώνη.»

Ὁ Νικολὸς καὶ ὁ Σταθάκης αὐτάδελφοι ἀρματωλοὶ διάσημοι, περὶ ὧν σώζεται τὸ ἀκόλουθον δημοτικὸν ᾄσμα.

« πουλάκι πόθεν ἔρχεσαι;

Ἄπὸ τῆ Βέρροικ ἔρχομαι, καὶ ἔς τ' Ἄγραφα πηγαινῶ.

Πάγω νά βρῶ τὸ Νικολό, νά βρῶ καὶ τὸ Σταθάκη,
Νά πῶ τὰ χαιρετήματα ἀπὸ τὸν ἀνεψιό τους.
'Ο Χρῆστος τί νά γίνηκε, τ' ἄξιό τὸ παλληκάρι;
'Ο Χρῆστος πᾶσι καὶ κλείσθηκε ἕψηλὰ ἔς τὸ Καρκατῆσι,
Καὶ πολεμᾷ μετὰ τῆ Τουρκιᾶ, μετὰ τοὺς Δερβενγαδες.»

'Ο Χρῆστος ἦ ὡς κοινῶς ἐκαλεῖτο Κίτσος, ἀνεψιὸς τῶν
εἰρημένων Νικολοῦ καὶ Σταθάκη, περὶ οὗ ὁ λαὸς κατὰ τὸ
σύνηθες καθιέρωσε τὸ γνωστὸν δραματικώτατον καὶ δημο-
τικώτατον ἄσμα, ὑπερ ἀδόμενον συγκινεῖ πᾶσαν καρδίαν.

«Τοῦ Κίτσου ἡ μάχη κήθουνταν ἔς τὴ ἕκρη ἔς τὸ ποτάμι

.....
«Τὸν Κίτσο τὸν ἐπιέσκανε, πᾶνε νά τὸν κρεμάσουν.»

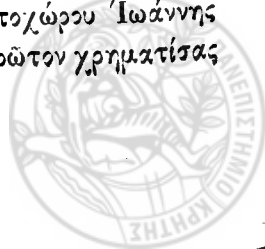
'Ο Καραλής 'Ολύμπιος, ὁ Γέρω - Μπίτζος, Τότζκας ὁ
ἐκ Γρεβενῶν, ὁ Σίρος, ὁ Γέρω - Γαλαίλας καὶ ὁ Καζαβέρνης,
εἰς ὃν ἀναφέρεται τὸ ἀκόλουθον ἄσμα.

«'Ο Καζαβέρνης πολεμᾷ μετὰ δύο μετὰ τρεῖς χιλιάδες,
Μετὰ Σέρους μ' ὄλον τὸν Κεζῆ, μετὰ τῶρημο τὸ Παρῆσι.»

Σύγχρονοι δὲ καὶ μεταγενέστεροι καὶ οἰονεὶ διάδοχοι τῶν
προμνημονευθέντων ἐχρημάτισαν καὶ οἱ ἐξῆς, ὁ Γέρω - Ζιά-
κας καπετᾶνος τῶν Γρεβενῶν, τὰ Λαζόπουλα, ἦτοι οἱ τέσ-
σαρες υἱοὶ τοῦ Λαζοῦ Τόλιος, Χρῆστος, Νίκος καὶ ὁ νεώτε-
ρος Λιόλιος, οὗτινος τὸ παρασιωπώμενον ὄνομα ἐν τῷ ἐξῆς
δημοτικῷ ἄσματι ἠδυνήθημεν νά μάθωμεν παρά τινος τῶν
ἐπιζώντων γόνων του.

«Ἐκεῖ μοιρῶζον τὰ ὀλωρῆα καὶ τὰ Κεπετχανῆα
Τοῦ Νίκου πέφτ' ἡ Ποτχιμῆ, τοῦ Χρήστου ἡ Ἐλκασῶνα
'Ο Τόλιος κηπετῆνευσε ἔς τὴν Κατερίνη ἄφρο
Καὶ τὸ μικρὸ Λαζόπουλο ἔπῃρε τὴν Πλατχιμῶνα»

'Ο Γῶγος, ὁ Δῆμος, ὁ Νίκος Τσάρας, οἱ ἐκ Ῥαδένης
Ψαροδημαῖοι, οἱ Μπιτσοταῖοι, οἱ Σιραῖοι, ὁ Γιωργάκης 'Ο-
λύμπιος, ὁ Δημήτριος Δραχεύλας, ὁ ἐκ Λιτοχώρου Ἰωάννης
Τσιακνάκης, ὁ Ντίνος, ὁ Λιάκος, ὅστις τὸ πρῶτον χρημάτισας

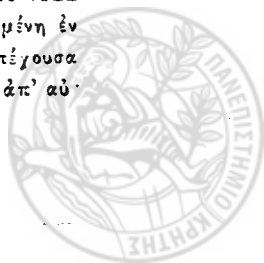

πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Γέρω-Γαλαίλα καὶ εἶτα ὀνομαστὸς ἀρχηγὸς γενόμενος οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ ὑποκύβῃ καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ δι' ὑποταγῆς τὸν Ἀλῆ-πασσάν, ἀλλὰ τὰς προσκλήσεις τούτου συνοδευομένας ὑπὸ μεγάλων ὑποσχέσεων καὶ ἀμοιβῶν πάντοτε εὐθαρῶς καὶ ἀγερώχως ἀπέρριψεν, ὡς ἐκ τῶν ἐπομένων στίχων ἐκτενοῦς δημοτικοῦ ᾄσματος δηλοῦται.

« Προσκύνα Λιάκο τὸν πικροῦ, προσκύνα τὸ Βεζύρη
 πρῶτος νὰ εἶπ' ἀρματωλὸς, Δερβέντζης νὰ γίνης,
 καὶ αὐτῆνος ἀποκρίθηκε μαντάτα καὶ τοῦ στέλνει.
 — Ὅσῳ ἔνε ὁ Λιάκος ζωντανὸς, πικροῦ δὲν προσκυνεῖ.
 Πικροῦ ἔχει ὁ Λιάκος τὸ σπικθὶ, Βεζύρη τὸ τουρέκι. —
 Ἄλῆ-πικροῦ σὲν πᾶκουσε πολὺ τοῦ κικουράνη.
 »

Ὁ Σωτήρης ὀπλαρχηγὸς Σερβίων¹ καὶ πατὴρ τοῦ λίαν γνωστοῦ παρ' ἡμῖν Ἑλληνοῦ τοῦ Ὀλύμπου Ζήση, οἱ ἐκ Ναούσης Δελῆ-Δῆμος, καὶ Ἀργύρης Καρχιπατάκης, ὁ ἐκ Δοβράς² Καρχατᾶσος, ὁ ἐκ Σαρακίνου³ Ἀγγελῆς Γάτσος, ὁ Διαμαντῆς Ὀλύμπιος, οἱ ἀδελφοὶ Δῆμος καὶ Γεώργιος Ζαχαίλαι, ὁ Μῆτρος Λιακόπουλος, οἱ δύο ἀνδρεῖοι ἀδελφοὶ Λάζος καὶ Θωμᾶς Ναουσαῖοι, περὶ ὧν σώζεται ὠραῖον δημοτικὸν ᾄσμα ἐν Ναούσῃ, ὁ Γιαννούλας ὁ ἐκ Λιτοχώρου Μιχαὴλ Πετσάβας, οἱ αὐτάδελφοι Δῆμος καὶ Τόλιος Λαζαῖοι ἐπίγονοι τοῦ περιωνύμου κατὰ τὸν Ὀλύμπου ἀρματωλοῦ Λάζου τοῦ Ἐξάρχη, ὁ Ἰωάννης Φαρμάκης ὀπλαρχηγὸς Καλαμαριαῖς⁴, ὁ Κοσμάς ὀπλαρχηγὸς Ἀγρί-

¹ Σέρβια πολίχνιον κείμενον νοτιοανατολιῶς τῆς Κοζάνης καὶ ὑπαγόμενον μετ' αὐτῆς ὑπὸ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον, ὅστις φέρει τίτλον «ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης.» — ² Δοβράς κώμη παρὰ τὴν Βέρροισαν κειμένη ἄλλοτε ἀθηρὰ, ἣς καταστραφείσης κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1822 ἐρείπια μόνον τανῦν σώζονται. — ³ Σαρακίνου, κωμόπολις κειμένη ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ περιφερείᾳ τοῦ Μητροπολίτου Μογλενῶν καὶ ἀπέχουσα τῶν Βοδενῶν τέσσαρας ὥρας. ⁴ Τὸ καπεταναῖον τοῦτο ἀρχόμενον ἀπ' αὐ-

δος, ὁ ἐκ Μηλιαῆς Ἰωάννης Δραχείλας, ὁ ἐκ Γρεβενῶν Θεόδωρος Ζιάκας, ὁ ἐκ Βοδενῶν⁵ Κωνσταντῖνος Μπίνος, ὁ Γιωργάκης Σαλταπίτας ὄπλαρχηγὸς Κοζάνης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Θεόδωρος καὶ ὁ ἐξ Ὀσλιανι⁶ τολμηρὸς Καραμητσός.

Πάντες οὗτοι καὶ ὡς ἀρματωλοὶ μὲν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὡς κλέφται, ἀφοῦ ἐπὶ τέσσαρας περίπου αἰῶνας διετέλεσαν οἱ διηγεκεῖς σημαιοφόροι τῆς εἰς τὰ ὄρη καταφυγούσης ἐλευθερίας καὶ οἰοῦναι διαμαρτύρησις ζῶσα καὶ τρανῶς διαδηλοῦσα, ὅτι ὁ ὀσμανικὸς ζυγὸς μεθ' ὅλης τῆς ἰσχύος, τοῦ ὄγκου καὶ τῆς σκληρότητός του δὲν ἠδυνήθη νὰ θαμᾶσῃ ὀλόκληρον τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν, ἥτις καὶ ἐν τῇ ἀρχιούτῃ διασώσασα τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι βεβαίως καὶ νῦν προῦρι-σται νὰ φυγαδεύσῃ ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ στερεώματος τὰ σκότη τῆς δουλείας καὶ τῆς βαρβαρότητος, αὐτοὶ οὗτοι πάλιν ἀπετέλεσαν τὸν κύριον πεζικὸν στρατὸν τοῦ κατὰ τὸ 1821 ἱεροῦ τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ἔθνους ἀγῶνος, αὐτοὶ κυρίως διεξήγαγον αὐτὸν καὶ αὐτοὶ ὡς γνωστὸν ἀνεδείχθησαν οἱ πρωταθληταὶ αὐτοῦ.¹ Δύο δὲ ἐκ τῶν προμνημονευθέντων τού-

τῆς τῆς ἀνατολικῆς πύλης τῆς Θεσσαλονίκης ἐξετείνετο μέχρι ἀγίου Μάμαντος (Ὀλύμπου).⁵ — Βοδενὰ ἢ τὸ πάλαι Ἐδεσσα καὶ Αἰγαί καλουμένη. —⁶ Ὀσλιανι χωρίον μικρὸν ἐν τῇ ἑπαρχίᾳ Βοδενῶν κείμενον.

¹ Ἄν τοὺς μαχίμους τούτους ἄνδρας καὶ πρωταγωνιστὰς τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ἔθνους δὲν κατσίχεν ἢ συνείδησις τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἐνίσχυεν ὅμως αὐτοὺς καὶ συνέδεεν ἀδιαρρήκτως πρὸς ἓνα γενικὸν σκοπὸν, ἥτοι πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθέρωσιν ἑαυτῶν τε καὶ τῆς στεναζούσης πατρίδος στοιχείον ζωτικώτατον καὶ ἀκραιότατον, ἡ εἰς Χριστὸν ἀκραιφνῆς πίστις, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ ποιητὴς ἐκόηλων τὸ ἐσωτερικὸν αἶσθημα, ὑφ' οὗ διακαῶς κατεχόμενον ἐνεπνέετο ἅπαν τὸ ἔθνος, ὅτε ἐπανίστατο κατὰ τῆς τυραννίας ἄδει τὴν ἐξῆς ὠραίαν, δημοφιλῆ καὶ ἐκπραστικωτάτην στροφὴν.

«Γὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν τὴν ἁγίαν
γιὰ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν
γιαυτὰ τὰ δύο πολεμῶ
νὰ τ' ἀποκτήσω ἰπιθυμῶ,

των ἀνδρῶν ὁ Γέρω-Καρατάστος καὶ ὁ Ἀγγελῆς Γάτσος τὸ πρῶτον μὲν ὡς κλέφται, εἶτα δὲ ὡς ἀνεγνωρισμένοι ὄπλαρχηγοὶ οὐ μόνον ἐν ἀπάσαις ταῖς μεγάλαις δυσχεραίαις, ἀς τὸ μεσημβρινὸν τῆς Μακεδονίας μέρος ὑπέστη, καὶ ταῖς μάχαις, καθ' ἃς ἡρωϊκῶς ἐπάλαισεν ἡ πολυπαθῆς Νάουσα, ἀναδεικνύονται οἱ σωτῆρες τοῦ τόπου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐκρηξίν τῆς ἐπαναστάσεως οἱ πρωταγωνισταὶ αὐτῆς· διότι οἱ δύο οὗτοι γέροντες πολεμιστὰὶ ὄπλαρχοῦντες ἐπὶ τριακοντα περίπου ἔτη τῶν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τεσσάρων ἐπαρχιῶν, Βερροίας, Ναύσης, Βοδενῶν καὶ Γενιτσῶν καὶ ἔχοντες ἱκανοὺς ὑπὸ τὰς ὀδηγίας των ἀνδρείους ἀρματωλοὺς, οὓς ἐν τε τοῖς ὅπλοις καὶ τῇ σκληραγωγίᾳ διηνεκῶς ἐγύμναζον παρασκευάζοντες οὕτω τὸν τόπον στρατιωτικῶς, ἐπειθανάγκαζον τοὺς τότε σατράπας τῆς Μακεδονίας νὰ τοὺς ἀναγνωρίζωσι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς δουλείας ὡς στρατιωτικὸς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων, καὶ νὰ χορηγῶσιν αὐτοῖς μισθοὺς καὶ σιτηρέσια, αὐτοὶ οὗτοι ἐπροστάτευσον κατὰ τῆς τυραννίας τοὺς καταπιεζομένους τῶν μερῶν τούτων Μακεδόνας, αὐτοὶ ἐνέπνεον τρόμον καὶ σεβασμὸν εἰς τοὺς Ὁσμανίδαῖς κυριάρχας καὶ ὡς ἐκ τούτου μεγάλως ἐμετρίαζον τὴν ὑπεροψίαν καὶ σκληρότητα αὐτῶν, ἐνῶ ἄλλοι τινὲς μῶλις ἐτόλμων νὰ ἐμφανίζωνται ἐνώπιόν των ἀσπλαϊ καὶ ταπεινοί. Ὁ αἰμοβόρος τῆς Ἡπείρου τύραν-

»ὅταν δὲν τὰ ἀποκτῆσω,
τί μ' ὠφελεῖ νὰ ζήσω! »

Τῷ ὄντι ἡ θεία τοῦ Χριστοῦ θρησκεία, ὑπὲρ ἧς τοσαῦτα αἵματα Ἑλλήνων μαρτύρων ἐχύθησαν καὶ ἦν ὁ Ἕλληρ ἐν ἀπάσαις ταῖς συμφοραῖς καὶ δυστυχίαις του ἀπαρασαλεύτως διετήρησεν, εἶνε ἐκείνη, ἥτις πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔσωσε βεβαίως καὶ τὴν ἐθνικότητά του, εἶνε ἐκείνη, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ περιώνυμος Σιατωβριάνδος (Chateaubriand) εὔρε ζῶσαν καὶ παρέχουσαν βεβαίως ἐλπίδας αἰσιωτέρου μέλλοντος, ὅτε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος περιηγούμενος τὴν ἑλληνίδα γῆν ἔβλεπε πάντα τὰ ἐν αὐτῇ ἄψυχα καὶ νεκρά.

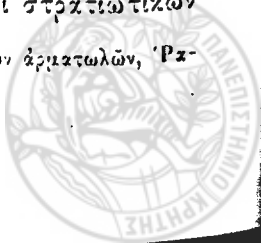
νος Ἀλλῆς, εἰς τὰς ὀρέξεις καὶ ἐπιθυμίας τοῦ ὁποίου οὐδεὶς, ὡς γνωστόν, ἠδύνατο νὰ ἀντιστῇ δὲν ἠδύνατο, νὰ καταβάλλῃ τὴν ἰσχύον τῶν Μακεδόνων τούτων ὀπλαρχηγῶν καὶ μάλιστα τοῦ πρώτου, ὄν ἐπὶ κεφαλῆς πολλῶν ὀπλιτῶν Ἑλλήνων ἐξησχημένον λαμπρῶς εἰς τὰ ὄπλα ἢ θεία πρόνοια διεφύλαξεν ὡς παρακαταθήκην ἱεράν τῆς πατρίδος μέχρι τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς προώριστο νὰ ἐκραγῇ ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ὅπως συντελέσῃ οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἐθνικὴν παλιγγενεσίαν κατὰ τὴν ἐξῆς ὥραιάν καὶ ἀληθῆ ἐκφρασιν δαφνοστεφοῦς τῆς Ἑλλάδος ποιητοῦ.

“... ..

Κι' ὁ Κερκτῆστος παρ' αὐτῶ, πολίτης τῆς Νουύσης,
Μὲ τὰς δασείας του ὄφρ' εἰς τὸ πρόσωπον σκιαζών,
Κι' ὡς ἄριστος τρέμων ἐμποιῶν εἰς τοὺς φρικτοὺς πολέμους
Τὴν Στεριάν ἦλ' ἰδυνήθη εὐκόλως νὰ ἐγείρῃ . . . »¹

Ἄλλ' ὅπως ἐν μὲν τῇ Καττάνδρα πολεμικὸς ὀφθαλμὸς καὶ ἰσχυρὸς βραχίον ἦτο ὁ ἀνδρείος Χάψης μετὰ τῶν σὺν αὐτῶ γενναίων μαχητῶν, ἐν δὲ τοῖς Μεδεμοχωρίοις ὁ ἐπίσης ἀνδρείος Κ. Δουμπιώτης, πολιτικὸς δὲ νοῦς καὶ ψυχὴ οὕτως εἰπεῖν ἐν γένει τῆς ἐν τῇ Χαλκιδικῇ Χερσονήσῳ ἐπαναστάσεως ἦτο ὁ μεγάλταμος Ἐμμανουὴλ Παπᾶ σπουδαίους ἔχων συνεπικόρους τὸν τε ἐπιφανέστερον τῶν αὐτόθι προκρίτων Ἰωάννην Χατζῆ-Χριστοδούλου καὶ τὸν διὰ τὴν βαθεῖαν σύνεσιν καὶ παιδείαν του λογιώτατον ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἐπικληθέντα Δημήτριον Σταγειρίτην, οὕτω καὶ ἐνταῦθα πρὸς τοῖς στρατιωτικαῖς ἀρχηγοῖς Καρατάσσω καὶ Αἰγ. Γάτσῳ ὑπῆρχε καὶ ἀτρόμητος πολιτικὸς ἀρχηγὸς ὁ ἀρχων τῆς Νουύσης Ζαφειράκης Θεοδοσίου Λογοθέτης μετὰ μόντης τῆς διαφορᾶς ὅτι ὁ Ἐμμ. Παπᾶ ἐν τῇ Χαλκιδικῇ εἶχε κηρυχθῆ γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν τε πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν

¹ Ἄ. Ἰ. Ἀντωνίου Καττατώνης, ἐποποιεῖα τῶν ἀρματωλῶν, Ἑκφωδ. 11 σελίς 223.

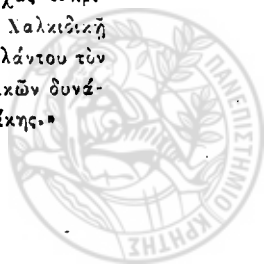

δυνάμεων τῆς Μακεδονίας¹, ἐνῶ ἐν Ναούσῃ τοῦ Καρατάσ-
σου στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ ὑπὸ πάντων ἀναγκωρισθέντος,
πολιτικὸς μόνον ἀρχηγὸς ἀνεκηρύχθη ὁ Ζαφειράκης.

Οὕτως εἶχον, κύριοι, τότε τὰ τῆς νοτιοανατολικῆς Μα-
κεδονίας καὶ ἰδίᾳ τὰ τῆς Ναούσης εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς
θέσεως τῆς ὁποίας εἰσέρχομαι ἐν ὀλίγοις μόνον νὰ ἐνδιάτρωψω.

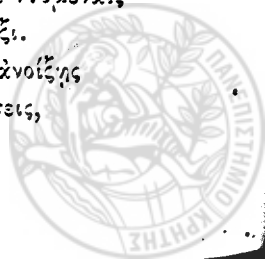
Ἡ Νάουσα, κειμένη παρὰ τὴν ἀρχαίαν πόλιν Κίτιον
ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς καθήκοντος κλάδου τοῦ Βερ-
μίου ὄρους (κοινῶς Ντούρλι) μεταξὺ δύο τοῦ Λουδίου ποτα-
μοῦ παραποτάμων, ἤτοι τῆς Ἀραπίτσας καὶ τοῦ Γυμνό-
βου, ἐνθα ἐρείπιά τινα ὑποδεικνύουσι τὴν ὑπαρξίν ἀρχαιοτά-
της τινὸς πόλεως, ἀπέχει τῆς Θεσσαλονίκης 14 περίπου ὠ-
ρας. Ἡ ἔξοχος τοποθεσίᾳ τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τῆς φύ-
σεως δαψιλέστατα προκισθεῖσα μετὰ τισαύτης καλλονῆς
καὶ λαμπρότητος, μεθ' ὅσης ὀλίγιστα οὐ μόνον τῆς Μακε-
δονίας, ἀλλ' ἐν γένει τῆς ἑλληνικῆς Χερσονήσου πόλεις εἰσὶ
κεκοσμημέναι, παρέχει θέαν λαμπροτάτην καὶ κατακλύζε-
ται ὑπὸ ἀφθονίας ὑδάτων προερχομένων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ
Ἀραπίτσας, ὅστις ἔχει τὴν πηγὴν του πρὸς δυσμὰς εἰς μίᾳς
καὶ ἐνὸς τετάρτου τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν
ἐντὸς βαθείας καὶ γοητευτικωτάτης τινὸς φάραγγος, ἣτις
τὸ θέρος χρησιμεύει τοῖς πολίταις καὶ ὡς εὐχρηστοτάτη ἐ-
ξοχή. Τὸ ὕψος τῆς εἶναι 100 περίπου μέτρων ὑπεράνω τῆς
πεδιάδος. Ἡ κατακαλύπτουσα αὐτὴν τῶ ὄντι ἀφθονω-
τάτη βλάστησις τὴν καθιστᾷ λαμπρὰν καὶ ζωγραφικω-
τάτην. Ἡ δὲ πόλις νομίζει τις εἶνε κατάφυτός τις καὶ

¹ Ὁ Ἐργ. Παπᾶ, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ μέρει εἶπμεν, ἀνακηρυχθεὶς ἀρ-
χηγὸς καὶ ὑπεραπαιτετὴς τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπρι-
λίου 1821 ἀνύψωσιν τῆς σημαίας τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν τῇ Χαλκιδικῇ
Χερσονήσῳ ἔλαβε βραδύτερον καὶ ἐπισήμως παρὰ τοῦ Δ. Ὑψηλάντου τὸν
διορισμὸν «πληρεξουσιοῦ ἀρχηγοῦ καὶ διοικητοῦ τῶν στρατιωτικῶν δυνά-
μεων τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῆς Καστάνορας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης.»

μεγαλοπρεπέστατος κήπος ὑπὸ τὴν ἄφθονον τοῦ ὁποίου καὶ ἐπίχαριν βλάστησιν ἐπιακιάζονται αἱ λίθιναι οἰκίαι τῆς. Ἐπιτραπήτω δέ μοι ν' ἀπαγγείλω ὀλίγους στίχους τοῦ αὐτοῦ δαφνοστεροῦς ποιητοῦ, οἱ ὧν θαυμασίως ἀπεικονίζονται εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἀκροατοῦ τὰ φυσικὰ τῆς θέσεως ταύτης θέλγητρα.

« Πέρα κοντὰ ἔς τὴ Νιόουστα, τὸν ἴπαινεμένο τόπο,
 » ποῦ εἶναι κατὰ πρῶτον ἴπαινεμένο καὶ ἀμπέλι
 » ἔχει τρυγῶρα καὶ νερὰ ποῦ λάμπουν σὰν κροστᾶλι,
 » κοπέλλαις ἴσῃ τὸ μάλα μμ, κ' ἕνα κρᾶσι μοσχάτο,
 » π' ὅποιος τὸ πιῆ ἴπαινεμένο, ποτὲ δὲν ἀποθαίνει.
 » δεξιὰ μερὶς ἕνα βουνὸ σηκόνετ' ἀπ' τὸν κάμπο
 » ὁποῦ ἔχει πάντῃ ἔς τὰς κορυφαῖς τοὺς πᾶρους καὶ τὰ χιόνια.
 » Καὶ πρῶτ' ἀρχίζει τὸ βουνὸ ἀνήφορο νὰ κἀνη,
 » μὲ ὅσο πᾶει ἄγριο καὶ ὅλο κρεμνοῦς γεμάτο
 » τόσο σηκόνετα ψηλά, π' ἄλλοι δὲν ζοῦν ἔκετ' ἴπαινω
 » κρᾶ ἀετοί, ἴπαινοῦρον, λωποῦδες καὶ ζαρκάδια.
 » Καὶ ἂν ἄνθρωπος νὰ τὸ διαβῆ ἔς τὸ μόνοπᾶτι θέλη,
 » σὲ τόπο ποῦ δυὸ δύνουνται μονάχα νὰ περάσουν,
 » σὰν ἀνεβῆ λίγο ψηλά, τρομάρα τότε ἴπαινει,
 » γιὰτὶ ποκάτω του ζερβιά, πολλὰς ὀργυαῖς ἔς τὸ βᾶθος,
 » εἶναι λαγκάδι φοβερό, ποῦ τρέμεις νὰ τὸ βλέπης
 » καὶ νὰ τᾶκούς· γιὰτὶ βχθεῖα εἶν' ἄγριο ποτάμι
 » ποῦ τὸ χειμῶνα μὲ βοή σέρνει κλοδιὰ, λιθάρια
 » καὶ ἔτσι μουγκρίζει, ποῦ θαρρεῖς ἔκετ' ἑρπιά μαλλόνουν.
 » Καὶ ὅταν ὁ ἥλιος ἀνεβῆ ψηλά τὸ μεσημέρι,
 » ἀκούς τραγοῦδι, ποῦ θαρρεῖς πῶς χίλια τραγοῦδοῦνε
 » κορίττιζα πᾶρθενα μαζὶ, πῶς κρίζουνε φλογέρας
 » βιολιά καὶ ὄργανα πολλὰ. Νερὶ ἴδες χορεύουν,
 » καὶ αὐτὰς πολλοὶ τῆς εἶδανε ἔς τὰ κάτκαπρα ντυμέναις
 » καὶ μὲ ζωνάρ' ὀλόχρυσο, μαλλιά σὰν τὸ μετᾶξι.
 » Πᾶρθενα τούττις τὴ μιλιὰ, τὸ στόμα ἔσ' ἂν ἀνοίξῃς
 » καὶ ἢ ἄλλαις ἢ Ἄνεμικαῖς, ὁποῦ ποτὲ δὲν βλέπεις,

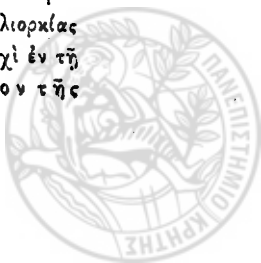

»μονοχχ νά σ' ἀγγιζούνε, ξερκίνετχι τὸ μέρος,
»ποῦ θά σέ πιάτουν ἄχαρι! ¹ . . . »

Ἡ Νάουσα κτισθεῖσα περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης πέμ-
πτης ἑκατονταετηρίδος μ. Χ. κατοικήθη βαθμηδὸν ὑπὸ 10
— 12 χιλιάδων χριστιανῶν ἀκραιφνοῦς ἑλληνικῆς φυλῆς².
Εἶχε δὲ ἀποκτήσει ἐξαιρετικὸν προνόμιον διὰ ἱεροῦ σουλ-
τανικοῦ φερμανίου, καθ' ὃ οὐδεὶς ὀθωμανὸς ἐκτὸς ἐνὸς πο-
λιτικοῦ διοικητοῦ καὶ τοῦ καθ' ἑ (ἱεροδικαστοῦ) ἐπ' οὐ-
δενὶ λόγῳ οὔτε νὰ κατοικῆ οὔτε νὰ ἐνδιατρίβῃ ἐν αὐτῇ
ἐπετρέπετο. Οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς, οἵτινες ὄντες οὐ μόνον

¹ Ἀ. Γ. Ἀντωνιάδου, ἡ Μάνα τοῦ Γενιτσάρου, ἐπικὸν ποίημα βρα-
βευθὲν ἐν τῷ ποιητικῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1877. σελ. 77.

² Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς ἐν τῷ ἀλφαβητικῷ αὐτοῦ πίνακι τῶν ἐθνικῶν
καὶ τοπικῶν ὀνομάτων μνημονεύων τῆς Ναούσης μετὰ πολλῆς δυστυχῶς
ἀφελείας διηγεῖται ὅτι αὕτη κατοικεῖται ὑπὸ δύο χιλιάδων χριστιανικῶν
οἰκογενειῶν βουλγαρικῆς φυλῆς! Πρὸ τῆς προκειμένης προφανοῦς ἀγνοίας
τοῦ ἑλληνοῦ χρονογράφου ὅσω ἀδικοιολογήτου καὶ ἀσυγγνώστου, τοσοῦτω
καὶ ἀξιοκατακρίτου παραλείποντες τοὺς οὐ μόνον τὴν Μακεδονίαν δ-
λόκληρον σλαυικὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν ὕπατον
τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφῳν καὶ διδάσκαλον αὐτοῦ Ἀριστοτέλη ὡς γνησίους
σλαύους! ἀνερευθριάτως νὰ παραστήσωσιν ἀποπειραθέντας, σλαύους ἱστο-
ριογράφους, ἐν σιγῇ ἐπίσης παρερχόμενοι καὶ τοὺς εἶτε ἐκ προθέσεως καὶ διὰ
γνωστῶν λόγων εἶτε διὰ τὴν πολλὴν τῶν εὐπιστίαν ἐπὶ μεγίστη ὁμῶς ζη-
μίᾳ τοῦ ἑλληνισμοῦ οἰκτρῶς τὴν ἀλήθειαν πολλάκις παραμορφώσαντας
εὐρωπαϊοῦς περιηγητὰς, ἐθνογράφους, γεωγράφους καὶ πινακογράφους, ὧν
τις καὶ ἐσχάτως μάλιστα ὡς ἀπὸ τρίποδος ἀποφανθεὶς περὶ τῶν τῆς Μακε-
δονίας δεόντως ὑπὸ ἐπιστήμονος Μακεδόνοιο ἐπιμύθη, παρατηροῦμεν ἐν-
ταῦθα ὅτι ὁ Ἡπειρώτης ἐθνογράφος, ἀφοῦ ἡ ἰδιαιτέρα αὐτοῦ πατρὶς, εὐ-
τυχῶς δὲν κεῖται μακρὰν τῆς Ναούσης ἠδύνατο πολὺ εὐκόλως ἐ-
ρευρῶν νὰ πληροφορηθῆ ὅτι ἐν τῇ κατὰ τε τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα, τὴν
γλῶσσαν καὶ τὰ φρονήματα ἑλληνικωτάτη ταύτη τῶν ἑλληνίδων τῆς
Μακεδονίας πόλεων οὐδεὶς οὐδέποτε βούλγαρος κατώκησε. Πλὴν δὲ τούτου
θαυμαστὸν ἡμῖν φαίνεται καὶ πῶς τὸν ἄλλως τε ἀρκετὰ νοήμονα Ἀρα-
βαντινὸν δημοσιεύσαντα τὸ ἑλληνικώτατον τῆς ἐπὶ Ἀλῆ-πασσᾷ πολιορκίας
τῆς Ναούσης ἄσμα παντελῶς διέλαθεν ὅτι Βούλγαροι κάτοικοι οὐχὶ ἐν τῇ
ἑλληνίδι φωνῇ ἀλλ' ἐν τῇ βουλγαρίδι ἤθελον συνθέσει τὸν θρηνον τῆς
καταστροφῆς τῶν.

φιλόμουσοι, φιλοπάτριδες, φιλελεύθεροι, γενναῖοι καὶ ὠραῖοι, τὴν μωρφήν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄκρον φιλόπονοι εἶχον συστήσει διάφορα βιομηχανικὰ καταστήματα περιζητήτων μαλλίνων ὑφασμάτων, μετάξης, ὄπλων κτλ. ἐν τῇ πόλει, ὑπεχρεοῦντο νὰ τελῶσιν ἐτήσιον φόρον μόνον 900 γρόσια ἀργυρᾶ, πρὸς δὲ καὶ νὰ διατηρῶσιν ὑπεχρεωτικῶς ἀνημμένα δύο κηρία νυχθήμερον ἐν τῇ ὑπὸ τὸ σημερινὸν «Κιόσκι» κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ἄραπίτσα κειμένη σκῆτη (τεκές) τοῦ Σεχ-Λεαῆ¹. Τὰ ἱερὰ καὶ σπουδαῖα ταῦτα προνόμια ἀνέκαθεν διτηρήθησαν σεβαστὰ ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς τοῦ Σουλτάνου κυβερνήσεως μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ περιβόητου ἐκείνου τῶν Ἰωαννίνων σατράπου Ἀλῆ-πασσᾶ, ὅστις πολλῶν ἄλλων εὐανθῶν κοινοτήτων τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ προνόμια διὰ τε τῆς ὑπουλότητος καὶ τῆς βίας, τῶν δολίων μέσων καὶ τῆς ἰσχύος του καταπατήσας ἐζήτησε νὰ καθυποτάξῃ ἐν τέλει διὰ τῶν ὄπλων καὶ τὴν Νάουσαν, ἀλλ' ἢ ὅσῳ τερπνὴ καὶ περιβλεπτος, τασούτω καὶ ὀχυρὰ διὰ τὴν τοποθεσίαν τῆς αὐτῆ πόλις ἐπεδείξατο καὶ ἀκαταγώνιστον γενναιότητα κατὰ τὴν ἀντίστασιν καὶ θάρρος ψυχῆς ἀτρόμητον ἀποκρούσασα μετὰ μεγίστης φθορᾶς

¹ Ὁ Σεχ-Λεαῆ οὗτος, ὅστις σημειωτέον ὅτι ἦτο εἰς τῶν ἱερολογικῶν τῶν Ὀθωμανῶν καὶ διδάσκαλος τῶν τέκνων τοῦ περιουμένου στρατηγοῦ Χατζῆ-Λημέτ Ομπρενῆζ ἢ Ἐθρενῆζ. τοῦ ἐν ταῖς πρώτοις ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐπεβλήντος καὶ ἐγκαταστάτου ἐν τῇ παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ γενετείρᾳ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κειμένη πόλει Γενιτσῶν, ἐκλέξας τὴν ὠραίαν καὶ ζωγραφικὴν θέσιν παρὰ τῇ ὁποίᾳ φιλοστῆ κατόπιν ἡ σημερινὴ Νάουσα καὶ λαθῶν ἄδειαν παρα τοῦ στρατηγοῦ ἔδρασε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος τὴν σκῆτην ταύτην, ἐν ᾗ βιώσας ἐπὶ μικρὸν ἐτελεύτησε καὶ ἐτάφη. Τὰ λείψανα οὖτως αὐτοῦ, ὡς κατὰ παράδοσιν διηγήθη ἡμῖν πρὸ ἐνὸς ἢ δύο ἔτους πολιὸς τις γέρον ἐν Ναούσῃ, μετηνέχθησαν μετὰ τινα χρόνον εἰς Γενιτσὰ κατὰ διαταγὴν τοῦ εἰρημένου στρατηγοῦ καὶ κατετέθησαν ἐν Ὀθωμανικῷ τιμῆ αὐτοῦ: τεμένει, ἐν ᾧ καὶ μέχρι τοῦ νῦν κεῖνται ἀπολαύοντα τιμῶν ὀσίου καὶ δικαίου ἀνδρός παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες ἀκοίμητον λύχνον ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ διατηροῦσιν.

τὸν ἐπελθόντα ἀληπασσαλικὸν στρατὸν διαμελισθέντα τῆδε κάκεισε ἐν μοίρα Καρός. Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἀποτυχίαν τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Ἄλῃ οἱ Ναουσαῖι προνοοῦντες περὶ τῶν ἐν τῷ μέλλοντι ἐπικειμένων ἐκ μέρους αὐτοῦ κινδύνων ἀπεφάσισαν ἐν γενικῇ τῶν πολιτῶν συνελεύσει καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ δραστηρίου καὶ φιλοπάτριδος Θωμᾶ Χατζῆ-Χειμῶνος, ἐπὶ τῆς ἀρχοντίας τοῦ ὁποίου καὶ ἄλλα πολλὰ δημόσια κτίρια ἐγένοντο, ἵνα πρὸς ἀσφάλειάν των ἀνεγείρωσι περὶ τὴν πόλιν ὄχυρὸν τεῖχος μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐπάλλξεων καὶ τινων πύργων ἐν ταῖς ἐπικαιροτέροις θέσεσιν, ὅπερ ἀμέσως σχεδιασθὲν καὶ θεμελιωθὲν ὑπὸ ἐμπείρου ἀρχιτέκτονος ἐπερτώθη ἐντελῶς ἐν διαστήματι τριῶν περίπου ἔτων (1795-98). Ἐν πλήρει δὲ ὀργῇ διατελῶν ὁ φιλέκδικος τῆς Ἡπίρου τύραννος ἔνεκα τοῦ πρώτου ἀτυχήματος συνεκρότησε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1798 καὶ πάλιν πολυάριθμον ἐξ Ἀλβανῶν μαχητῶν στρατὸν ὑπ' ἀρχηγούς, μπεύδας, μπουλουκ-μπασιδάς καὶ δερβεναγάδας, ὡς καὶ τινες χριστιανούς ἀρματωλούς, καὶ ὠδήγησεν αὐτὸν ἀπροσδοκῆτως ἐπὶ

¹ Ὁ Ἄλῃ παστᾶς ἐσχημάτισε κατὰ ἀίτησιν τῶν χριστιανικῶν ἀρματωλικῶν πρὸς προεσφύρτσιν μὲν δῆθεν τῆς τάξεως, κυρίως ὅμως πρὸς τὴν διαρπαγὴν καὶ βλαβερὰν κατάργησιν τῶν καπετανάτων ὑπὸ ἀνδρείοις Μωαμεθίοις ἀδελφοῦς καλουμένους Μπουλουκ-μπασιδάς (τωματάργας) ἵνα τὰ ἔνοπλα τῶματὰ τουρκικὰ, ἅτινα μέχρι ἐσχάτων, ὡς γνωστὸν, διατηροῦνθὲνα ἀπέβησαν ἡ δεινὴ καὶ ἀφύρητος μάχη τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων. Πρὸς αὐτὴν δὲ τοῦτον τὸν σκοπὸν ὁ ἐπίβουλος υἱὸς τῆς Χάλικος καὶ τοῦς τέως ἔκτε χριστιανῶν καὶ μωαμεθανῶν Ἀλβανῶν συντεταγμένους ἀρχηγούς τῶν Δερβενίω, (Δερβεναγάδας) ἀνικατήστῃσεν ἀπολαετικῶς βιαιότερον διὰ τῶν δευτέρων, ὡς ἐκ τῶν ἐφεξῆς στίχων δύο δημοτικῶν ἀμαμάτων ἀποδεικνύεται.

« Πῆ συλλογιέσαι. Γιώτη μου, τί βάνεις μὲ τὸν νοῦν σου;
 « κερὸς δὲν εἶν ἀματωλῶς ἢ κλέφτης ῥέτο ναῦγης,
 « εἰ τὰ Δερβένια οἴρκεψαν, τὰ ἴπῃ, αἰ Ἀρβανίταις.

« Κι ἂν τὰ Δερβένια τούρκεψαν, τὰ ἴπῃραν Ἀρβανίταις,
 « Ὁ Στέργιος εἶνε ζωντανός, παστᾶδες δὲν ψηφᾶσι.

πντελεῖ κατστροφῇ καὶ λεηλασίᾳ τῆς Ναούσης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἐματαιώθη πρὸς μεγίστην αὐτοῦ ἔκπληξιν καὶ ἀμηχανίαν· διότι οἱ ἀκαταμάχητοι ἐκεῖνοι ἀγωνισταὶ Μακεδόνες ὑπὸ ἀρχηγοὺς ἐμπείρους καὶ γενναίους ἀποκρούσαντες ἐπανειλημμένως τοὺς εἰσελάσαντας εἰς τὰ ὄρια αὐτῶν καὶ πολλαχῶς πειραθέντας νὰ κατακυριεύσωσι τὴν πόλιν των ἐχθροὺς ἔτρεψαν ἐπὶ τέλος αὐτοὺς εἰς φυγὴν ἄτακτον. Ὁ αἰμοχαρὴς καὶ θηριώδης Ἄλῃς κατησχυμμένος τότε ἠσύχασεν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον, μένεα ὅμως πνένον κατὰ τῆς πόλεως ταύτης καὶ κακὰ ἀδιαλείπτως διαλογιζόμενος ἐκαιροφυλάκει, ἵνα ἐν πρώτῃ εὐκαιρίᾳ κορέσῃ τὸ πάθος του. Ἐπωφελοῦμενος δὲ δυστυχῶς κατὰ τὸ 1804, τοῦτο μὲν ἐκ τῆς διαιρέσεως τῶν πολιτῶν Ναουσαίων εἰς δύο πολιτικὰς μερίδας, ἧς ἡ ἑτέρα ἐζήτησε προστασίαν καὶ φρουρὰν παρὰ τῆς πανούργου ταύτης ἀλώπεκος, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἀπουσίας ἀρματωλῶν τινῶν, οἵτινες μετὰ τοῦ Γεωργίου Ὀλυμπίου, τῶν Λαζαίων, Μπιτσοταίων¹ καὶ λοιπῶν λογάδων μαχητῶν εἶχον ἀπέλθει εἰς τὴν ἀγωνιζομένην τότε Σερβίαν, ἵνα πολεμήσωσιν ἐκεῖ μετὰ τῶν ὁμοδόξων ἀδελφῶν Σέρβων κατὰ τῆς τυραννίας τῶν κρατούντων Ὀσμανιδῶν, ἀπέστειλε στρατὸν πολυἀριθμόν, ἵνα λαφυραγωγῆσῃ μὲν τὴν πόλιν, ἀπαγάγῃ δὲ ζῶντα τὸν ἀρχόντα Ζαφειράκη μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς Ἰωάννινα, ἀλλὰ καὶ τότε παρ' ἐλπίδα αὐτοῦ οἱ ἐνθερμοὶ τῆς ἐλευθερίας ὑπερασπισταὶ Ναουσαῖοι ἀπέκρουσαν ἐρρωμένως καὶ τὴν τρίτην ταύτην ἐπίθεσιν ὀλίγοι κατὰ πολλῶν χιλιάδων Ἀλβανῶν ὀπλιτῶν

¹ Μπιτσοταῖοι, Λαζαῖοι κτλ. δὲν ὠνομάζοντο μόνον οἱ ἀδελφοί, οἱ υἱοὶ καὶ οἱ ἔγγονοι τοῦ Μπίτσου ἢ Λάζου· ἀλλ' ὡς τὸ πάλαι, οὕτω καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατ' αὐτὴν πάντες οἱ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἐνὸς ὀπλαρχηγοῦ διατελοῦντες στρατιῶται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν συνήθως διεκρίνοντο, τὰ παλληκάρια π. χ. τοῦ Κορατάσσου, ἐκαλοῦντο Καρατασσαῖοι, τοῦ Γάτσου Γατσαῖοι, τοῦ Λάζου Λαζαῖοι, τοῦ Κατσαντώνη Κατσαντωνῆοι κτλ.

ἐπὶ τέσσαρας καὶ ἥμισυ μῆνας μαχόμενοι. Ἄλλ' ἐπὶ τέ-
λους, ἐκλιπόντων καθ' ὀλοκληρίαν τῶν τε τροφίμων καὶ πο-
λεμεφοδίων πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς ἀντιστάσεως, πρὸς δὲ
καὶ τοῦ προσίμου ὕδατος, οὔτινος τὰς πηγὰς ἀνευρόντες οἱ
ἐχθροὶ εἶχον διακόψει, ὁ τολμητίας Ζαφειράκης μετὰ περι-
εσκεμένην μελέτην καὶ ἀπόφασιν ἐν συμβουλίῳ προκρίτων
τῆς πόλεως ἐγκριθεῖσαν ἀνοίξας ἐν νυκτί τινι διμυγλώδει
τὴν μίαν ἐκ τῶν μικροτέρων πυλῶν τῆς πόλεως ἐξῆλθε
κρούφα μετὰ πεντήκοντα εὐτόλμων καὶ πιστῶν ὀπαδῶν του
καὶ διὰ Γενιτσῶν κατέφυγεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνθα τυχῶν
τῆς δεούσης προστασίας τοῦ αὐτόθι ἀγγλικοῦ προξενείου
ἀπῆλθε μετ' ὀλίγον εἰς Ἄγιον Ὅρος. Οἱ πολιορκούμενοι
τότε μὴ δυνάμενοι, δι' οὓς προείπομεν λόγους, ἐπὶ πλέον ν'
ἀνθέξωσιν ἠναγκάσθησαν ἐπὶ ὄροις νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν
στρατὸν τοῦ Ἄλῃ, ὅστις εἰσελθὼν ἐν παρατάξει εἰς τὴν πό-
λιν καὶ μὴ εὐρών τὸν Ζαφειράκη ἐλαφυραγωγῆσε μὲν αὐ-
τὴν κατὰ τὸ εἶκόσ, ἀλλὰ πρὸς τοὺς πολίτας ἠπίως καὶ φι-
λανθρώπως διὰ ὀλίγους πολιτικούς λόγους προσηνέχθη σε-
βασθεῖς τὴν τε ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν τῶν οἰκογενειῶν αὐ-
τῶν. Περὶ τῆς πολιορκίας ταύτης διεσώθη εὐτυχῶς μετα-
διδόμενον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος μέχρις ἡμῶν
ὡς ἡγῶ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ ἀπὸ καρδίας εἰς καρ-
δίαν τῶν Ναυσαίων δημῶδες ἀνέκδοτον ἄσμα, ὅπερ δια-
τηρεῖ εἰσέτι ζωηρὰν τὴν τῆς ἠρωϊκῆς ταύτης ἀντιστάσεως
μνήμην, ἣτις ὑπῆρξε καὶ ἔσεται οὐ μόνον τὸ σέμνωμα αὐ-
τῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ σπινθὴρ αἰσίων ἐν τῷ μέλλοντι ἐλπίδων.

- » Τρία πουλάκια κάθουνταν ἐπάνω 'ς τὸ Καρατάσι
» Τὸ 'να τηρεῖ τὰ Βοδενά, τ' ἄλλο κατὰ τὴν Βέρροια
» τὸ τρίτο τὸ μικρότερο μοιρολογεῖ καὶ λέγει
» — Βάστα καυμένη Νιάουστα τ' Ἄλῃ-πασσᾶ τ' ἀσέρι.
» καθὼς βραστοῦν τὰ Γιάννινα χειμῶν' καὶ κλοκαῖρι,

»—Τί νά βαστίξω¹ ἡ ὄρρανή καὶ τί νά νταχιαντήσω,
»δὲν εἶνε μιά δὲν εἶνε δυὸ δὲν εἶνε τρεῖς καὶ πέντε,
»μόν' εἶνε μῆνες τέσσαρες καὶ μέρκις δεκαπέντε,
»ἔϊτε ντελῆ Ζαφείρη μου, Μπράχο² καὶ Κωνσταντῆέ μου.»

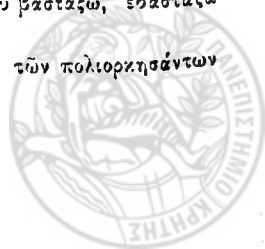
Τὸ ἄσμα τοῦτο κεκολωμένον καὶ κατὰ τι πηρηλαγμένον ἐδημοσίευσεν ὁ μακκρίτης Ἀραβαντινὸς ἐν τῷ πίνακι τῶν ἐθνικῶν καὶ τοπικῶν ὀνομάτων τῆς χωρογραφίας αὐτοῦ, ὅπερ διὰ τὸ ἐν τισὶ διάφορον καταχωρίζομεν καὶ ἐνταῦθα.

«Βάστα καὶ μένη Νίκουστ τ' Ἀλῆ-πατῆ τ' ἀσκέρι!
»Πῶς τὸ βαστοῦν 'ς τὰ Γιάννινκ χειμῶν' καὶ καλοκαῖρι. . .
»Τί νά βαστάξω ἡ ὄρρανή καὶ τί νά νταχιαντήσω;
»Δὲν πολεμοῦνε κλεφτουργιά, ἀλλ' οὔτε καὶ Ζορμπάδες,
»Μόν' πολεμάει Ἀλῆ-Πασσῆς μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες.» . .

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ τούτων ὁ ἐν Ἄθῃ διατρίβων πολυμήχανος Ζαφειράκης, ὅστις πᾶν μέσον καὶ πάντα τρόπον ἐμηχανάτο πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ πανουργοτάτου τῶν τυράννων Ἀλῆ-Πασσᾶ συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἰσχυρῶν φίλων του Μπέιδων καὶ παρ' αὐτῶν παραλαβὼν ἱκανὰ πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει κρατοῦντας συστατικὰ γράμματα ἀπῆλθεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἔνθα διὰ ποικίλων μέσων, ἅτινα ἐν τοιαύταις περιστάσεσι λίαν εὐφυῶς καὶ ἐπιδεξίως ἐγίνωσκεν οὗτος νά μετεχειρίζηται, κατώρθωσε νά ἐκδοθῆ φερμάνιον σουλτανικόν, δι' οὗ ἐντόνως διετάσσετο ὁ Ἀλῆς, ἵνα ἀποσύρας τὴν φρουράν του ἐκ Ναούσης μηδὲ ὀλιγῶς ἀναμιγνύηται τοῦ λοιποῦ εἰς τὰ τῆς πόλεως ταύτης. Οὕτω δὲ ἀποχωρησάσης καθ' ὑψηλὴν ἐπιταγὴν τῆς φρουρᾶς τοῦ σα-

¹ Οἱ τύποι βαστίξω, ἐβάστιξα ἀντὶ τοῦ βαστάξω, ἐβάσταξα ἀπαντῶσιν ἐν ταῖς περὶ τὸν Ὀλυμπον ἐπαρχίαις.

² Οὗτος ἦτο εἰς τῶν ἐπιφανοτέρων ἀρχηγῶν τῶν πολιορκησάντων τὴν Νάουσαν στρατευμάτων τοῦ Ἀλῆ.

τράπου Ἀλῆ ἢ Νάουσα ὑπήχθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κιζλάρ-άγασῆ ἤτοι τοῦ ἀρχιευνούχου τοῦ σουλτανικοῦ σεραΐου καὶ ὑπὸ τὴν τοπικὴν διοίκησιν διοικητοῦ τινος Ὀθωμανοῦ διὰ μόνον τὸν τύπον, διότι ἡ μὲν ἀριστοκρατικὴ αὐτοδιοικήσις τῆς πόλεως ἦτο ἔλως ἀνεξάρτητος, ὡς γνωστόν, ἡ δὲ στρατιωτικὴ διετέλει ὑπὸ τὸν ὄπληρχηγὸν Βερροίας Καρατάσσον,

Εἰς τὸν ἄρχοντα Ζαφειράκην ἐπανακάμψαντα μετὰ δωδεκαετῆ περίπου ἀπουσίαν εἰς Νάουσαν λαμπρὰ καὶ μεγαλοπρεπεστάτῃ ἐγένετο ὑποδεξίωσις¹ παρά τε τῶν περίξ κωμοπόλεων καὶ χωρίων καὶ ἰδίᾳ παρὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ,

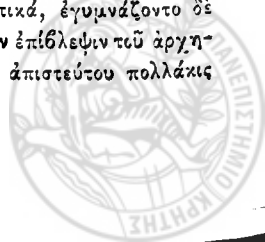
¹ Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Ζαφειράκη ἐγένετο, καθὼς ἂ διηγείτο ἡμῖν αὐτόπτης αὐτῆς μάρτυς ὁ αἰχμαλωτισθεὶς κατὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἡρωικῆς πόλεως καὶ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ὡς ἐκ θαύματος διασωθεὶς εἶτα ἐν Βιτωλίοις ἐπιζῶν δὲ εἶτι εὐτυχῶς ἐν Ναούσῃ σεβάσμιος γέρων καὶ ἱερεὺς Κωνσταντίνος Οἰκονόμος, ὅστις καὶ τὰ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου ἱερά καθήκοντα εὐδοκίμω· ἤδη ἐκτελεῖ ἐν Ναούσῃ, ὡς ἐξῆς. Ἄμα τῇ προτεραίᾳ ἀνηγγέλθη τοῖς προὔχοσι Ναούσης ἢ εἰς τὴν πατρίδα ἐπάνοδος τοῦ Ζαφειράκη καὶ ἡ ταχύτερος φήμη διεδόθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν καὶ τὰ περίξ, ἀμέσως ζωηρὰ συγκινήσις καὶ ἄφατος χαρὰ κατέλαβε τοὺς πάντας, οἵτινες καὶ δοξολογίαν πρὸς τὸν Ὑψίστον ἔσπευσαν νὰ ἀναπέμψωσιν ἐν τῷ ναῷ ὑπὲρ τῆς αἰσίας ἐπανόδου καὶ τῆς μακροβιότητος αὐτοῦ· εὐθύς δὲ τῇ ἐπιούσῃ ὁ πρωτοσύγγελος τοῦ Μητροπολίτου Βερροίας ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ, πολλοὶ τῶν ἀρματωλῶν καὶ ὄπληρχηγῶν καὶ πλείστοι τῶν προύχόντων τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας ἀκολουθούμενοι καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων τοῦ λαοῦ ἐξήλθον εἰς προὔπαντησιν αὐτοῦ μέχρι Γενιτσῶν, τουτέστιν εἰς ἀπόστασιν 7 περίπου ὥρων ἀπὸ τῆς Ναούσης, ὁπόθεν ἐν μέσῳ πολυπληθοῦς ἀκολουθίας συνώδυσαν αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν, ἔξω τῆς ὑποίας ἀνέμενεν ἅπας σχεδὸν ὁ λαὸς ἀποδείξας οὕτω τὴν πρὸς τὸν μέγαν αὐτοῦ εὐεργετὴν εὐγνωμοσύνην του. Ὁ δὲ Ζαφειράκης, ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ὁποίου ἐβιάθησαν ῥέυσαντα δάκρυα συγκινήσεως, καθ' ἣν ὥραν κατερχόμενος τοῦ ἔππου ἀτελήθη τοῦ κορυφωθέντος ὑπὲρ αὐτοῦ περιπαθοῦς ἐνδιαφέροντος τοῦ πλήθους, ἅμα ἀναβὰς εἰς τὴν οἰκίαν του ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου καὶ εὐχαριστήσας μετ' ἀπεριορίστου συγκινήσεως τῷ πλήθει ἐπὶ τῇ εὐμενεστάτῃ καὶ πανδήμῳ ὑποδοχῇ αὐτοῦ διέσπειρε πρὸς τοὺς συσπειρωμένους ἐν τῇ ὁδῷ πτωχοῦς ἄφθονα ἀργυρὰ νομίσματα, ὧν πάντοτε ὁ βαθύπλουτος οὗτος κληρ καλῆν καὶ ὠφέλιμον ἐποιεῖτο χρῆσιν.

οίτινες, ἔν' ἀποδείξωσι τὴν πρὸς τὸν ἐπίσημον καὶ διακεκρι-
 μένον συμπολίτην ὑπόληψιν αὐτῶν, ἀνεκήρυξαν ἀμέσως αὐ-
 τὸν ἄρχοντα τῆς πόλεώς των. Ἐγκρατῆς παιδείας ἑλλη-
 νικῆς ὁ ἀνὴρ οὗτος, μεγάλθυμος ἐσωτερικῶς καὶ μεγαλοπρε-
 πῆς ἐξωτερικῶς νευρώδης καὶ ζωηρός, εὐλύγιστος καὶ ὠκύπους,
 ἵππευς ἄριστος καὶ ἐπιτηδεῖς εἰς ὅλας τὰς σωματικὰς ἐξα-
 σκήσεις, ἐπίμονος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του καὶ ῥιψοκίνδυ-
 νος, ὀξύθυμος, ἀλλὰ καὶ λίαν κατευναστικός, εὐμετάβολον
 εἶχε τὸν χαρακτήρα, εὐγλωττος δὲ φιλόφρων καὶ μειλίχιος
 λίαν τοὺς τρόπους εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ προσελ-
 κύῃ τοὺς πάντας καταθέλων τοὺς φίλους του καὶ γοη-
 τεύων πολλάκις τοὺς ἐχθρούς του, ἦτο δὲ ἀναστήματος με-
 τρίου σῶμα ἔχων εὐπαγές, πρόσωπον ὠσειδές, κόμην ὑπό-
 ξανθον, ὀφθαλμοὺς στίλβοντας καὶ ὀμμάτων ἐπιβόλῃν ζωη-
 ράν. Φιλόκαλος ὢν εἰς τὸ ἄκρον ἐκάλλυνε τὴν Νάουσαν διὰ
 νέων οἰκοδομῶν, ἀνωκοδόμησε νχοὺς καὶ σχολεῖα, ἔστρωσεν
 ὁδοὺς καὶ ἐπεμελήθη ἐν γένει τὰς τέχνας, περιεποιήθη δὲ
 πρὸ πάντων καὶ ὑπεστήριξε τὴν τῶν ὀπλοποιῶν συντεχνίαν,
 ἣτις ἤκμαζε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ναούσῃ, ἐν τοῖς ἐρ-
 γοστασίοις τῆς ὁποίας κατασκευάζοντο τὰ ὠραιότερα καὶ
 στερεώτερα τῆς ἐποχῆς ὄπλα.¹ Τοὺς νέους ἀνέτρεφεν ἐλευ-
 θερίως καὶ στρατιωτικῶς ἐνασχολῶν αὐτοὺς κατὰ μίμησιν
 τῶν ἀρματωλῶν² τὰς ἐφορτασίμους ἡμέρας ὡς καὶ κατὰ
 τὰς ὥρας τῆς ἀεργίας εἰς τὸν δίσκον, τὸ ἄλμα, τὸν δρόμον

¹ Τὰ ὀπλοποιεῖα τῶν Τσιθοραίων καὶ Πληκαίων, ὧν ἀπόγονοι σώ-
 ζονται εἰσέτι ἐν Ναούσῃ, ἐφημίζοντο τότε ἀνὰ πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν ὡς
 τὰ καλλίτερα καὶ τὰ σπουδαιότερα πάντων

² Τὰς μεγάλας ἐφορτὰς τοῦ ἑαυτοῦ ἐτέλουν οἱ ἀρματωλοὶ καὶ
 κλέφται πανηγυρικῶς καὶ ἐν διαφόροις διαχύσεσι, καθ' ἃς συνευθυ-
 μοῦντες ἔψαλλον ὄσους ἐγνώριζον ὕμνους καὶ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια,
 ἐτραγῆδου ἀσματα ἠρωϊκὰ καὶ πρὸ πάντων κλεφτικὰ, ἐγυμνάζοντο δὲ
 κατ' αὐτὰς εἰς διάφορα γυμνάσματα, ἔρριπτον ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἀρχη-
 γοῦ συνήθως εἰς τὸ σημάδι μετ' ἀξιοθαυμάστου καὶ ἀπιστεύτου πολλάκις

τήν πάλην, ὡς καὶ εἰς διάφορα ἄλλα στρατιωτικὰ γυμνάσματα ὑπὸ ἰδίους μισθωτοὺς προγυμναστάς, ὡς νὰ ἦτο ἐμπνευσμένος νὰ προετοιμάζῃ αὐτοὺς διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Ἐνῶ δὲ μεγίστης ἀπήλαυε δημοτικότητος παρά τε τῷ πλήθει τῆς Ναούσης καὶ τοῖς κατοικοῖς τῶν περίξ μερῶν, μεγίστην ἔχαιρεν ὑπόληψιν καὶ ἐμπιστοσύνην ὁ Ζαφειράκης καὶ παρά τοῖς ἰσχυροῖς τῆς ἡμέρας Ὀθωμανοῖς ἐν τε τῇ Θεσσαλονίκῃ καὶ τῇ Κωνσταντινουπόλει, πρὸς δὲ καὶ παρά τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, εἰς τὰ κυριώτατα συμφέροντα τῆς ὁποίας οὐ μόνον θερμὸν ἐνδιαφέρον ἐξεδήλωσεν, ἀλλὰ καὶ μεγίστην ὑπηρεσίαν προσήνεγκε περὶ τὰ μέσα τοῦ 1820 ἔτους ὁ Ζαφειράκης, δολοφονηθέντος τῇ συνεργίᾳ αὐτοῦ τοῦ διὰ Ναούσης διαβαίνοντος ἀποστόλου τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας καὶ ὑπασπιστοῦ τοῦ Ἄλ. Ὑψηλάντου Δημητρίου Ὑπάτρου καὶ συλληφθέντων τῶν ἰδιοχείρων συμβολικῶν τοῦ Ὑψηλάντου ἐγγράφων, ἅτινα ἀμέσως ἀπεστάλησαν τῇ Πύλῃ. Ἀνάγκη ὅμως νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα, ἵνα μὴ παραλίπωμεν καθῆκον ἱερὸν εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἀδικηθέντος ἀνδρός, ὅτι ὁ Ζαφειράκης δὲν συνήργησεν εἰς τὸν φόνον τοῦτον, ὡς ἀνακριβῶς ἱστορικοὶ τινες διίσχυρίσθησαν, μετ' ἐπιβούλων σκοπῶν κατὰ τῆς ἐταιρίας, ἧς καὶ αὐτὴν βεβαίως τὴν ὑπαρξίν τότε ἠγνόει, ἀλλὰ διότι ὁ Ὑπάτρος ἀποφυγὼν νὰ τῷ ἐξηγήσῃ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, τῷ εἶπε μόνον ὅτι περιελθὼν τὴν Μακεδονίαν μετ' ἐμπιστευτικῆς ἀποστολῆς καὶ μεταβαίνων πρὸς τὸν σατραπὴν τῆς Ἡπείρου διέρχεται διὰ τῆς Ναούσης, ἵνα καὶ

εὐστοχίας, ἐπαιζὼν τὸν αὐλόν, ἐπήδων, ἐπάλαιον καὶ ἐχόρευον, ὡς ἔκ τε πολλῶν ἄλλων καὶ τοῦ ἐξῆς δημοτικοῦ ᾄσματος δηλοῦται.

« Πῆγε νὰ κάμῃ τῆ Λ α μ π ρ ῆ καὶ τὸ « Χριστὸς ἀνέστη »,

« νὰ ψῆσῃ τὸ σφαχτάρι του, κόκκιν' αὐγὰ νὰ φάγῃ

« καὶ νὰ χορεύουσιν τὰ παιδιὰ νὰ ρίψουν στὸ σημάδι. »

ταύτης τοὺς κατείκους προτρέψῃ εἰς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ἀλῆ κατὰ τὴν ἐπικειμένην διάρρηξιν τῶν τῆς ὑποταγῆς σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν Σουλτάνον. Ὁ Ζαφειράκης ἔμωσ' ὅστις ἀσπόνδως ἐμίσει τὸν αἰμοβόρον τοῦτον τύραννον καὶ οὐ μόνον τῆς πατρίδος ἀπηγῆ ἐγθρόν, ἀλλὰ καὶ προσωπικὸν ἐκδικητὴν ἐκ πεποιθήσεως ἐθεώρει, ἐπισκοτισθεὶς ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ τοσοῦτον ἐπιέσθη ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀσφαλείας ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς πατρίδος, ὥστε ἐθεώρησεν ὡς μόνον μέσον πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀποφυγὴν δεινῆς περιπλοκῆς τὴν διὰ δολοφονίας ἐξαφάνισιν τοῦ ἀτυχοῦς Ὑπάτρου, ἥτις ἀτυχῶς τελεσθεῖσα¹ δὲν ἐβράδυνε νὰ πληξῆ ὀξέως τὴν εὐαίσθητον αὐτοῦ καρδίαν, εὐθύς ὡς ἐφωτίσθη μυηθεὶς μετ' ὀλίγον παρά τινος διδασκάλου Πλακίδα ἐπικαλουμένου εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας μυστήρια, ἧς ἐγένετο ὁ ἐνθερμότερος ὀπαδὸς ἀναδειχθεὶς ἐν καιρῷ, ὡς κατωτέρω προΐων ὁ λόγος θέλει δεῖξει, εἰς τῶν πρωταθλητῶν τῆς κατὰ τῶν τυράννων ἐπαναστάσεως τῆς Ναούσης.

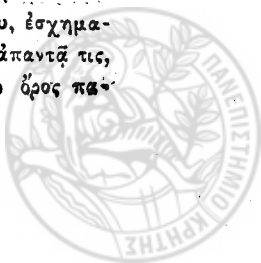
Μικρὸν πρὸ αὐτοῦ εἶχον μυηθῆ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐταιρίας παρά τινος Φιλικοῦ μοναχοῦ ἐκ μέρους τοῦ Ἐπισκόπου Ἀρδαμερίου ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλέντος καὶ οἱ μνημονευθέντες τῶν μερῶν τούτων γενναῖοι ὀπλαρχηγοὶ Καρατάσος καὶ Ἀγγελῆς Γάτσος, οἱ καὶ πρωταγωνισταὶ τῆς παρούσης ἐπαναστάσεως. Ὁ Καρατάσος² ἄγων ἤδη

¹ Ἡ Πόλις εὐαρεστηθεῖσα τότε μεγάλως ἐπὶ τῇ διαγωγῇ ταύτῃ τοῦ Ζαφειράκη ἐξέφρασεν αὐτῷ διὰ σουλτανικοῦ φερμανίου τὰς θερμὰς εὐχαριστίας τῆς καὶ τὴν ἰδιαιτέραν ὑπόληψιν, ἣν πρὸς τὸ εὐγενὲς καὶ ἐμπειστευμένον ἄτομόν του ἔτρεφεν.

² Τινὲς νομίζουσιν ὅτι ὁ Καρατάσος προσέλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τοῦ πρὸς δυσμὰς καὶ εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων περίπου ὠρῶν τῆς Ναούσης κειμένου ὄρους «Καρατάσι», ἀλλὰ πλανῶνται δεινῶς· διότι αὐτὸ τὸ κύριον ὄνομα αὐτοῦ ὡς θετικῶς γνωσκόμενον ἦτο Τάτσος = Ἀναστάσιος, προσετέθη δὲ κατόπιν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κυρίου ὀνόματος τοῦ γενναίου ἀνδρὸς μόνον τὸ τουρκικὸν ἐπίθετον κερὰ = μαῦρος, ὅπερ συνήθως τιμῆς

τὸ 56 τῆς ἡλικίας ἔτος εἶχεν ἀνάστημα μέτριον καὶ εὐρύ-
 νωτον, κεφαλὴν στρογγύλην καὶ μεγαλόκομον, ὀφθαλμοὺς
 ἀπαστρέπτοντας, μέτωπον πλατύ, ὄφρυς δασείας καὶ ἐπὶ
 τῶν βλεφάρων καταπιπτούσας ὡς παρωροφίδας, ρίνα εὐθείαν,
 μύστακα δασύν καὶ πρὸς τὰ ἔξω τείνοντα, στόμα καὶ χεῖλη
 ἀνάλογα, σιαγῶνα μετρίαν, φωνὴν ἀρρενωπὴν καὶ βροντώ-
 δη καὶ χρῶμα ὑπόμελαν. Ἠθικὰ δὲ προσόντα εἶχε τὰ ἐξῆς·
 ἐγκάρδιον πρὸς τὸν Θεὸν σέβας καὶ ἐνθερμον πρὸς τὴν χρι-
 στιανικὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος ἀφοσίω-
 σιν, θάρρος ἀδάμαστον καὶ τόλμην λελογισμένην, πνεῦμα
 στρατιωτικὸν καὶ ἐμπειρίαν πολεμικὴν σπανιωτάτην, δρα-
 στηριότητα πολλὴν καὶ μεγαλοψυχίαν ἀπαράμιλλον, τρά-
 πους καλοὺς καὶ καρδίαν ἀγαθὴν, αἰσθήματα πατριωτικά,
 φιλόστοργα καὶ ἀρχαιοπρεπῆ καὶ χαρακτῆρα ἀγέρωχον καὶ
 πιστόν, ὕψος ἐπιτακτικόν, ἠθικὴν αὐστηράν καὶ παρελθὸν
 ἐνδοξόν τε καὶ ἐντιμον. Ὁ Καρατάσσοσ, ὅστις καθ' ὅλην
 τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν καὶ εἰς στιγμὰς μάλιστα κρι-
 σιμωτάτας ἀπέδειξε δι' ἔργων λαμπρῶν ὅτι ἦτο εἰς τῶν
 κρατίστων τῶν κατὰ ξηρὰν ἀναδειχθέντων πολεμάρχων,
 ἂν εἶχε νοῦν διαυγέστερον καὶ λεπτότερον, μετεῖχε δὲ καὶ

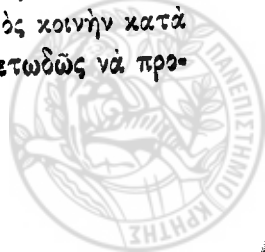
χάριν προσήμοζον οἱ Ὀθωμανοὶ τοῖς ὀνόμασι τῶν γενναίων καὶ μελανό-
 χρων ἀνδρῶν, καὶ οὕτω ἐσχηματίσθη τὸ Καρατάσσοσ, ὡς τὸ Καραῖσκος,
 Καραῖσκάκης, Καραγεώργος, Καραμητσοσ, Καραμπατάκης κλπ. ἄλλως
 οὐχὶ σπανίως ὁ ἀνὴρ ἐπεκαλεῖτο καὶ μετὰ ταῦτα ὡς καὶ πρότερον ἀπλῶς
 μόνον Τάσσοσ καὶ Καπετάν-Τάσσοσ, τουτέστιν ἄνευ τοῦ προσθέτου κ α ρ α.
 Θεωροῦμεν ἀναγκαίαν τὴν ἐπεξήγησιν ταύτην πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ἵνα μὴ
 οἱ ἀγνοοῦντες, ἀπαντῶντές που τὸ ὄνομα τοῦτο, διακρίνωσι τὸν ἕνα καὶ
 τὸν αὐτὸν ὄντα Τάσσοσ ἢ Καπετάν-Τάσσοσ ὡς ἕτερον τοῦ γνωστοτάτου
 ἥρωος Μακεδόνοσ Καρατάσσοσ. Ἡ δὲ Τουρκικὴ ὀνομασία τοῦ ὄρουσ «Κα-
 ρατάσσι», ἐρμηνευομένη μα ἄ ρ ο σ β ρ ἄ χ ο σ ἢ μα ὕ ρ η πέ τ ρ α, ὡς καὶ
 σήμερον ἔτι πολλοὶ τῶν ἐγγχωρίων ὀνομάζουσι τὴν κορυφὴν του, ἐσχημα-
 τίσθη βεβαίως ἐκ τινων πετρῶν, ἃς ἐπὶ τῆσ κορυφῆσ τοῦ ὄρουσ ἀπαντᾷ τις,
 καὶ ὡσ ἐκ τῆσ φοβερᾶσ ὄψεωσ, ἣν μακρόθεν τὸ δάγκιον τοῦτο ὄρουσ πα-
 ρουσιάζει καὶ νῦν ἔτι τῷ θεατῆ.

παιδείας καὶ δὲν ἐκυριεύετο ὑπὸ ἀκαίρου τινὸς φιλοδοξίας καὶ φιλαρχίας, θὰ ἦτο βεβαίως ὁ τελειότερος τῆς ἐποχῆς στρατηγός, ὃν ἦτε Μακεδονία καὶ ἡ καθόλου Ἑλλάς ἐζήτει.

Ὁ δὲ ἀχώριστος ἑταῖρος αὐτοῦ Ἄγ. Γάτσος ἡλικίας 50 περίπου ἐτῶν εἶχεν ἀνάστημα πελώριον, κεφαλὴν μεγάλην καὶ μακρὰν, μέτωπον εὐρὺ, κόμην ξανθὴν, μύστακα δασύν καὶ μακρόν, ὀφθαλμοὺς μεγάλους καὶ καστανούς, βλέμμα ἑταστικὸν καὶ ἱλαρόν, ἐκφράζον ἀπλότητα καὶ τόλμην, ὦτα ἀνάλογα, ῥίνα γρυπὴν, στόμα μέγαλον, χεῖλη παχέα καὶ φωνὴν τραχεῖαν, ἐκράτει δὲ τὸ λάσιον στῆθός του πάντοτε ἀνοιχτόν, ἵνα τὸ προβάλλῃ ἐξ ἴσου εἰς τε τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Γάτσος ὦν ὠκύπους καὶ ῥωμαλέος, φιλάνθρωπος καὶ ἀνδρείοτατος ἐκίνει τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην πάντων, ὅσω δὲ ἦτο ἤπιος καὶ ἀγαθὸς εἰς τὰς ἐν εἰρήνῃ συμπεριφορὰς του, τοσοῦτω ὀργίλος καὶ καταστρεπτικὸς εἰς τὰς ἐν μάχαις παραφορὰς του, εὐσεβέστατος πρὸς τὰ θεῖα καὶ θρησκὸς μέχρι δεισιδαιμονίας, φιλοδόξος εἰς τὸ ἄκρον καὶ διὰ τὴν δόξαν θυσιάζων τὰ πάντα, εὐκολόπιστος καὶ εὐαπάτητος εἰς τὰς διαβολὰς, ἀλλ' ἐν πολλοῖς καὶ κρυφίνους ἦτο δὲ πάντῃ ἄμοιρος γραμμάτων μὴ εἰδώς καὶ τὸ ὄνομά του νὰ ὑπογράψῃ. Ὁ Γάτσος δὲν εἶχε βεβαίως τὸ πολυμήχανον τοῦ Καρατάσσου πνεῦμα οὐδὲ τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ δεξιότητα, λόγῳ ὁμῶς προσωπικῆς ἀνδρείας οὐδένα ἕτερον εἶχε τὸν ἐφάμιλλον.

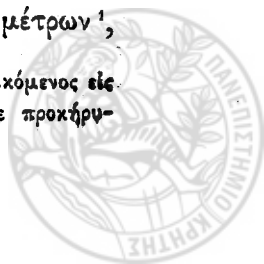
Οἱ τρεῖς οὗτοι ἀρχηγοὶ Ζαφειράκης, Καρατάσος καὶ Γάτσος συνελθόντες ἐν συμβουλίῳ μετὰ τὴν ἀτυχή ἐκείνην ἔχθασιν τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου, πρὸ τῆς ὁποίας, δι' οὓς ἐν τῷ πρώτῳ μέρει εἶπομεν λόγους, ἀπέβη ἀδύνατον νὰ κινηθῇ ἡ μεσημβρινὴ Μακεδονία, καὶ συσκεφθέντες ἀπὸ κοινοῦ ἐνέκριναν νὰ συνεννοηθῶσι καὶ μεθ' ἀπάντων τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου πρὸς κοινὴν κατὰ τῶν τυράννων ἐνέργειαν, Ἀρξάμενοι δὲ πυρετωδῶς νὰ προ-

ετοιμάζονται ὑπὲρ τοῦ κινήματος τῆς ἐπαναστάσεως, ἀπέ-
 στειλαν ἱκανοὺς καὶ ἐμπειστευμένους ἀποστόλους, ἵνα μετα-
 δώσωσι καὶ εἰς πάντα τὰ περίχωρα τῶν ἐπαρχιῶν Βερροίας,
 Βοδενῶν, Σιατίστης, Γρεβενῶν, Κοζάνης, Καστορίας καὶ
 Μογλενῶν τὸ μυστήριον. Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ ἔτους 1821
 αὐτὸς ὁ Ζαφειράκης, ἀπολύτως κριθείσης ἀναγκαίας τῆς αὐ-
 τοπροσώπου ἐπισκέψεως κοινοτήτων τινῶν Μακεδονικῶν, διέ-
 ὄραμε πολλὰς τῶν περὶ ἐπαρχιῶν κατηγῶν τοὺς κατοί-
 κους, νουθετῶν καὶ ἐνθαρρύνων αὐτοὺς πρὸς τὸ μέγα ἔργον
 τῆς ἀπολυτρώσεως, ἐπιδεικνύμενος πανταχοῦ σπουδαίαν καὶ
 ἔμφρονα ἐνέργειαν, ἀπαράμιλλον δραστηριότητα καὶ ἀκραι-
 φνῆ πατριωτισμόν, ἀνθ' ὧν ἠξιώθη τῆς ἐνθέρμου ὑποδοχῆς
 παρὰ πάντων ἐνθουσιωδῶς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ ὁδηγίας
 ἀποδεξαμένων, καὶ οὕτω πλεῖστοι ἐν ταῖς μνημονευθείσαις
 ἐπαρχίαις ἤρξαντο νὰ κινῶνται καὶ κατὰ τὸ ἐφικτὸν νὰ πα-
 ρασκευάζωνται πρὸς τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως.

Αἱ ἐνέργειαι καὶ αἱ ἐργασίαι τῆς φιλικῆς Ἑταιρίας,
 ἣτις πρὸ δύο ἡδὴ ἐτῶν, ὡς γινώσκετε κύριοι, διὰ τοῦ ἐκ
 Βλάτσης Ἰ. Φαρμάκη, τοῦ Μετσοβίτου Δ. Ὑπάτρου καὶ
 τοῦ Θεσσαλοῦ Ἄρ. Παπᾶ ἐκτείνασα τοὺς πλοκάμους αὐ-
 τῆς ἀνά πᾶσαν σχεδὸν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τοῦ Νέστου
 μέχρι τοῦ Δρείλωνος (Δρίνου) καὶ ἀπὸ τῆς Ῥοδόπης μέχρις
 Ὀλύμπου εἶχε παραλάβει συνεργοὺς τοὺς ἐγκριτωτάτους τῆς
 Μακεδονίας ἀνδρας, ὡς τὸν Μητροπολίτην Σερρῶν Χρῦσαν-
 θον, τὸν ἐπίσκοπον Ἀρδαμερίου Ἰγνατίον, τὸν Κοζάνης Βε-
 νιαμῆν, τὸν Γρεβενῶν Ἀνθιμον, τὸν Ἱερισσοῦ καὶ ἀγίου Ὄρους
 Ἱερόθεον καὶ τὸν Μαρωνείας Κωστάντιον, πολλοὺς ἄλλους
 κατωτέρους κληρικοὺς καὶ ἐπισήμους λαϊκοὺς, ὧν παραλεί-
 πομεν ἤδη τὰ ὀνόματα, εἶχον ἐντελῶς παύσει, ἵνα μὴ εἴπω-
 μεν ἐκπνεύσει, ἕνεκα τῶν αὐστηρῶν προληπτικῶν μέτρων¹,

¹ Εἴπομεν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ὅτι ὁ Ἀβδούλ-Ἀμποῦδ ἀφικόμενος εἰς
 Θεσσαλονίκην περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐξέδωκε προκήρυ-

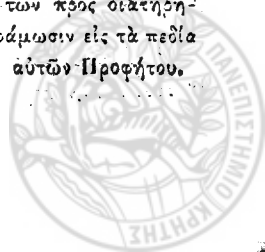
ἄτινα εἶχε λάβει ὁ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου 1821 διορισθεὶς γενικὸς διοικητὴς τῆς Ῥούμελης Ἀβδούλ-Ἀμποῦδ πασσᾶς, καὶ τοῦ τρόμου, ὃν ἐνέπνευσεν ἢ κατὰ τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων αἰχμαλώτων τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου θηριώδης διαγωγή αὐτοῦ. Ὁ δὲ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τῆς ἐξεγέρσεως μακεδονικῆς λαὸς εἶχε λίαν καταβληθῆ ἐκ τῆς ἀξιοθρηνήτου καταστροφῆς τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου. Ἐπίσημοι ὁμοῦ τοῦ Δ. Ὑψηλάντου ὑποσχέσεις περὶ ταχείας ἀποστολῆς πολεμεροδίων καὶ ἰκανῆς δυνάμεως, ὡς καὶ ἐπιστολὴ τις λίαν ἐνθαρρυντικὴ τοῦ Καρατζᾶ καὶ Ἄ. Μαυροκορδάτου, ὧν ἡ ἀπὸ τῆς Ἑσπερίας κατάβασις εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶχεν ἠλεκτρίσει τὰς καρδίας τῶν Μακεδόνων, ὡς ἐκ τῆς κάτωθι δημοσιευομένης πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῆς τραπῶς ἐμφαίνεται, ἐνεψύχωσεν αὐτοὺς ἀρκοῦντως.

Ἴδου τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς:

«Ὑψηλότατε καὶ πνευματώτατε ἡγεμῶν κύριε κύριε Κωνσταντίνε Καρατζᾶ καὶ Μαυροκορδάτε δουλικῶς τε καὶ ὑποκλινωῶς προσκυνοῦμεν.

Καὶ μετὰ τὴν δουλικὴν ἡμῶν προσκύνησιν ἀναφέρομεν πρὸς τὴν Ὑμετέραν Ἐκλαμπρότητα ὅτι ἐλάβομεν τὸ ὑψηλὸν αὐτῆς γράμμα καὶ ἰδόντες ἐχάρημεν μεγάλως, ὅπου ὁ Θεὸς ὠκονόμησε καὶ ἐξἀπέστειλε τοιοῦτον ἡγεμόνα, διὰ γὰρ βοηθήσῃ καὶ ὑπερασπισθῆ τοὺς ἀδυνάτους χριστιανικοὺς ἐνδυναμόνων αὐτοὺς πνευματικαῖς δυνάμεσι ἀπὸ τῶν ἀπίστων τυράννων. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ ἀνατολικῇ μεθρηνῇ Μακεδονίᾳ εὐρισκόμενοι (κατὰ τὴν ὑψηλὴν ἡμῶν προστάχην) διορίζομεν μὲ κοινὴν γνώμην τὸν Νικόλαον Καστομούλῃν ἐπίτροπόν μας καὶ παρκαταλοῦμεν θερμῶς

εἶν, δι' ἧς πρὸς ταῖς φρικταῖς ἀπειλαῖς, ἃς ἐξενέου κατὰ τῶν βυρσοδομοῦντων ἀποστασίας χριστιανῶν, διατάσσοντο πάντες οἱ ἐπέκεινα τῶν 16 μέχρι τοῦ 60 ἔτους τῆς ἡλικίας Μουσουλμάνοι νὰ ὀπλοφορήσωσι. Καὶ ὅσοι μὲν ὑπερέβαιναν τὸ 50 ἔτος νὰ μένωσιν ἐν τῇ πατρίδι των πρὸς διατήρησιν τῆς ἰσυχίας καὶ τάξεως, πάντες δὲ οἱ λοιποὶ νὰ δράμωσιν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ μεγάλου αὐτῶν Προφήτου.

τε καὶ μετὰ δακρῶν νὰ δώσητε εἰς αὐτὸν χεῖρα βοηθείας, ἐπειδὴ εἴμεθα εἰς μεγάλην ἀνάγκην, καθὼς θέλει σὰς τὰ εἶπει ὁ ἴδιος ἐκ στόματός, τὸν ὁποῖον τὸν ἔχομεν ὅλοι κοινῶς μικροὶ καὶ μεγάλοι ἰδιὸν μὲς πρόσωπον καὶ τέλειον οἰκοκύρην εἰς τὸ νὰ ἀποφασίσῃ δι' ἡσὰ τὸν προστάξῃτε.

Ταῦτα μὲν δουρικῶς τε καὶ ὑποκλινῶς.

αὐκὰ Ὀκτωβρίου 3.

Τῆς Ὑμῶν ἐκλαμπρότητος δοῦλοι ὑποκλινέσθηκοι

εἰς τὰς ὑψηλὰς ὑμῶν ἐπιταγὰς

ἔπικντες οἱ ἐπίτροποι τοῦ κοινοῦ Μακεδόνες.

Αἱ ὑπογραφαί.

Τῶ ὑψηλοτάτῳ ἡγεμόνι κυρίῳ, κυρίῳ Κωνσταντίνῳ

Καρατζῆ καὶ Μαυροκορδάτῳ.

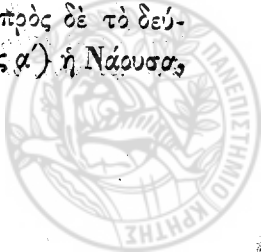
δουρικῶς.»

Ἀρχομένου δὲ τοῦ χιλιεστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου ἔτους συνῆλθον ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Δοβρά ἐκτὸς τοῦ Ζαφειράκη, Καρατάστου καὶ Γάτσου, ὡς καὶ τινῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου, καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν προκρίτων τῶν διαφόρων πόλεων ὡς ἀντιπρόσωποι αὐτῶν ἐκ Καστορίας μὲν εἶχεν ἔλθει ὁ Ἰωάννης Βαρβαρέσκος, ἐκ Σιατίστης ὁ Νεόπουλος ἢ ὡς ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του ἐκαλεῖτο Νιόπλιος,¹ ἐκ Βοδενῶν ὁ ἄρχων αὐτῆς Παναγιώτης Ναούμ κτλ., ὅπως συσχεφθέντες ἀποφασίσωσι περὶ πάντων ἐν γένει τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν ἐπενεργουμένην ἐξέγερσιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ προὔχοντες Ναούσης ἦσαν διηρημένοι εἰς δύο πολιτικὰς μερίδας, ὁ δὲ σκο-

¹ Τὸ ὄνομα τοῦ Νιόπλιου μετ' εὐλαθείας πολλῆς φέρεται εἰς τὴν μνήμην τῶν Σιατιστέων, ἐξ ὧν οἱ πρεσβυτάτοι ἐξ ἀναλήψεως γενναίως ἐκ τὴν ἐξιδιασμένην σύνεσιν, τὴν ἀκραίωτὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν λελογισμένην θαρραλεότητα, μεθ' ὧν ὁ προὔχων οὗτος διεχειρίσατο καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν πολιτικὸν βίον ὡς Προεστὴς τὰ τῆς πατρίδος του, τὴν ὁποίαν πολλάκις εἰς φοβεροὺς κινδύνους περιελθοῦσαν, ἀποῦ μάλιστα γνωστὰ τοῖς τυράννοις ἐγένοντο τὰ περὶ τῆς ἐπικαίρου θέσεως αὐτῆς μελετώμενα παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν, μόνῃ πολιτικῇ ἐπιδέξις, ὡς ἡ τοῦ Νιόπλιου, ἠδύνατο ἀπὸ προφηνῶν ὀλέθρου νὰ σώσῃ.

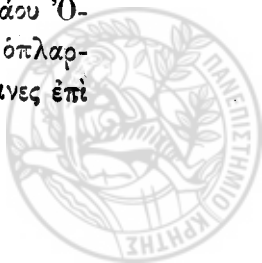

πὸς τοῦ ἐπικειμένου ἀγῶνος ἀπήτει τὴν ἔνωσιν πάντων τῶν
 χριστιανῶν ἡσθάνθησαν οἱ συνελθόντες τὴν ἀπόλυτον ταύ-
 την ἀνάγκην καὶ μεταπεμφάμενοι ἐκ Νάουσας τοὺς ἀντι-
 κειμένους τῷ Ζαφειράκη συνεφιλίωσαν αὐτοὺς διὰ τοῦ ἐν
 Χριστῷ ἀσπασμοῦ, ὀρκισθέντας καὶ τὰς διχονοίας τῶν νά-
 λησμονήσωσι καὶ εἰς τὸν μελετώμενον ἀγῶνα ἀπὸ κοινοῦ
 ν' ἀποδοῦθωσι συναγωνιζόμενοι μέχρι ἐσχάτων ὡς ἀδελφοί.
 Τοῦτου γενομένου συνεσχέθησαν ἐμβριθῶς καὶ περὶ τῶν
 στρατηγικῶν μέτρων, ἅτινα ἔπρεπε νὰ λάβωσιν, ὡς καὶ περὶ
 τῶν ἀρμυδιωτέρων θέσεων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔδει νὰ ἡγήσῃ
 τὸ πρῶτον τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως πυροβόλον. Ἐνεκρίθη
 δ' ὑπὸ πάντων ὡς πρὸς μὲν τὸ πρῶτον τὸ ἐξῆς σπουδαῖον
 στρατηγικὸν σχέδιον, ὅπερ πραγματοποιούμενον οὐ μόνον ἤθελε
 διακόψει τὴν μεταξύ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἑπειροθεσσα-
 λία εὐρισκομένων στρατιωτικῶν σωμάτων συγκοινωνίαν καὶ
 ἀλληλοβοήθειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν θέσιν τῶν δύο τῆς Ὀθωμανι-
 κῆς αὐτοκρατορίας ἀρχιστρατήγων, ἧτοι τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ
 ἐδρεύοντος Ἀβδούλ-Ἀμποῦδ καὶ τοῦ ἐν Ἰωαννίνας Χαδιγέτ-
 πασσᾶ ἠθελε καταστήσει ἀληθῶς ἀμήχανον καὶ κρίσιμον.
 Ἀπεφασίσθη, ἵνα ἅμα φθάσωσι τὰ πολεμερῶδια μετὰ τῆς
 ἐπικουρικῆς δυνάμεως, ὧν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὰ Μακεδονικὰ
 παράλια κατὰ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Δημητρίου Ψηλάντου
 καὶ τοῦ παρ' αὐτῷ ἀντιπροσώπου των Ν. Κασσαμάλη τοῦ
 ἐκ Κοζάνης, διαβεβαιούσας τὴν πρὸ μηνὸς ἐκ Ναυπλίου ἀνα-
 χώρησιν των ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Γρηγόριον Σάλλαν, ἐθεω-
 ρεῖτο ὑπὸ τούτων κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀρκευτος, καὶ
 ἀμέσως, νὰ καταληφθῇ ἢ ἐπὶ τοῦ Ἀξιῦ ποταμοῦ γέφυρα,
 ἢ κοιλάς τῶν Θεσσαλικῶν τεμπῶν καὶ τὰ στενά τῆς Κα-
 στορίας, αἱ τρεῖς αὗται ἐπικαιρόταται καὶ σπουδαιόταται θέ-
 σαις, δι' ὧν καὶ μόνων ἅπαντα ἢ ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τοῦ Ἀξιῦ
 μέχρι τοῦ Ἠγηειοῦ χώρα εἶνε προσιτή. Ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύ-
 τερον συνῶμολογήθη ἀνευ σχεδὸν συζητήσεως α) ἡ Νάουσα,

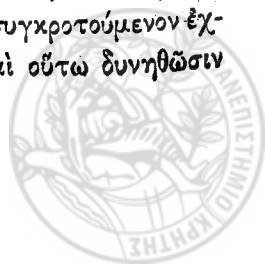
ὡς ὀρηπητήριον σπουδαῖον καὶ ἀρμοδιωτάτη πρὸς τε ἐπίθεσιν καὶ ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ διὰ τε τὸ φύσει ὀχυρὸν καὶ τὸ τεῖχος της, β') ἢ ἐκ φύσεως ὀχυρωτάτη καὶ δυσπρόσιτος Καστανιά, ἢ παρὰ τὴν πολίχνην Κολυνδρὸν κειμένη καὶ γ') ἢ ἐπίσης στρατηγικὴν θέσιν ἔχουσα Σιάτιστα.

Ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὀθωμανικὴ ἐξουσία εἶχε συλλάβει πρὸ τινος χρόνου σοβαρὰς ὑπονοίας περὶ τῶν βυσσοδομουμένων ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν· διότι αἱ ἐνέργειαι τῶν εἰχρῶν ἰκανῶς προχωρήσει, ἀλλ' ἐνόσω ἢ ἐπανάστασις διετηρεῖτο ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, αὕτη ἐπετήρει μόνον τὰ κινήματα τῶν χριστιανῶν χωρὶς νὰ ἐνεργήσῃ ἄλλο τι κατ' αὐτῶν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ὅμως τῆς Χαλκιδικῆς ἐπανελθὼν εἰς Θεσσαλονίκην ὁ Ἀβδούλ-Ἀμποῦδ ἐζήτησεν ὁμήρους πρὸς ἀσφάλειαν τῆς κρατούσης δυναστείας, ἦν αὐτὸς ἀντεπροσώπευεν ἐν Θεσσαλονίκῃ, τοὺς ἐπιστημοτέρους ἐκ τῶν κατοίκων οὐ μόνον τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ πασῶν τῶν ὑπὸ ἀμιγοῦς χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ κατοικουμένων κωμοπόλεων τῆς Μακεδονίας, ὡς ἐκ Βερροίας, Ναούσης, Κοζάνης, Βλάτσης, Σιατίστης, Κλεισούρας, Καστορίας, Μοναστηρίου (Βιτωλίων) κτλ. Καὶ τοὺς μὲν προὔχοντας τοῦ Μοναστηρίου διέταξε καὶ ἀπήγαγον εἰς τὰς εἰρκτὰς τῆς Λαρίσσης, οὓς καθειρχθέντας αὐτόθι μόλις μετὰ πολύμηνον κράτησιν ἀπέλυσεν ἀντὶ ἀδρῶν λύτρων, τοὺς δὲ τοῦ Μεγαρόβου, Κρουσσόβου, Μηλοβίστης, Ρέσνης καὶ Ἀχρίδος ὁμοίως διάτάξας ἐνέκλεισεν ἐν ταῖς εἰρκταῖς τοῦ Μοναστηρίου ὡς βυσσοδομοῦντας ἀποστασίαν· τότε δ' ἀκριβῶς ἐν μιᾷ τούτων ὑπέστη πρόωρος τὸν θάνατον καὶ ὁ πρὸς μητρὸς πάππος μου Παπᾶ Σῆμος Ξυλαγόρας, ἀνὴρ σεβάσμιος καὶ φιλόπατρις, καθειρχθεὶς ὡς συνωμότης. Ἐξ Ὀλύμπου προσεκάλεσεν εἰς Θεσσαλονίκην τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Διαμαντὴν Νικολάου Ὀλύμπιον καὶ τὸν Γούλαν Δράσκου, ἐκ Βερροίας τὸν ὀπλαρχηγὸν Καρατάσσον καὶ ἐκ Βοδενῶν τὸν Γάτσον, οἵτινες ἐπὶ

διαφόροις προφάσεσιν ἠρνήθησαν νὰ ἐκτελέσωσι τὰς προσταγὰς του. Ἐκ δὲ Ναούσης προσεκάλεσε τὸν πρὸ ἐνὸς μόλις ἔτους πιστότατον τῇ Πύλῃ θεωρούμενον ἄρχοντα Ζαφειράκην καὶ ἀπήτησεν ἐπιμόνως ἡ ὁ ἴδιος νὰ ἔλθῃ εἰς Θεσσαλονίκην, ἵνα ἐνώπιόν του ἐκφράσῃ τὴν ὑποταγὴν του τῇ Πύλῃ, ἢ τὸν υἱόν του νὰ πέμψῃ ὁμηρον. Ἄλλ' ὁ Ζαφειράκης συνεννοημένος ἤδη μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν, ἵνα μὴ ἐκδιάσῃ τὰ πράγματα, μέχρις οὗ φθάσωσι καὶ αἱ ἀνυπομόνως ἀναμενόμεναι ἐπικουραὶ, προὔτεινε διάφορα ἐμπόδια καὶ προφάσεις. Ὁ προνοητικὸς ὁμως Ἀβδούλ-Ἀμποῦδ ἐπέμενε εἰς τὴν ἐπανειλημμένως γενομένην πρόσκλησιν καὶ ταχεῖαν προσωπικὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν ἐν Θεσσαλονίκη καὶ συγχρόνως ἤρξατο τὸ μὲν ν' ἀνεγείρῃ ὀχυρώματα ἐπὶ τοῦ Αἰναίου ἀκρωτηρίου (Καραμπουρνοῦ), ὡς καὶ ἐν τῷ παρά τὴν βορειοανατολικὴν ὑπώρειαν τοῦ Ὀλύμπου κειμένῳ Λιτοχώρῳ ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ νὰ προστατεύῃ τὴν εἴσοδον τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Ἀξιοῦ, τὸ δὲ νὰ συγκεντροῖ στρατεύματα ἐν Βερροία ὑπὸ τὸν Κεχαγιάμπεήν του.

Οἱ τρεῖς ἀρχηγοὶ Ζαφειράκης, Καρατάσσοσ καὶ Γάτσος συνελθόντες πρὸς σύσκεψιν ἐν Ναούσῃ περὶ τοῦ πρακτέου ἐνέκριναν ν' ἀποδυσθῶσιν εἰς τὸν περὶ τῶν ὄλων ἀγῶνα πρὶν ἢ τὰ πράγματα προλάβωσιν αὐτοῦς. Ἀποφασισθείσης δὲ κατ' ἀρχὴν τῆς ἀνυπερθέτου κινήσεως συνεσκέφθησαν εἴτα καὶ περὶ τῶν ληπτέων μέτρων, ὡς καὶ περὶ ἄλλων τινῶν λεπτομερειῶν. Ἀναλογισάμενοι δὲ ὅτι ἡ ἐπανάστασις περιοριζομένη εἰς μόνην τὴν Νάουσαν μικρὸν δύναται νὰ πράξῃ ἔχουσα πρὸ τῶν πυλῶν της ἐν Βερροία πολυἀριθμὸν ἐχθρόν, ἐνόμισαν ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τὴν ἐξ ἀπροόπτου κατὰ τῆς Βερροίας ἐπίθεσιν αὐτῶν μὲν ἀπὸ τοῦ βορειοδυτικοῦ μέρους, τῶν δὲ Ὀλυμπίων ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ, ὅπως προκαταλαβόντες ἀπαρασκευάστον τὸν αὐτόθι συγκροτούμενον ἐχθρικὸν στρατόν διασκορπίσωσιν αὐτόν, καὶ οὕτω δυνηθῶσιν

εἶτα ν' ἀνάψωσι μεγάλην πυρκαϊάν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, πρὸς τοῦτο δὲ ἀπέστειλαν παραχρῆμα εἰς Ὀλύμπου δύο ἀνδρας τῆς ἐμπιστοσύνης των μετὰ τῶν ἀναγκαίων ὀδηγιῶν προσκαλοῦντες τοὺς ὀπλαρχηγούς τοῦ Ὀλύμπου, ὅπως δράξωνται ἀμέσως τῶν ὀπλων, ἐπιτιθέμενοι μετ' αὐτῶν κατὰ τῆς Βερροίας. Ἀπέστειλαν δὲ συγχρόνως καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γάτσου καπετὰν Πέτρον εἰς τὰς πέριξ ἐπαρχίας ἐφοδιάσαντες αὐτὸν μετὰ τῶν ἀναγκαίων συστατικῶν πρὸς τοὺς προκρίτους τῶν ἐγχωρίων καὶ τὸν λαὸν παροτρυνομένους, ἵνα ἄρῃσι τὰ ὄπλα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐξεγειρόμενοι κατὰ τῶν ἀπίστων ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀναβολῆς.

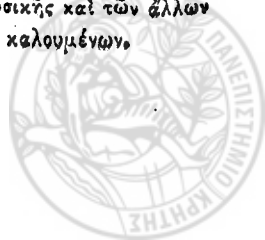
« Ἀραντες τὸν σταυρὸν μετὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἀποφασίσατε τὸν κοινὸν ἀφανισμόν τοῦ τυράννου » ἔγραφον ἐκ Ναούσης τῇ 8 Μαρτίου οἱ φιλελεύθεροι οὗτοι ἄνδρες τοῖς χωρικοῖς, « καὶ δυνάμει τοῦ σταυροῦ ὅλοι ὁμοῦ θάκατεξουσιάσωμεν τὴν Βεῤῥοίαν, ἡ ὁποία θάῃναι εἰς ἀσφάλειάν μας μετὰ ταῦτα μεγάλην. » Μετεπέμφαντο εἰς Νάουσαν πάντας τοὺς ἐν τοῖς πέριξ εὑρισκομένους ὑποπλαρχηγούς, σωματάρχας καὶ στρατιώτας, ἐμήνυσαν εἰς τοὺς προὔχοντας τῶν χωρίων δι' ἐπίτηδες ἀποσταλέντων πεζοδρόμων ν' ἀποστειλωσι πάσας τὰς οἰκογενείας εἰς Νάουσαν ἐφοδιάζοντες αὐτάς μετὰ τῶν ἀναγκαίων τροφῶν, καλῶς δὲ ποιῶντες ἐφρόντισαν νὰ ἀποταμιεύσωσιν οὐ μόνον τροφάς, ἀλλὰ καὶ πολεμεφόδια ἐπαρχῆ δια πολλοὺς μῆνας ἐν Ναούσῃ. Ἦρξαντο δὲ μετ' ὀλίγας ἡμέρας νὰ συρρέωσι σωρηδὸν εἰς τὴν πόλιν ταύτην οἰκογένεαι ἐκ τῶν πέριξ, ἐν αἷς καὶ αἱ τῶν ὀπλαρχηγῶν Καρατάσσου καὶ Γάτσου, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἔμενε πρότερον ἐν τῷ δύο μόλις τῆς Ναούσης ἀπέχοντι ὥρας ἐρειπωμένῳ τανῦν χωρίῳ Διχαλεῦρι, ἡ δὲ δευτέρα ἐν τῷ τρεῖς ὥρας περίπου ἀπέχοντι αὐτῆς καὶ ὡσαύτως ἐρειπωμένῳ ἤδη Περιτιριῳ. Πάμπόλλοι δὲ καὶ ἐκ

μεμακρυσμένων τινῶν μερῶν τῆς Μακεδονίας ἔδραμον εἰς αὐτὴν ὡς εἰς ἄσυλον, εἰσῆλθον δὲ κατόπιν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Καρατάσσον καὶ Γάτσον στρατεύματα ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς ἐλευθερίας, καὶ οὕτω ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν εἴλκυσεν ἡ Νάουσα ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους ἄνδρας, ἐξ ὧν συνεκροτήθη ἀξιόμαχον στρατόπεδον ἐτοιμὸν πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ἐπτάκις πολυαριθμοτέρου ἐχθροῦ.

Τούτων γενομένων τὴν πρωίαν τῆς 22 Φεβρουαρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου ἔτους οἱ ἀρχηγοὶ μεθ' ἀπάντων τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ πλήθους διηυθύνθησαν εἰς τὸν πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως κείμενον Μητροπολιτικὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἔνθα πάντες μετὰ ψυχικῆς κατανύξεως καὶ εὐλαθείας ἠκραόθησαν τῆς θείας λειτουργίας καὶ ἐκοινώνησαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένετο καὶ μεγάλη ὑπὲρ τοῦ ἀρξαμένου ἔργου καὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ὅπλων δοξολογία. Ὁ Πρωτοσύγκελος τοῦ ἁγίου Βερροίας Γρηγόριος, ὁ γενναῖος οὗτος τῆς ἐλευθερίας μαχητής, ἔστις διὰ τε τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἰδίου παραδείγματος ἐξῆψε μεγάλως τὸ φρόνημα τῶν ἐπαναστατῶν, ἐξετέλεσε κατανυκτικῶς τὴν τοιαύτην δοξολογίαν μεθ' ἀπάντων τῶν εὐρισκομένων ἐν Ναούσῃ τότε κληρικῶν. Μεγαλοπρεπεστάτη δὲ ἀληθῶς ὑπῆρξεν ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἐν Ναούσῃ, ὡς διηγεῖτο ἡμῖν ὁ ἐπιζῶν εἰσέτι ἐν Ναούσῃ σεβαστὸς γέρων Δημήτριος Γ. Βόειος¹ καὶ μέγας ὁ ἐνθουσιασμοὸς ὁ καταλαβὼν τὰς καρδίας ἀπάντων. "Ἄνδρες μετὰ γυναι-

¹ Οὗτος, καίτοι μὴ μετερχόμενος, τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, ὑπὸ τὸ ὄνομα Δημήτριος ὁ ὀ δ ἄ σ κ α λ ο ς εἶναι γνωστὸς ἐν τε τῇ Ναούσῃ καὶ ταῖς πέριξ αὐτῆς κοινότησι διότι τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ὡς καὶ τὸ τοῦ λογιωτάτου ἐδίδετο ὑπὸ τῶν ἀπλουστέρων ἀρχαιότερον οὐ μόνον εἰς τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος διδασκάλους, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς μετασγόντας ποιᾶς τινος μορφώσεως καὶ ἀναλόγων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνώσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν γραμμάτων μετὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῶν ἄλλων μαθήσεων, τῶν καὶ ἐξωτερικῶν πρὸς διάκρισιν καλουμένων.

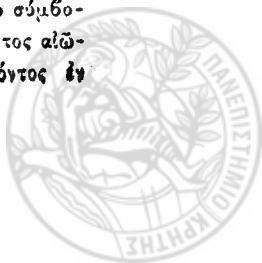
κῶν καὶ γέροντες μετὰ νέων, πατέρες μετὰ τέκνων καὶ πλούσιοι μετὰ πενήτων περιεπτύχθησαν ἀλλήλους ἐν τῷ αἰσθηματι τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδελφότητος κατὰ τὴν ἀξιωμανημόνευτον ταύτην ἡμέραν καὶ τὰς θερμότερας ἀνέπεμψαν δεήσεις πρὸς τὸν ὕψιστον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς δοξολογίας ἐγένετο δι' ἐκκλησιαστικῆς ἱεροπραξίας ἡ ὀρκωμοσία (τὰ ὀρκωμόσια), μεθ' ἣν ἅπαντες οἱ πολῖται ἐν παρατάξει ἀνήλθον εἰς τὸν Πύργον τοῦ Ζαφειράκη ἄδοντες τὸν ἐξῆς ὄρκον τοῦ Φερραίου, οὔτινος τὰ πατριωτικὰ ἄσματα ἐψάλλοντο πρὸ πολλοῦ ἀνεπιφυλάκτως ἐν Ναούσῃ.

- «Ὁ Βασιλεῦ τοῦ κόσμου! ὀρκίζομαι εἰς Σέ,
 »Σ τὴν γνώμην τοῦ τυράννου νὰ μὴν ἐλθῶ ποτέ.
 »Μήτε νὰ τὸν δουλεύσω, μήτε νὰ πλανηθῶ,
 »Εἰς τὰ τυχίματά του νὰ μὴ παρῶθῶ.
 »Ἐν ὅσῳ ζῶ 'ς τὸν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
 »Γιὰ νὰ τὸν ἀρξάσω νὰ εἶνε στυχερός.
 »Ἡστὸς εἰς τὴν Πατρίδα, συντρέβω τὸν ζυγόν,
 »Κι' ἀχώριστος θὰ εἶμι ἀπὸ τὸν ἀρχηγόν.
 »Κι' ἂν παρῶ τὸν ὄρκον ν' ἀστρέψ' ὁ οὐρανός.
 »Καὶ νὰ μὲ κατὰκλύσῃ νὰ γέν' ὡστὴν κενός.»

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς βαλυτικῆς ταύτης συγκινήσεως καὶ τοῦ ἀνεκφράστου ἐνθουσιασμοῦ, ἀνυψώθη ἐπὶ τε τοῦ πύργου τοῦ Ζαφειράκη καὶ τῶν ἄλλων ἐπὶ τοῦ τείχους φρουρίων, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἑπτὰ πυλῶν τῆς πόλεως, αὐθωρεῖ ἡ ἑλληνικὴ σημαία φέρουσα τὸν ἀναγεννώμενον φοίνικα καὶ ἐξ ἑνὸς μὲν μέρους τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ λα β ἄ ρ ο υ¹ «ἐν τούτῳ νίκα,»

¹ Ἡ σφραγὶς δὲ, ἣν ἐχάραξαν, ἔφερε, καθ' ἃ διηγίτο ἡμῖν ὁ προμημονευθεὶς Οἰκονόμος, κύκλῳ μὲν τὴν ἐπιγραφὴν «Σφραγὶς τῆς Ἐλευθερίας,» ἐν δὲ τῷ μέσῳ τὸν Σταυρὸν. Τὸ βυζαντιακὸν τοῦτο σύμβολον τῆς μεγάλης ἑλλ. Αὐτοκρατορίας, ὅπερ μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μετ' εὐλαθείας διετηρεῖτο ὡς ἀνάμνησις μεγάλου παρελθόντος ἐν

ἐκ δὲ τοῦ ἐτέρου τὸ «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.» ὁ δὲ εὐφραδέστατος Ζαφειράκης ἀναβάς τότε εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ γενόμενον βῆμα ὠμίλησε πρὸς ἅπαν τὸ συνηγμένον πλήθος στενωπεία τῆ φωνῇ ὀλίγους μὲν, ἀλλ' ἐνθουσιωδεστᾶτους λόγους, δι' ὧν ἀνερρίπισε τὸ ἐλεύθερον πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πατρίδα αἶσθημα. Ἄπας δὲ ὁ στρατὸς τότε μετὰ τοῦ πλήθους ἐπικροτῶν ἠυχθήθη ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ὄπλων, ὑπὲρ τῶν ἀρχηγῶν Ζαφειράκη, Καρατάσσου καὶ Γάτσου καὶ τῶν λοιπῶν ὑποπλαρχηγῶν.

Οὕτως ἐξηγέρθη ἡ παλαιμάχος Νάουσα. Αὐθημερὸν δὲ ὁ Ζαφειράκης πολιτικὸς ἀρχηγὸς ἀναγορευθεὶς συνέστησε τάξιν τινὰ πραγμάτων σύμφωνον ταῖς περιστάσεσι. Περιορίζετο δ' αὕτη ἐν τῷ διορισμῷ τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς συγκειμένης ἐξ αὐτοῦ, τοῦ πρωτοσυγκέλου Γρηγορίου¹, τοῦ ἐκ Βοδενῶν Παναγιώτου Ναοῦμ², τοῦ ἐκ Καστορίας Ἰωάννου Βαρβαρέσκου³, πρὸς δὲ καὶ τοῦ γραμματέως Ζαφειρίου Γεωρ-

πολλοῖς ναοῖς, σχολείοις καὶ κωδωνοστασίαις τῶν ἑλληνικῶν τῆς Μακεδονίας κοινοτήτων, ἐσώζετο ἀνηρητημένον, ὡς ἔχομεν ἀκριβεῖς πληροφορίες, μέχρις ἐσχάτων ἐν τῇ προσόψει τοῦ ἐτέρου τῶν μεγαλοπρεπῶν κωδωνοστασιῶν τῆς φιλελευθέρας Σιατιστῆς, τοῦ τῆς Χώρας. Ἀλλὰ περὶ τὸ 1864 διελθὼν ἐκεῖθεν μίσθαρνός τις, ὑπάλληλος τότε ἀνώτερος τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως ἐν Μοναστηρίῳ διατελῶν, Τζωρτζάκη-ἐφένδης καλούμενος, διέταξεν ἐν ἀκαρεῖ νὰ τὸ ἀφανίσωσι βαρέως ἐνοχοποιήσας τοὺς Σιατιστεῖς ἐπὶ τούτῳ, ἵνα εὐτελεῖς καὶ ματαίαις ὁ εὐτελής καὶ μάταιος ἐκδουλεύσεις προσενέγκῃ τοῖς προϊσταμένοις αὐτοῦ.

¹ Ὁ ἐκ Πελοποννήσου ὀρμώμενος οὗτος κληρικὸς ἦτο χαρακτῆρος ἀτρομήτου καθ' ὅλα καὶ διεκρίνετο ἐπὶ ἐνθέρμῳ πατριωτισμῷ, δὲ ἦνωνε μετὰ τῆς δεούσης τῆ ἱερατικῆ αὐτοῦ ἀξιώματι σοβαρότητος καὶ ἐπιρροῆς.

² Μαθητῆς τῶν Ἰωαννίνων ὁ λίαν γνωστὸς εἶτα ἐν Ἑλλάδι γενόμενος Π. Ναοῦμ ἐκ νεότητος ἔπνεε τὸν θερμότετον ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος.

³ Γραμματεὺς τοῦ ἐν Καστορίᾳ τότε ἰσχυροῦ τοπάρχου Μεχμέτ-Βῆν διατελῶν περὶ τὰ μέσα τοῦ 1820 ὁ Ἰωάννης Βαρβαρέσκος ἐμυήθη τῶν Ἑλευσινίων μυστηρίων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ἧς εἶτα ἐγένετο ὁ ἐνθερμότερος κατηχητῆς κατὰ τὴν Μακεδονίαν.

γίου τοῦ Βοείου¹. Ὁ δὲ Καρατάσος ὡς γενικὸς στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς συνεχρότησε τρία μεγάλα στρατιωτικὰ σώματα, ἐν μὲν ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἀρχηγίαν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Δημήτριον Ἰσάμην καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ζαφειράκη Φίλιππον, τὸ δὲ δεύτερον ὑπὸ τὸν Ἀγ. Γάτσον ἔχοντα ὑφοπλάρχην τὸν ἀδελφόν του Πέτρον καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν πρωτότοκον υἱὸν τοῦ Καρατάσου Γιαννάκην διαταχθέντα νὰ περιφρουρῇ τὴν πόλιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ Ζαφειράκη. Τὰ τρία ταῦτα μεγάλα σώματα διηρέθησαν εἰς μικρότερα, ὧν ἡ διοίκησις ἀνετέθη εἰς κατωτέρους ἀξιωματικούς καλουμένους **μ π ο υ λ ο υ κ τ σ ἰ δ α ς**. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπιπεσόντες κατὰ τοῦ **διοικητοῦ** καὶ τοῦ **καδῆ** ἀπέκτειναν αὐτούς τε καὶ τοὺς περὶ αὐτούς ὀλιγίστους Ὀθωμανοὺς μὴ θελήσαντας νὰ ὁμολογήσωσιν ὑποταγὴν τῇ νέᾳ τῶν πραγμάτων τάξει. Εὐθὺς δὲ τὴν ἐπιούσαν οἱ δύο ἀρχηγοὶ Καρατάσος καὶ Γάτσος, ὅπως προλάβωσι τὴν εἰς Βέρροϊαν εἴσοδον καὶ ἄλλου ἐκ Θεσσαλονίκης ἀναμενομένου στρατιωτικοῦ σώματος, ἐξετράτευσαν κατὰ τῆς πόλεως ταύτης μετὰ 1800 περίπου ἀνδρῶν, ἀφοῦ πρῶτον ἀπέστειλαν τὸν μὲν σωματάρχην Ἀπόστολον Γαλιέτσον μετὰ 150 ὀπλιτῶν νὰ καταλάβῃ στενὸν τι μέρος μεταξὺ Βοδενῶν καὶ Βερροΐας, τὸν δὲ Καπετάν-Πέτρον μετὰ 200 ἄλλων ἐπίκαιρόν τινα τοῦ μεταξὺ Βερροΐας καὶ Γενιτσῶν ἔλους θέσιν, ἵνα οὕτω διακόψαντες τὴν μετὰ τῆς Βερροΐας συγκοινωνίαν τῶν δύο τούτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ Ὀθωμανῶν οἰκουμένων πόλεων ἔχωσιν ἐξησφαλισμένα τὰ νῶτα, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν πληροφορηθέντες παρ' ἀνδρὸς ἀποσταλέντος παρὰ τῶν Ὀλυμπίων ὀπλαρχηγῶν ὅτι οὗτοι, τῆς ἀναμενομένης ὑπὸ τὸν Σάλλαν δυνάμεως

¹ Ὁ Ζαφείριος Γ. Βόειος ἦτο ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Δημητρίου **δασκάλου**, παρ' οὗ ἐπιζῶντος ἔτι εὐτυχῶς ἠδυνήθημεν πολλὰ σκοτεινὰ γεγονότα νὰ ἐξακριβώσωμεν.

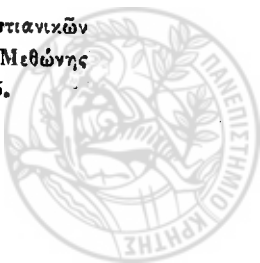
μήπω ἀφικομένης, δὲν δύνανται νὰ κινηθῶσιν, ἐνόησαν ὅτι τόσον ὀλίγοι οὐδὲν ἠδύναντο κατὰ τῶν πολυαριθμῶν ἐχθρῶν νὰ κατορθώσωσιν, ἡμέρας μεσοῦσης, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔφροδον διὰ νυκτὸς εἰς τὸ ἐν τῇ πόλει στρατόπεδον περὶ μέσας νύκτας εἰσβάλλοντες.

Ἐν Βερροίᾳ, ἦν ἐξάπαντος βεβαίως ἤθελον κυριεύσει, ἐὰν κατὰ τὸ προταχθὲν σχέδιον καὶ ἐξ Ὀλύμπου ἐπήρχετο κατ' αὐτῆς ἡ συμφωνηθεῖσα δύναμις, θὰ κατεφέρετα βεβαίως τὸ πρῶτον κατὰ τῶν τυράννων κτύπημα, ὅπερ, ἐὰν μὴ θανάσιμον, καίριον ὅμως τραῦμα κατ' αὐτῶν ἤθελε προσενέγκει· διότι, κυριευομένης τῆς κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ Ὀθωμανῶν κατοικουμένης καὶ ἐπικαιροτάτην θέσιν ἐχούσης Βερροίας, ὁ ἐχθρὸς ἤθελεν ἐκδιωχθῆ πέραν τοῦ Ἀξιοῦ, οἱ δὲ ἐπαναστάται ἔχοντες τότε ἐλευθέρως τὰς δυνάμεις τῶν ἐλευθερωμένων μερῶν καὶ ἐκ τῶν πλευρῶν καὶ ἐκ τῶν νώτων ἤθελον ἐκστρεύσει ὁμοῦ μετὰ τῶν Ὀλυμπίων καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Θεσσαλονίκης. Ἴδου τι οἱ ἀτρόμητοι τῆς Ναούσης ἀρχηγοὶ ἔγραφον τῇ 8 Μαρτίου πρὸς τοὺς ὀπλαρχηγούς τοῦ Ὀλύμπου Διαμαντὴν Νικολάου καὶ Γούλαν Δράσκου. «Μετ' ὀλίγας ἡμέρας δὲ ἐλπίζομεν νὰ ἀνταμωθῶμεν εἰς Βεβροίαν καὶ ὅλοι ὁμοῦ προτάξαντες τὸν τίμιον σταυρὸν νὰ ἐκστρεύσωμεν κατὰ τοῦ Ἀβδοῦλ-Ἀμποῦδ καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν μὴν ἀμφιβάλλητε, ἡρώες Μακεδόνες ἀπόγονοι τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτι θέλομεν ἐξουσιάσει ταχέως.»

Ἡ ἀδικαιολόγητος ὅμως βραδύτης τῆς ἐξ Ἑλλάδος ἀναμενομένης ἐπικουρίας κατέπνιξεν, ὡς ἦτο ἐπόμενονον, οὐ μόνον τοὺς πόθους καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν περὶ τὴν Σιάτισταν καὶ ἐν γένει τῶν πέραν τῶν Βοδενῶν (Ἐδέσσης) οἰκούντων Μακεδόνων, οἵτινες καίτοι ὀλιγαριθμώτατοι ἀπέναν-

τι τῶν τυράννων καὶ ἐν τῷ μέσῳ δύο πυρῶν τῶν κατὰ τε τὴν Ἑπειρο-θρῆσσαιαν καὶ Μακεδονίαν ἐχθρικῶν στρατημάτων ὄντες· μετὰ πολλοῦ ζήλου εἶχον εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐκδηλώσει τὴν προθυμίαν τοῦ ἅ' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν Ὀλυμπίων ὀπλαρχηγῶν, οἵτινες δι' ἔλλαιψιν ἐπαρχῶν δυνάμεων παραμελήσαντες τῆς ἐγκαίρου καταλήψεως τῶν τε Θεσσαλικῶν Γεμπῶν καὶ τῆς γεφύρας τοῦ Ἀξιοῦ, οὔτε τὸν Χουρσίτ-πασσᾶν νὰ κωλύσωσι διὰ τῶν Θεσσαλικῶν Γεμπῶν καὶ τῆς Πιερίας νὰ πέμψῃ ἐπικουρίας πρὸς τὸν Ἀβδουλ-Ἀμπουῦδ, οὔτε οὕτως νὰ πέμψῃ στρατῶν ἱκανῶν κατὰ τῶν ὑπὸ τοὺς Ὀλυμπίους ἀρχηγούς Μακεδόνων ἐπανάστατων φρονήθησαν, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τῆς Βερραίας ἐν κερῶν νὰ ἐκστρατεύσωσιν ἐπέχειρθησαν· διότι αὐστηχῶς ἅ' ἐκ Βεσσαραβίας, ἀλλ' ἑλλην τὸ γένος καὶ ἐκ τῆς νήσου Νάξου ἔλκων τὴν καταγωγὴν Γρηγόριος Σάλλας, ὅστις πρὸ ὀλίγου χρόνου περαιτήθεις ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ῥωσσίας καὶ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Πελοπόννησον καταβάς εἶχε διορισθῆ παρὰ τοῦ Δ. Ψηφιλάντου ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἐλλήνων ἐπαναστατῶν, ἀποπλεύσας ἀπὸ τῶν Μύλων τοῦ Ναυπλίου τῇ 25 Νοεμβρίου τοῦ 1821 ἀφίκετο μόλις τῇ 22 Μαρτίου τοῦ 1822 εἰς τὸ Ἐλευθερχώριον¹ μετὰ τοῦ Πολωνοῦ Λεζίνσκη (Leszinsky), τοῦ τὰ πάνδεινα κατὰ τὴν ἐκδρομὴν ἐκείνην, ὡς γνωστὸν, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ὑποστάντος Θεοφίλου Καίρη καὶ ὀλίγων τινῶν μαχητῶν φέρων τέσσαρα πυροβόλα (κανόνια) καὶ ὀλίγα μόνον πολεμφοδία ἕνεκα τοῦ ἐξῆς ἀξιοσημειώτου γεγονότος. Σουτσίφας σχέσεις ἐρωτικὰς ἐν Μυκόνῳ ὃ ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου καθ' ἑκάστην ἐν Μακεδονίᾳ ἀναμενόμενος ἐπίδοξος οὗτος στρατηγὸς τέσσαρας ὅλους μῆνας κατέτριψεν ἐν ταῖς μα-

¹ Ἡ περὶ αὐτῆς κώμης ὑπὸ 25 περίπου οἰκογενειῶν χριστιανικῶν κατοικοῦμένη κεῖται παρὰ τὰ εἰρεῖνια τῆς ἀρχαιστάτης πόλεως Μεθώνης μεταξύ τῆς Πύδνης καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀλιάκμονος ποταμοῦ.

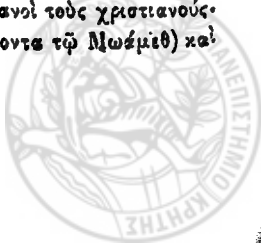

γευτικαῖς τοῦ Αἰγαίου νήσις, καὶ ὅτε μὲν ἐν Νάξῳ, ὅτε δὲ ἐν Μυκόνῳ τὸ πλεῖστον διατρίβων ἐπεμελεῖτο διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἐμφανίζηται περιβεβλημένος πάντοτε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἑλληνικῶν ὄπλων ἐνώπιον τῶν συγγενῶν του καὶ ἰδίᾳ τῆς ἐρωμένης του, πρὸ τῶν θεληγῆτρων τῆς ὁποίας καὶ ὀλόκληρος ἡ Μακεδονία, ἐὰν σφαδάζουσα ἐξηφανίζετο παντελῶς ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, οὐδαμῶς αὐτῷ ἔμελεν¹.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἐν Βερροίᾳ Ὀθωμανικὸς στρατὸς μετὰ τῶν ἐντοπιῶν Ὀθωμανῶν ἀρξάμενοι μετὰ σπουδῆς τε καὶ πολλῆς δραστηριότητος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀφικομένου Κεχαγιά-μπεη νὰ παρασκευασθῶσι κατὰ πάσης ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως τῶν γ κ ι α ο ὄ ρ ω ν² (Χριστιανῶν), εἶχον κατορθῶσει οὐ μόνον ἐντὸς τῆς πόλεως δεόντως νὰ ὀχυρωθῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς προμαχῶνας καὶ ὀχυρώματα ἱκανὰ νὰ ἐγείρωσιν ἐντὸς ὀλιγίστου χρόνου. Ἐμελλεν οὕτω δεινὸς νὰ συναφθῇ ἀγὼν μεταξὺ τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν πολεμίων. Ἄλλ' οἱ γενναῖοι Μακεδόνες ἐπιπεσόντες αἰφνης περὶ τὴν 4 ὥραν τουρκιστὶ τῆς νυκτὸς κατὰ τῶν βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως ὀχυρωμάτων τῶν ἐχθρῶν ἐξετόπισαν διὰ τῆς πρώτης αὐτῶν ὀρμῆς ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων τοὺς ὡς ἐκ τῆς ἀπροσδοκῆτου καὶ σφοδρᾶς προσβολῆς θορυβηθέντας ἐχθροὺς καὶ πυροβολοῦντες κατὰ τῶν φευγόντων ὤθησαν ἐπὶ τέλους αὐτοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως, πρόξενήσαντες οὕτω θραῦσιν τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς καὶ μέγαν τρόμον ἐν τῇ πόλει, εἰς ἣν ὁμοῦς δὲν εἰσῆλθον βεβαιωθέντες περὶ μέσας νύκτας τὴν πλησίασιν καὶ ἐτέρου πολυαριθμοῦ ἐκ Θεσ-

¹ Περὶ τῆς ἀξιοπεριέργου ταύτης ἐκστρατείας τοῦ ἐμπεῖρου μὲν περὶ τα στρατιωτικά, ἀλλὰ διεφθαρμένου τὰ ἥθη Γρ. Σάλλα θὰ διαλάβωμεν ἑκτενῶς ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τοῦ ἡμετέρου ἱστορικοῦ δοκιμίου.

² Γ κ ι α ο ὄ ρ α ς (= ἀπίστους) ὠνόμαζον οἱ Ὀθωμανοὶ τοὺς χριστιανούς· διότι, ὡς γνωστὸν, πάντα μὴ μουσουλμάνον (λατρεύοντα τῷ Μωάμεθ) καὶ νῦν εἰσέει οἱ Ὀθωμανοὶ καλοῦσιν ἄπιστον.

σαλονίκης προερχομένου τουρκ. σώματος, αλλά πυρπολήσαντες οίκιας τινάς τουρκικάς εἰς τὰ ἄκρα τῆς πόλεως ὑπεχώρησαν εὐθὺς, ἵνα μὴ κυκλωθῶσι τῇ ἐπαύριον. Οἱ ἀτρόμητοι ἀρχηγοὶ ὑποχωροῦντες συνεσκέφθησαν ὡς πρὸς τὴν προφύλαξιν τῆς Ναούσης καὶ τὴν τελεσφορωτέραν ἀπόκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ· ἐνεκρίθη δὲ τὸ ἐξῆς σχέδιον, ἵνα ὁ μὲν Γάτσος μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως προχωρήσῃ μέχρι τοῦ Ἀρκαυδοχωρίου καὶ ἐκεῖ κρυπτόμενος ἐν τῷ πυκνῷ δάσει νὰ παραφυλάττῃ τὴν ἀναδον τοῦ θωμανικοῦ στρατοῦ διευθυνομένου πρὸς τὴν Νάουσαν, ὁ δὲ Καρατάστος μετὰ διακοσίων τεσσαράκοντα μόνον ἐκλεκτῶν μαχητῶν νὰ ὀχυρωθῇ ἐν τῇ ἐν Δοβρᾷ ἀξιομνημονεύτῳ διὰ τὴν νεωτέραν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἱστορίαν ἱερᾷ Μονῇ τῆς Παναγίας, εἰδοποιηθῇ δὲ ἀμέσως καὶ ὁ Ζαφειράκης διὰ πεζοδρόμου περὶ τῶν μελετηθέντων οὕτω δὲ διαθέσαντες τὰ τῆς μάχης καὶ ἐτοιμάσαντες τὰ ὅπλα αὐτῶν ἠσύχαζον ἀναμένοντες. Τὴν πρωΐαν τῆς δωδεκάτης Μαρτίου καὶ ὥραν τετάρτην τουρκιστὶ ἐφάνη ἐρχόμενος ὁ Κεχαγιά-μπεης ἡγούμενος τετρακισχιλίων τούρκων πεζῶν καὶ ἰππέων, οἵτινες συνελθόντες ἐκ τοῦ τρόμου ἀνήρχοντο μανιώδεις ζητοῦντες ν' ἀναρπάσωσι τοὺς αὐθάδεις γ κ ι α ο ὄ ρ α ς καὶ κρεουργήσωσιν αὐτοὺς μεληδόν. Τούτων ἐπιφανέντων εἰσῆλθον πάντες οἱ ὑπὸ τὸν Καρατάστον εἰς τὴν Μονήν, ἣν περ δραστηρίως ὠχύρωσαν, ὅπως ἀντιστῇ εἰς τὴν προσβολήν. Ἦρξατο δὲ ἀμέσως γενικὸς πυροβολισμὸς τῶν ὀλίγων Μακεδόνων κατὰ τοῦ πυκνοῦ καὶ παραχῶδους σώματος τῶν πλησιασάντων ἐχθρῶν, οἵτινες ἵνα μὴ βλέπωσι τὸ ἀδιάκοπον πῦρ, κλιύπτουσι διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν καὶ ἀλαλάζοντες προχωροῦσι πρὸς τὴν Μονήν, ἣν δι' ἐφόδου ἐνόμιζον ὅτι ἤθελον κυριεύσει. Ἐκ τῆς Μονῆς ἐκπέμπονται πανταχόθεν κερανοὶ θανάτου κατὰ τῶν πολεμίων, ὧν τὰ ἀλλεπαλλήλως ἐφορμῶντα στίφη ἀραιοῦνται ἐνώπιον αὐτῆς. Ὁ Κεχαγιά-μπεης τότε συνα-

σθανόμενος τὴν προσγινομένην τῷ στρατῷ φθορὰν καὶ τὸ μάταιον τῆς ἐπιμονῆς του ἔνευσεν, ἵνα ὁ στρατὸς ἀποσυρθῆ ἔξω βολῆς· ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐπὶ μικρὸν ἀναπαυθῆ διετάχθη καὶ πάλιν νὰ ὀρμηθῆ κατὰ τῶν ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς Μονῆς ὀχυρωθέντων ὀλίγων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐρρωμένως ἀντιστάμενοι ἀποκρούουσιν αὐτὸν φονεύοντες ἀκαταπαύστως πολλούς. Ὁ Κεχαγιά-μπεης τότε λυσσῶν ἐκ τοῦ θυμοῦ καὶ τοῦ μίσους καὶ θαυμάζων πῶς ὀλίγιστοι γκιαιοῦραι ἀνθίστανται τόσον πεισματωδῶς κατὰ τοῦ ἀπειραριθμοῦ αὐτοῦ στρατοῦ ἀφήσει φωνάς, ἐπιπλήττει ὀρμῆως τοὺς ἀνωτέρους καὶ κατώτερους ἀξιωματικούς καὶ προκαλεῖ οὕτω σφοδρτέραν καὶ ἀποφασιστικτέραν τῆς πρώτης ἐφοδὸν. Αἱ σημαῖαι τῶν Ὀθωμανῶν ταύτη τῇ φορᾷ ἐμπήγνυνται ἐπὶ τοῦ περιτειγίσματος τῆς Μονῆς καὶ οἱ Τοῦρκοι πολεμοῦσι πλέον τοὺς ἔσω ἀπὸ τῶν ἰδίων πολεμικῶν ὀπῶν ἀτρόμητοι ὁμως καὶ ἀκαταμάχητοι οἱ ὀλίγοι Μακεδόνες ματαιοῦσι καὶ ταύτην τὴν ἐπίθεσιν ἀντιμαχόμενοι σταθεροί. Ἐνῶ δὲ ὁ ἐχθρὸς ἐνόμιζεν αὐτοὺς καταβληθέντας καὶ περιέμενε νὰ παραδοθῶσιν, αἴφνης ἐφορμῶσιν ὡς λέοντες οἱ ἀνδρεῖοι Γάτσος καὶ Ζαφειράκης καὶ ἐπιτιθέμενοι ἐκ τῶν πλευρῶν ἐπιφέρουσι θροῦσιν φοβερὰν καὶ σύγχυσιν ἀναγκάσαντες τοὺς ταῦρκους ν' ἀποχωρήσωσι κατησχυμένοι καὶ διεσπαρμένοι κακοὶ κακῶς εἰς Βέρροταν.

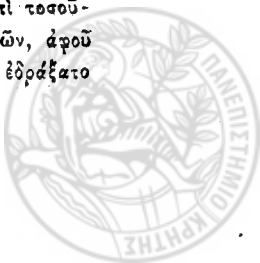
Ἐν τῇ αἵματηροτάτῃ ταύτῃ μάχῃ, ἥτις μέχρι τῆς πρώτης τῆς νυκτὸς τουρκιστὶ διήρκεσε, καὶ καθ' ἣν οἱ πολεμικοὶ ἐκεῖνοι Ἕλληνες Μακεδόνες ἀπέδειξαν ἐναργῶς ὅτι εἰσὶ γνησιώτατοι ἀπόγονοι τῶν ἀθανάτων ἐκείνων Θερμοπυλομάχων, ὁ ἐχθρὸς ἀπώλεσε κατ' ἀκριβεῖς ὑπολογισμοὺς περὶ τοὺς 1500 ὀπλίτας καὶ δύο σημαίας, ἃς ἔλαβον οἱ ἡμέτεροι, ἀπώλεσαντες 4 μόνον· τὰ δὲ ταμποῦρια τῶν Μακεδόνων ἐπανασατῶν σώζονται ἔτι καὶ νῦν ὡς καλλίνα τρόπαια ἑλληνικὰ δόξαν καὶ κλέος εἰς τε τὴν στρατηγικὴν δεξιότητα τοῦ ἀρχηγοῦ Καρα-

σου και τὸ ἀτρόμητον τῶν μαχητῶν Μακεδόνων φέροντα.
 Πρῶτον ἔργον τῶν ἀρχηγῶν ἐπανελθόντων εἰς Νάουσ-
 σαν ὑπῆρξεν ἡ νικητῆριος πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστία, καὶ
 δεύτερον ἡ ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ ἀπόφασις τοῦ νὰ ἐπιτε-
 θῶσι μεθ' ἀπάσης τῆς δυνάμεώς των καὶ ἐκ δευτέρου κατὰ
 τῆς Βερροίας εὐελπιστοῦντες ὅτι τὴν φορὰν ταύτην οἱ Ὀ-
 λύμπιοι θὰ λάβωσι πλεόν μέρος καὶ ὅτι ἡ κυρίεσις τῆς
 Βερροίας θὰ εἶνε ἀφευκτος τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσω μετὰ τὸ
 ἐν Δοβρᾷ πάθημα οἱ Ὀθωμανοὶ εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ φό-
 βου πανικοῦ. Εὐθὺς δὲ πρὸς τοῦτο ἀπέστειλαν πεζοδρόμον
 μετὰ τῶν δεουσῶν ὁδηγῶν εἰς Ὀλυμπον καὶ τὸν τολμη-
 ρὸν Καραμητσον μετὰ 150 ἀνδρείων εἰς τὰ ἀπόκεντρα μέρη
 τῆς ἐπαρχίας πρὸς γενικὴν στρατολόγησιν καὶ συγκέντρω-
 σιν τῶν ἐνόπλων ἐν Ναούσῃ¹.

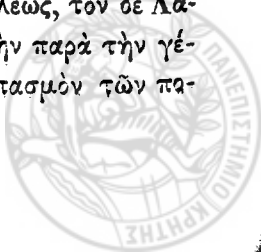
Τὴν περιφανῆ ταύτην νίκην τῶν γκιοὺρτων μαθὼν ἐν
 Θεσσαλονίκῃ ὁ Ἄβδούλ Ἀμποῦδ ἐφρενιτίασεν οὐ μόνον διὰ
 τὰς πολλὰς ζημίας, ἃς ὑπέστη ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατός,
 ἀλλὰ καὶ διότι ἡ διαφημισθεῖσα πανταχοῦ αὕτη ἦττα ἠδύ-
 νατο ἀναρριπίζουσα τὸ φρόνημα καὶ ἀναπτεροῦσα τὰς
 γλυκείας τῆς ἐλευθερίας ἐλπίδας τῶν χριστιανῶν νὰ ἐξεγεί-
 ρῃ αὐτοὺς συγχρόνως πάντας. Ἀναμφιβόλως ἡ θέσις τοῦ
 τυράννου τούτου σπουδαίως ἐδεικνύτο, προβλέποντος ἐπιμει-

¹ Ὁ Καραμητσοῦ στρατολογήσας δραστηρίως εἰς τὰ πέριξ τῶν Βοδε-
 νῶν μετέβη εἴτα καὶ εἰς τὰς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ περιφερείᾳ τοῦ μητροπο-
 λιτοῦ Μογλενῶν κωμοπόλεις Κατράνιτσαν καὶ Γραμματικέσθον, ἔνθα κατέ-
 σφαξε πάντας τοὺς ἀντιταχθέντας αὐτῷ Ὀθωμανοὺς· κατὰ δὲ τὴν εἰς τὰ ἴδια
 ἐπιστροφὴν του παρέδωκε τῷ πυρὶ τρεῖς κωμοπόλεις τὴν Ἐπισκοπὴν, τὴν
 Ὀσλιανὴν καὶ τὸ Δαρζήλοσθον μετ' ἄλλων τινῶν μικροτέρων κωμῶν οὐχὶ
 διότι δὲν εὔρον αὐτὰς προθύμους εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ὡς ἐσφαλμένως ὁ τὸ
 Σ. Τρικούπης καὶ ὁ Γ. Γερβίνος ἀναφέρουσιν, ἀλλ' ἵνα μὴ χρησιμεύ-
 σωσιν αὐταὶ τοῖς ἐχθροῖς ὡς ὀρμητήρια. Θαυμάζομεν δὲ πῶς ἐπὶ τοσοῦ-
 τον τὸ στρατιωτικὸν τοῦτο μέτρον παρεξηγήθη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, ἀφοῦ
 πανθομολογεῖται ὅτι ἅπαντα ἡ ἐπαρχία ἐκείνη μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐδράξατο
 τῶν ὀπλων.

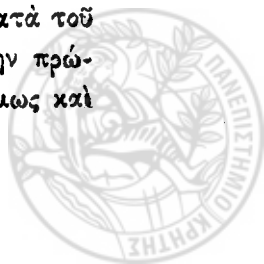
μένην καὶ τὴν τῶν Ὀλυμπίων ἐξέγερσιν καὶ φοβουμένου ὑπερβολικῶς καὶ ἄλλην κίνησιν τῶν περὶ τὴν Σιάτισταν μερῶν. Ἀμέσως λοιπὸν ἀπηύθυνε προκήρυξιν πρὸς πάντας τοὺς ἐν τε τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ Μουσουλμάνους, προσκαλῶν αὐτοὺς νὰ ἐράμωσι μετὰ σπουδῆς εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἐξεγερθέντων γκιαούρων ἀνταρτῶν· αὐτὸς δὲ παρασκευασθεὶς θεάτως ἀφίκετο ἑρμαίως τῇ 12 Μαρτίου εἰς Βέρροισιν. Ἀναπαυθεὶς ἐνταῦθα ὁ Ἀβδούλ Ἀμποῦδ ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐκινήθη τὴν πρώτην τῆς 14 Μαρτίου ἐπὶ κεφαλῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐκ 16 χιλιάδων περίπου πεζικοῦ, ἱππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ μετὰ δώδεκα τηλεβόλων παρακολουθούμενος καὶ ὑπὸ ἱκανοῦ τινος ἀριθμοῦ Ἰουδαίων καὶ Ἀθιγγάνων· ἐλθὼν δὲ ἐστρατοπέδευσεν εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περίπου ὥρας τῆς Ναούσης ἐν θέσει τινὶ καλουμένῃ Ροδιᾶ.

Ἐν τούτοις οἱ Ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως βεβαιωθέντες περὶ τῆς ἐπερχομένης τῶν Τούρκων δυνάμεως συνήθροισαν ἐν τινὶ ὑπὸ τὴν Νάουσαν θέσει καλουμένῃ Γάστρα ἀπάσας τὰς δυνάμεις αὐτῶν εἰς τέσσαρας χιλιάδας περίπου ἀνδρῶν συμποσομένας· ταύτας δὲ μετὰ προηγουμένην ἀπόφασιν, ἐν συμβουλίᾳ πολεμικῶ ληφθεῖσαν, ὁ Καρτάσσος διέθεσεν ὡς ἑξῆς· Καταλαβὼν αὐτὸς μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ζαφειράκη Φιλίππου τὴν παλαιὰν ἐκκλησίαν τοῦ Θεολόγου ἀπέστειλε τὸν μὲν ἀνδρεῖον ἐταῖρον αὐτοῦ Ἀγγ. Γάτσον εἰς τὸ πρὸς βορρᾶν τῆς Ναούσης μοναστήριον τοῦ Προδρόμου πρὸς διακώλυσιν τῆς εἰς τὴν Νάουσαν ἀπὸ τῶν Βοδενῶν καὶ ἐν γένει τῶν βορειοτέρων μερῶν εἰσαγωγῆς πάσης οἰσδῆποτε ἐχθρικής ἐπικουρίας ἀνθρώπων, πολεμεφροδίων κλπ., τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ Δημήτριον μετὰ τῶν ὑφ' ἑαυτοῦ ἀρχηγῶν Ζώτου καὶ Ἀθανασίου Τσαύπη εἰς τὴν θέσιν τὴν καλουμένην π λ α κ έ ν ι α δ ρ α γ α σ ι ᾶ ἀνατολικῶς τῆς πόλεως, τὸν δὲ Λάζαρον Ἀρμαδᾶνον καὶ Καραμητσον εἰς τὴν παρὰ τὴν γέφυραν πύλην τῆς Ναούσης πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῶν πα-

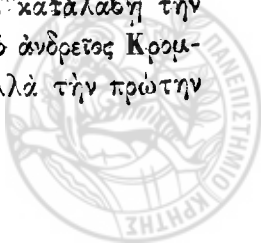
λεμίων καὶ ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως. Τέσσαρες ἄρα κατελήφθησαν ἐπίκαιροι θέσεις ἐκτὸς τοῦ Ναούσης· ἐντὸς δὲ αὐτῆς καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν τοῦ τείχους καὶ ἰδίᾳ τὰς ἰσχυρὰς θέσεις καὶ τοὺς προμαχῶνας ἐτοποθετήθησαν οἱ πολῖται Ναουσαῖοι καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν περίξ ἐνόπλοι ἄνδρες ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ζαφειράκη, ὅστις μετὰ τοῦ μεγαλειτέρου υἱοῦ τοῦ Καρατάσσου κατέλαβε τὸν κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον τῆς πόλεως παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀράπιτσα κείμενον Παλαιό-πυργον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου εἰσαγαγὼν πολλὰς οἰκογενείας ὠχυρώθη ὡς ἐν ἀκροπόλει.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε περὶ μεσημβρίαν τῆς 16 τοῦ μηνὸς δύο ἰσχυρὰ τουρκικὰ σώματα ἐφάνησαν προχωροῦντὰ πρὸς τὴν παρὰ τὴν γέφυραν μεσημβρινὴν πύλην τῆς Ναούσης· ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσωσιν, ἀπεκρούσθησαν γενναίως ἐκ δύο ὀχυρωτάτων θέσεων, ὧν τὴν μίαν ἐκράτει ὁ Καραμητσοῦ, τὴν δὲ ἄλλην ὁ Ἀρμαδᾶνος, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι περὶ τὴν 4 τῆς νυκτὸς ὥραν τουρκιστί. Τὴν ἐπιούσαν ἐπανελήφθη ἡ ἀπόπειρα πρὸς διάβασιν διὰ τοῦ αὐτοῦ μέρους, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν ἀνδρείων μαχητῶν, ὧν τὸ θάρρος ἠῤῥξησεν ἡ τῆς προτεραιᾶς ἐπιτυχία. Τὴν τρίτην ὁμῶς ἡμέραν (18 Μαρτίου) προσετέθη καὶ τρίτον σῶμα ὑπὸ τὸν Κεχαγιάμπεην, ὅπερ μικρὸν παρκαάμψαν ἔλαβε τὴν πρὸς τὴν πύλην τοῦ ἀγίου Γεωργίου ἀγούσαν· προχωρῆσαν ὁμῶς πρὸς τὴν Γάστραν ἀπῆντησεν ἐστρατοπεδευμένους περὶ τοὺς 400 ἄνδρας ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Καρατάσσου Τσάμην καὶ τοὺς προμνημονευθέντας ὑφοπληρηγοὺς Ζῶτον καὶ Ἀ. Τσούπην ἐν τῇ ὀχυρωτάτῃ θέσει π λ α κ έ ν ι α δ ρ α γ α σ ι ᾱ. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἄνδρες ἐκπλαγέντες ἐν ταῖς πρώταις στιγμαῖς ἀνέλαβον θάρρος κατόπιν καὶ διὰ τῆς ἐπιτυχοῦς χρήσεως τῶν πυροβόλων κατὰ τοῦ πεπυκνωμένου σώματος τῶν ἐχθρῶν ἀπέκρουσαν τὴν πρώτην αὐτῶν καὶ σφοδροτάτην ἐφοδον. Μεθ' ὅσην ὁμῶς καὶ

ἂν ἐπήνεγκον φθοράν, οἱ ὀθωμανοὶ ὑπεχώρησαν ἐκτὸς βολῆς ἐν τάξει. Παραπλεύρως τοῦ σώματος τούτου ἐπὶ τῆς θέσεως **Καραϊδα**, ἔνθα ὑπῆρχε καὶ ναῖσκος τις ἐπὶ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι τινὲς Ναουσαῖοι ὠχυρωμένοι ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον τοῦ Γάτσου ἀποσπασματάργην Κρομμυδούσαν, οἵτινες ὡσαύτως γενναίως ἀντέστησαν ἀποκρούσαντες μέρος τοῦ ἵππικοῦ τῶν τούρκων, ὧν πολλοὺς νεκροὺς ἔρριψαν. Τὴν 19 τοῦ μηνὸς ὁ Κεχαγιαμπης ἐπιχειρήσας διὰ τοῦ ἵππικοῦ δευτέραν καὶ τρίτην ἐφοδὸν κατὰ τοῦ ὀχυρώματος τῶν ὀλίγων μὲν, ἀλλ' ἀνδρείων τούτων μαχητῶν, ἀπέτυχε μετ' ἐπαισθητῆς ἐπίσης ζημίας καὶ ἀπεσύρθη.

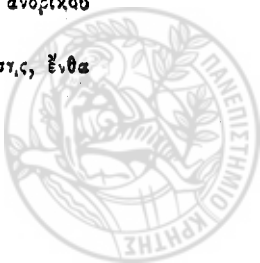
Ὁ Ἀβδούλ Ἀμποῦδ κατιδὼν τότε ὅτι ματαίως ἐπιμένει, καὶ ἐτιδιὰ μόνης τακτικῆς πόλιορκίας ἦν ἀλωτῆ ἢ ὄχι αὕτη πόλις, διέταξε τὴν ἐπιούσαν γενναίην σανάθροισιν τῶν ἐνθάμειν ἐν τῇ μηχανευθείσῃ θέσει Ροδιᾷ καὶ ἐπιθεωρήσας αὐτῇ αὐθημέρην ταύτας συνεκάλεσε πάντας τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικούς ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ, ἐν ᾧ ἀπεφασίσθη ἡ ἀπὸ τριῶν συγχρόνως μερῶν κατὰ τῆς Ναούσης ἐπίθεσις· καὶ τοῦτο, ὅπως περισπᾶσαι πολλαχοῦ τὰς ἐνδύμεις τῶν πολιορκουμένων. Τὴν 22 Μαρτίου διατρέσας τὸν σφραγὸν τοῦ εἰς 4 σώματα ὁ Ἀβδούλ Ἀμποῦδ καὶ διατάξας τὸ μὲν πρῶτον νὰ προσβάλῃ τὸν Καρτάσσον, τὸ δὲ δεύτερον τὸν Γάτσον καὶ τὸ τρίτον τοὺς περὶ τὴν μεσημβρινὴν πύλην τῆς πόλεως ὀχυρωθέντας ἐνεφανίσθη οὕτως μετὰ τοῦ τετάρτου σώματος ἐσπίριος πρὸ τῆς Ναούσης ἔχων ἐκ δεξίων καὶ ἐξ εὐωνύμων τὰς ἵππεῖς καὶ ἐν τῷ κέντρῳ τοὺς πεζοὺς καὶ τὰ τηλεβόλα. Ὁρμησε δὲ τὴν πρώτην κατὰ τῶν ἐν τῇ **πλακένια δραγασιᾷ** τῶσιν πεισματωδῶς ἀντιστάτων ἀνδρῶν καὶ συγχρόνως ἠγωνίσαστο, ἵνα καταλάβῃ τὴν παραπλεύρως κειμένην θέσιν **Καραϊδα**, ἣν ὁ ἀνδρεῖος Κρομμυδούσας μετ' ὀλίγων μόνον ἐρύλαττεν· ἀλλὰ τὴν πρώτην

ταύτην ὄρμην ἐματαιώσεν ὁ πυκνὸς πυροβολισμὸς τῶν περὶ τὸν Τσιάμην χωρίσας εἰς δύο μέρη τὴν φάλαγγα τῶν Τούρκων. Ὁ ἀγέρωχος Ἀβδούλ Ἀμποῦδ μὴ ἀνεχόμενος πῆν ταυ-
αύτην ὕβριν ἐπανελάβε σφοδρότεραν μετὰ μεσημβρίαν τὴν ἔφοδον, καθ' ἣν τοὺς μὲν περὶ τὸν Κρομμυδοῦσαν ἀλιγίστους ὄντας διεσχόρπισε, τοὺς δὲ περὶ τὸν Τσιάμην¹ οὐδόλως ἠδυνήθη νὰ σαλεύσῃ· διότι εὐτυχῶς φθάσασα κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς μάχης ἐπικουρία, σταλεῖσα παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐνίσχυσε τοὺς ἀνδρείους του, καὶ οὕτω καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην διετήρηταν ἀκλόνηται τὰς θέσεις αὐτῶν ὅτιθεν τῶν πετρῶν βλάπτοντες διὰ τῶν μακρῶν² πυροβόλων τῶν γωρῶν νὰ βλάπτωνται. Ἐπελθούσης ἕως τῆς νυκτός, ἡ μάχη ἀμφοτέρωθεν ἔπαυσεν. Ἀναλογισθέντες δὲ τότε οἱ ἀρει-
μάνοι οὗτοι ἄνδρες ὅτι, ἀδυνάτου πλέον ἀποβαινούσης τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως κατὰ τῶν δυναμῶν τοῦ Ἀβδούλ Ἀμποῦδ μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν περὶ τὸν Κρομμυδοῦσαν καὶ πῆν πτώσιν τῆς ὀχυρᾶς ἐκείνης θέσεως, μόνον ἡ ἐγκατάλειψις τῆς θέσεως ταύτης ἦτο συμφέροντα αὐτοῖς, ἐπενόησαν τὸ ἐξῆς στρατήγημα, ὅπερ μετὰ δεξιότητος ἐφαρμοσθὲν λαυμασίως ἐπέτυχεν. "Ἐρριψαν δύο ὥρας πρὸ τῆς αὐγῆς τῆς 24 Μαρτίου πρὸ τοῦ ὀχυρώματος τοὺς ἐπενδύ-
τας τῶν, καθ' ὧν ἀμέσως ἐπυροβόλησαν οἱ ἀθωμανοὶ φρου-
ραὶ νομίζοντες ὅτι ἦσαν οἱ ἐχθροί, καὶ οὕτω πρὶν ἢ αὐτοὶ γεμίσωσιν ἐκ δευτέρου, οἱ ἀτρόμητοι μαχηταὶ ἐξῆλλον ἐκ τοῦ προμαχῶνός τῶν καὶ διεσώθησαν πάντες μέχρις ἐκός

¹ Ὁ δευτερότοκος οὗτος υἱὸς τοῦ Καρατάσσου, ὅστις διασωθεὶς ἦδη ὡς ἐκ θαύματος ἠκολούθησεν εἶτα καθ' ὅλην τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα καὶ μετέσχεν ἐνδόξως πάντων τῶν κινδύνων καὶ τῶν θριάμβων αὐτοῦ, ἐπωνομάσθη Τσίμης ὡς ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ ἀναστήματος, τῆς ὥραιας μορφῆς, τοῦ εὐλυγίστου σώματος καὶ ἐν γένει τοῦ ἀνδρικοῦ σχήματός του.

² Ταῦτα εἶχον κατασκευασθῆ ἐν τοῖς ὀπλοποιείοις τῆς Ναούσης, ἐνθα συνήθως πολὺ μακρὰ τὰ πυροβόλα καὶ στερεὰ ἐγίνοντο.

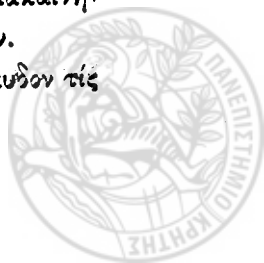

καταφυγόντες εἰς τὴν πόλιν διὰ πινος θυρίδος κειμένης ἀνατολιχομεσημβρινῶς αὐτῆς. Διαλυθέντος τοῦ μικροῦ μὲν, ἀλλὰ σθεναροῦ τούτου σώματος, ὁ στρατάρχης ἐπέστησε πλεον ἔλην τὴν προσοχὴν του ἐπὶ τὴν τακτικὴν πολιορκίαν τῆς ἡρωικῶς ἀντισταμένης πόλεως.

Ἡ πολιορκία ἀρξαμένη κυρίως ἀπὸ τῆς 24 Μαρτίου περιωρίσθη μέχρι τῆς πέμπτης τῶν Παθῶν (30 Μαρτίου) εἰς ἀπλευρὸν κανονοβολισμὸν κατὰ τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Γεωργίου, εἰς μικρὰς τινὰς συμπλοκάς περὶ τὸ παλαιὸν ἐκκλησίον τοῦ Θεολόγου πρὸς τὸ σῶμα τοῦ Καρατάσσου καὶ εἰς ἀπόπειράν τινα ἐφόδου πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τὸ καλούμενον ἁλώνια, εἰς ὃ δύο τινές, ὧν τὰ ὀνόματα προτιμῶμεν νὰ παραδώσωμεν εἰς αἰωνίαν λήθην, δελεασθέντες ἐκ τῶν φιλοφρονήσεων τοῦ στρατάρχου ὠδήγησαν αὐτούς. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ἀποδειχθεῖσας λίαν δυσχεροῦς, ἐὰν μὴ καὶ ἀδυνάτου, τῆς διὰ τῶν ὄπλων ἐκπορρήσεως αὐτῆς, πολλάκις ὁ στρατάρχης ἐκάλεσε διὰ πολλῶν ἀπατηλῶν μέσων καὶ ὑποσχέσεων τοὺς ἐν τῇ πόλει εἰς ὑποταγὴν· ἀλλ' οἱ ἀπόγονοι ἐκεῖνοι τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου ἀπεκρίνοντο ὑπερηφάνως τὸ τοῦ Λεωνίδου «μολὼν λαβέτω». Ὁ Ἀβδοῦλ Ἀμποῦδ λυστῶν, διότι δὲν εἰσηκούσθη, διέταξε γενικὴν τῇ πρωίᾳ τῆς 31 Μαρτίου ἐφοδὸν διακηρύξας ὅτι καταλείπει ὡς λείαν εἰς τὸν στρατὸν ἅπαντας τοὺς κατοίκους καὶ ἅπασαν τὴν κινητὴν αὐτῶν περιουσίαν. Ἡ περὶ τούτου ἀγγελία διαχύσασα παρὰ τοῖς πολεμίοις ἄφατον χαρὰν ἐξῆψεν ὑπερβολικῶς τὴν προθυμίαν τῶν μαχητῶν, οἵτινες πολυπληθεῖς καὶ ἀκατάσχετοι περιέζωσαν τὴν πόλιν στενωῶς· ἡ δὲ ἐφοδὸς, ἂν καὶ ἐράνη ἐνεργουμένη καὶ ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευράς, διηυθύνθη κυρίως κατὰ τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἀπέναντι μάλιστα τοῦ κρισίμου τούτου σημείου παρέταξεν ὁ Ἀβδοῦλ Ἀμποῦδ ἄλλεπάλληλα τρία σώματα, ὧν τὸ μὲν συνέκειτο ἐκ νεοσυλλέκτων, τὸ δεῦτερον ἐξ ἀτάκτων, τὸ δὲ τρίτον, ἐν

ᾧ ἐτάσσετο καὶ αὐτός, ἀπηρτίζετο ἐκ τῆς ἄλλης κρατίστης στρατιᾶς αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἔσω τῆς πόλεως πολιορκηθέντες πανταχόθεν μετὰ πολλοῦ ζήλου ἔδραμον πάντες ἐπὶ τὸ τεῖχος, ἀπὸ τῶν ἐπάλλεων τοῦ ὁποίου ἐξηκόντιζον τὰ βέλη αὐτῶν μετὰ δεξιότητος καὶ ῥώμης, ἣτις ἐνεποίει τρόμον εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ὁ Ζαφειράκης, ἀεικίνητος καὶ ἀκάματος ὢν, ἐπεθεώρει ἀδιαλείπτως τὰ τεῖχη καὶ τοὺς πύργους, ὠμίλει πρὸς πάντας τοὺς μαχομένους ἐμψυχῶν αὐτούς καὶ ὑπομιμνήσκων ὅτι μάχονται ὑπὲρ τῆς πίστεως, τῆς πατρίδος, τῶν γονέων καὶ τῶν συγγενῶν των· τὴν ἐπιούσαν σπουδαιότερα ἐπανελήφθη ἢ ἐπίθεσις, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἄνευ ἀποτελέσματος· τρίτη τότε καὶ πεισματωδέστερα ἐπανελήφθη ἢ ἔφοδος τῶν ἐχθρῶν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (2 Ἀπριλίου). Ἀποτυχούσης καὶ αὐτῆς ἠκολούθησεν ἄλλη πολλῶ ἀποφασιστικώτερα τὴν ἐπιούσαν. Ἀνθίσταντο μὲν οἱ Ἕλληνες μετὰ γενναιότητος ἐνταυτῷ καὶ ἀπελπισμοῦ, ἀλλ' ὁ κίνδυνος μιᾶς κρίσεως δυστυχῶς ἐπέκειτο πλέον, ὅτε τὴν ἐπαύριον, ἐνῶ ἐπολιορκεῖτο ἡ πόλις πλέον δεινῶς, φθάνουσι καὶ οἱ βέηδες, βοιβοδάδες καὶ ἀφιάνιδες (τοπάρχαι) τῶν ἐπαρχιῶν Βελεσοῦ, Τεκφεσίου, Καϊλαρίου, Ἀνασελίτσης καὶ Χρουπίσης μετὰ 3,000 περίπου πεζῶν καὶ ἰπέων στρατιωτῶν κατορθώσαντες νὰ διαπεράσωσι τὸ ὑπὸ τοῦ Καραμήτσου φυλαττόμενον στένωμα. Τότε δὲ τὸ πῦρ γενικὸν πανταχόθεν ἤναψεν, ἡ δὲ μάχη γενικὴ καὶ συνεχῆς σφοδροτέρα κατέστη διαρκέσασα μέχρι τῆς τρίτης ὥρας τῆς νυκτὸς τουρκιστί. Οἱ τῆς πόλεως πρόμαχοι, ἔσω κεκμηκότες καὶ ἂν διετέλουν, ὑπέστησαν ἡρωικῶς καὶ τὴν ὀγδόην ταύτην ἔφοδον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὰ ὅπλα αὐτῶν θερμανθέντα ἐκ τοῦ ἀδιαλείπτου πυροβολισμοῦ κατέστησαν ἄχρηστα, οἱ δὲ ὀθωμανοὶ πολυάριθμοι ὄντες ὀρμήσαντες εἰσῆλθον διὰ τῆς πύλης « τοῦ ἁγίου Γεωργίου » τῇ πέμπτῃ τῆς Διακαινησίμου (6 Ἀπριλίου) εἰς τὴν πολυτλήμονα Νάουσαν.

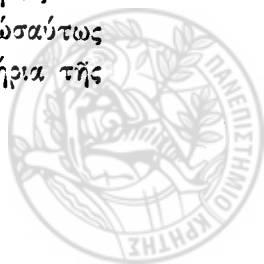
Οἱ ὀθωμανοὶ κροτοῦντες καὶ ἀλαλάζοντες ἔσπευδον τίς

πρῶτον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, ἵνα λάβῃ τὸ βραβεῖον τοῦ στρατάρχου καὶ ἀμέσως ἡ πόλις γίνεται ἀνάστατος διὰ τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς λεηλασίας. Καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν κατοίκων ἔδραμον πρὸς τὴν πύλην τὴν δυτικὴν, ἵνα σωθῶσιν, ἄλλοι δὲ ἐκλείοντο ἐν ταῖς οἰκίαις των καὶ ἀντεπολέμουν, διαρρηγνύοντων τῶν Ὀθωμανῶν τὰς θύρας, ἄλλοι δὲ καὶ ἰδίως οἱ γέροντες καὶ αἱ γυναῖκες συνέρρευσαν εἰς τε τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν καὶ εἰς τὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐπικαλούμενοι τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν· ἀλλὰ δὲν παρήλθε πολλὴ ὥρα καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ εἰσβαλόντες ξιφῆρεις ἤρξαντο ν' ἀρπάξωσι καὶ νὰ δεσμώωσιν ἕκαστος τὸν ἰδίον αἰχμάλωτον ἀπάγοντες αὐτοὺς ὡς ἀγέλας καὶ ποίμνια πρόβάτων, ἄλλοι δὲ τραπέντες ἐπὶ τὰ ἱερά· καὶ πολύτιμα τῶν ναῶν σκεύη, τὰ κειμήλια καὶ τὰς ἁγίας εἰκόνας διήρπασαν αὐτά, εἶτα δὲ ἀνάφαντες πυρὰ ἔκαυσαν καὶ τοὺς ναοὺς. Ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐφανεύθη ἱερουργῶν ὁ ἐκ Πέτρας τοῦ Ὀλύμπου Παπαγιάννης μετὰ τεσσάρων συναδέλφων του, ἔξω δὲ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἔνθα οἱ ἀνδρεῖοι πέντε ἀδελφοὶ Σουγκαραῖοι μετὰ τινῶν συγγενῶν των καὶ εἴκοσι ἄλλων Ναουσάων εἶχον ὀχυρωθῆ, ὁ Ἰωάννης Βαρβαρέσκος μετὰ 40 Δαρζήλοδιτῶν καὶ 25 γενναίων Τερχοβιτῶν ἔπεσαν ἀνδρείως μαχόμενοι ἐνταῦθα κατεκρεουργήθη προμαχῶν ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων πλασμάτων καὶ ὁ πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος. Οὐσία ἀξία ἀληθοῦς κληρικῆς καὶ Ἑλληνοῦ φιλοπατρίδος! Οἱ ἐχθροὶ προχωρήσαντες πρὸς τὰ ἄνω τῆς πόλεως ἀπήντησαν ὠχυρωμένους τινὰς ἄλθανοὺς ὑπὸ τοὺς ἀνδρείους ὀπλαρχηγούς Ζῶτον καὶ Ἀθ. Τσούπην ἔχοντας καὶ τὸν μικρότερον υἱὸν τοῦ Καρατάσσου Κουτούλαν καὶ ἀφῆκαν ἐκεῖ δύναμιν ἰσχυράν, ὅπως τοὺς καταπολεμήσῃ. Οἱ ἐν τῷ ὀχυρωματί δις ἀντέκρουσαν τὸν ἐχθρόν, ἀλλ' εἰς τὴν τρίτην ἔφοδον, καθ' ἣν οὗτος εἰσῆλθεν εἰς τὸ προαύλιον τῆς οἰκίας, ἐν ἣ ἦσαν ὠ-

χυρωμένοι, ἐτραυματίσθη ἐπικινδύνως πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ ἀποσπασματάρχης Ζῶτος, ὅστις ἰδὼν τότε τὴν δυσχερῆ θέσιν του καὶ φοβηθεὶς μὴ ζωγρηθῆ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, « ἐγὼ θά » καὶ, εἶπεν, εἰς τοὺς συμπολεμιστὰς καὶ συμπολίτας αὐτοῦ » Ἄθ. Τσοῦπην καὶ Σπυρίδωνα Δούκαν, σεῖς δὲ λάβετε τὸν » Κουτούλαν καὶ φύγετε νὰ σωθῆτε. » Οἱ ὀλίγοι οὗτοι μαχηταί, ἀφοῦ ἐπὶ τέσσαρας ὁλοκλήρους ὥρας ἐπολέησαν κατὰ χιλιάδων Τούρκων, διελθόντες διὰ μέσου τῶν πελεμίων ξιφῆρεις διὰ τῆς δυτικῆς πύλης ἐσώθησαν καταφυγόντες εἰς τὸν ἡράσειαν ὥραν περίπου τῆς Ναούσης ἀπέχοντα ἄγιον Νικόλαον μετὰ τοῦ μικροῦ Κουτούλα. Οἱ δὲ Τούρκοι μετὰ τὴν ἐξοδὸν τούτων διεχύθησαν λυσσῶντες εἰς τὸ δ-χύρωμα· ἀλλ' ὁ γενναῖος Ζῶτος εὐθὺς βίψας πῦρ ἐν τῇ πυριταποθήκῃ ἀνετινάχθη μετὰ τῶν εἰσβαλόντων ἐχθρῶν εἰς τὸν ἀέρα.

Πανταχοῦ αἱ ἑλληνικαὶ σημαῖαι κατερρίφθησαν καὶ ἀνεστηλώθη ἀντ' αὐτῶν ἡ ἡμισέληνος, ἀλλ' ὑπῆρχεν εἰσέτι ὁ Πύργος τοῦ Ζαφειράκη, ὅστις οὔτε ἐκυριεύετο οὔτε ἤθελε νὰ παραδοθῆ. Ὁ Ζαφειράκης μετὰ τῶν ἀτρομήτων παλληκαρίων του ἀντέστη ἐκεῖθεν ἐπὶ τρεῖς ὁλοκλήρους ἡμέρας, προσβάλλων καὶ ἀμυνόμενος καὶ παρέχων οὕτω πολῦτιμον εὐκαιρίαν εἰς τοὺς καταδιωκόμενους χριστιανούς, ἵνα σωθῶσιν ἐξερχόμενοι τῆς κλεισούρας καὶ εἰς τὰ κρησφύγετα τοῦ παρακειμένου ὄρους κρυπτόμενοι, ἔνθα πολλοὶ διεσώθησαν καταφυγόντες μετὰ ταῦτα εἰς τὸ τρεῖς ὥρας τῆς Ναούσης ἀπέχον Γραμματικόβον. Ὁ Ἄβδουλ Ἀμποῦδ ἀνέθεσε τὴν κυριεύσιν τοῦ Πύργου τούτου, ἐν ᾧ συνεκεντροῦτο ἡ ἐσχάτη ζωὴ τῆς πόλεως, εἰς τινα ἐκ τῆς κάτω Ἀλβανίας Βέην, ὅστις ἠρνήθη ν' ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα τοῦτον προφασιζόμενος ἑαυτὸν ὡς ἀπαράσκευον. Ἄλλ' ἐπειδὴ προσκληθεὶς καὶ ἐκ δευτέρου ἐκώφευσε, καὶ ἐκ τρίτου καὶ ἐδείχθη ὡσαύτως ἀμετάπειστος, ἐστάλη ἄλυσσόμετος εἰς τὰ δεσμοτήρια τῆς

Βερροίας καὶ ἐκεῖθεν κατόπιν εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνθα κατωτέρω θέλομεν ἴδει τὸ οἰκτρὸν τέλος του.

Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τῆς τοιαύτης πάλης πλείστα περικαλλεῖς παρθένοι καὶ τινες τῆς ἡρωικῆς Ναούσης μεγάθυμοι μητέρες, αἵτινες ἔφερον μάλιστα καὶ νήπια ἐν ταῖς ἀγκάλαις των, ἰδοῦσαι ὅτι ὡς ἐκ τῆς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν βροπῆς τῆς νίκης ὁ κίνδυνός των ἦτο ἀναπόφευκτος, ὁμοθυμαδὸν ἀπεφάσισαν νὰ προτιμήσωσιν ἀντὶ τῆς ἐπαισχύντου αἰχμαλωσίας καὶ ἀτιμώσεως τὸν ἡρωϊκὸν καὶ στιγμιαῖον θάνατον, προβαῖσαι δὲ πρὸς τὸν πλησίον τοῦ Χαλαιοῦ πύργου δίκην καταρράκτου ὀρμητικῶς καὶ ἀγρίως βέροντα ποταμόν, τὸν καλούμενον Μαυρονέρι (Μέλαν ὕδωρ) ἔστησαν πρὸ τῆς ὄχθης του καὶ πρῶτον μετὰ τοὺς ἐν ἀπάτῳ συγκινήσει ἀδελφικούς πρὸς ἀλλήλας καὶ ὑστάτους ἀσπασμούς ἢ προηγουμένη τοῦ ὡς ἐν χορῷ ταχθέντος ὀμίλου τῶν νεανίδων ἀπὸ τῆς ὑψηλοτέρας θέσεως τῆς ποταμίου ὄχθης ἐρρίφθη ἀδιστακτικῶς εἰς τὸν βαθύρρου ποταμόν, ταύτην δὲ ἀκρολυτήσασαι καὶ ἄπασαι αἱ ἄλλαι μέχρι τῆς τελευταίας κατεποντίσθησαν ἐν τοῖς ἀγρίοις τῆς Ἄραπίτσας κύμασι. Μετὰ τὰς ἀτυχεῖς νεάνιδας προβαῖσαι καὶ αἱ μητέρες, ἀφοῦ περιπαθῶς καὶ μετὰ λυγμῶν ἠσπασθήσαν τὰ νήπια, τοὺς ἀγλαοὺς τούτους καρποὺς τῶν ἀγνοτέρων ἐρώτων αὐτῶν, ἀσῆχαν αὐτὰ νὰ καταπέσωσιν ἀπὸ τῶν τρεμουσῶν αὐτῶν χειρῶν εἰς τὸν ὑγρὸν ἐκεῖνον τάφρον προτιμῶσαι, ἵνα αὐταὶ διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν ἀποκόψωσι τὸ μόλις ἐκτυλιχθὲν νῆμα τῶν τρυφερῶν ἐκεῖνων ὑπάρξεων, καὶ οὕτω ἀμόλυντα καὶ καθαρὰ κατεμοδώσωσιν αὐτὰ εἰς τοὺς ἐν οὐρανοῖς κόλπους τοῦ πλάστου¹, ἢ φεισθεῖσαι αὐτῶν καταλίπωσι μέλλοντας λατρευτὰς τοῦ Μωάμεθ καὶ ἐπιπροσθέσωσι τὰ ἴδια τέκνα θηλάσαντα

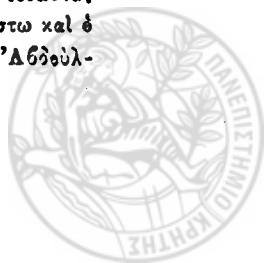
¹ Ματθ. ΙΘ. 44. Μάρκ. Ι. 14. Λουκ. ΙΙΙ. 16.

μαστοὺς Ὀθωμανίδων νέους τυράννους¹ εἰς τὴν ἀτυχῆ πατρίδα. Οὕτω λοιπὸν ἅπασα ἡ σεμνὴ ἐκείνη χορεία τῶν παρθένων καὶ ἡρωίδων γυναικῶν, ἐν ἀποφύγῃ τὴν ἀτίμωσιν καὶ ἀλαξοπιστίαν, κατέλιπε προῶρως τὸν κόσμον ἀφείσα εἰς τὴν νεωτέραν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἱστορίαν παράδειγμα ἀμίμητον μετὰ τῶν ἐν Ζαλόγκῳ οὐχὶ πρὸ μακροῦ χρόνου τὸν αὐτὸν μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστασῶν ἐκείνων ἡρωίδων τοῦ Σουλίου καὶ παρέχουσα τοῖς Ἑλλησι ποιηταῖς ἀφορμὴν συγκινητικωτάτης δραματικῆς ὑποθέσεως, ἣτις ἔχομεν δι' ἐλπίδος ὅτι θέλει τύχει παρὰ τούτοις τοῦλάχιστον περισσοτέρας τῆς τῶν ἱστορικῶν μας στοργῆς καὶ ἐκτιμῆσεως.

Ὅθεν καὶ ἡ ἐθνικὴ τῶν ἐν Ναούσῃ συνειδήσις πλανᾶται ἐν ἀθυμίᾳ ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου τοῦ ποταμοῦ, ἔνθα αἱ μεγάθυμοι ἐκεῖναι ἡρωίδες εὖρον ἔνδοξον θάνατον καὶ ταφήν. Τοσοῦτον δὲ ζῶηρά ἔμεινεν ἐν τῷ λαῷ ἡ μνήμη τῆς καταστρεπτικῆς ἐκείνης ἡμέρας, ὥστε καὶ σήμερον εἰσέτι ὁ Ναουσαῖος διαβαίνων διὰ τοῦ μέρους ἐκείνου ἴσταται σύννους καὶ δακρύων ἐπὶ τινὰς στιγμάς, ὡς νὰ συνέβη ὁ πνιγμὸς πρὸ ὀλίγων μόλις ἡμερῶν, καὶ περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ ἐνεστῶτος ὀμιλεῖ συμβάντος. Ὁμολογοῦμεν δὲ τοῦ λόγου ἐνταῦθα γινόμενοι ὅτι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ οὐδόλως ἠδυνήθημεν νὰ συγκρατήσωμεν τὰ δάκρυα ἰδόντες τὴν συγκίνησιν τοῦ συνο-

¹ Πόσον τῷ ὄντι ἡ σκέψις τῶν ἡρωίδων τούτων αὐτῆ, ἡ καταπνίξασα καὶ αὐτὰ τὰ κυριώτερα αἰσθήματα τῆς ἄλλως φιλοστοργωτάτης μητρικῆς καρδίας, εἶνε ἀληθῆς! Ἄν τις ἀνατρέξῃ καὶ εἰς προγενεστέρας ἐποχὰς καὶ παρομοίας αἰματηρὰς τῆς ἱστορίας σελίδας ἀναδιφήσῃ θέλει ἀνεύρει μεταξὺ τῶν τυράννων τοῦ γένους πρωταγωνιστοῦντας ἐν τῇ θηριωδίᾳ τοὺς ἀπὸ Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν κλπ. ἐξομότας, τὰ δυστυχῆ ταῦτα ὄντα, ὧν τὸ τὰς φλέδας διαρρέον εὐγενὲς αἷμα ὑπὸ τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῶν ὀλεθρίων τοῦ κορανίου διδαγμάτων δηλητηριασθὲν μετέβαλεν εἰς τέρατα καὶ ἀμειλίχτους ἐχθροὺς τῶν τε γεννητόρων καὶ τῶν γνησίων ὁμοφύλων τσαυτάς εὐφυεῖς καὶ ἐπιδηξίους φύσεις. Παράδειγμα τῶν εἰρημένων ἔστω καὶ ὁ πρωταίτιος τοῦ ὀλιθεροῦ δράματος τῆς καταστροφῆς τῆς Ναούσης Ἀβδουλ-Ἀμποῦδ.

δεύσαντος ἡμᾶς Ναουσαίου, ὅτε κατὰ τὴν τελευταίαν με-
τάβασιν ἡμῶν εἰς Νάουσαν ἐπισκέφημεν τὸ ἱστορικὸν τοῦτο
μέρος.

Εἶπομεν προηγουμένως ὅτι ὁ Ζαφειράκης μετὰ τοῦ με-
γαλειτέρου υἱοῦ τοῦ Καρτάσσου καὶ 500 ἄλλων παλαι-
μάγων Ναουσαίων ὠχυρώθη εἰς τὸν παλαιὸν πύργον
ἔχων πάντα τὰ μέσα πρὸς ἰσχυρὰν καὶ ἀκαταγώνιστον ἀν-
τίστασιν. Ὁ στρατάρχης, ἀρνήθεις, ὡς εἶδαμεν, τοῦ ἀλ-
βάνου Βένην ἀναλάβη τὴν κατὰ τοῦ ὠχυρωθέντος Ζαφει-
ράκη ἀπέβησιν συνεκίλεσεν ἐν πολεμικῇ συμβουλίᾳ πάντας
τοὺς ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Μακεδονίας ἐπελθόντας βέη-
θας καὶ ἀγιάνιδας, ὡς καὶ πάντας τοὺς ὑποστρατή-
γους καὶ ἀνωτέρους ἀξιωματικούς του, καὶ συνεσκέφη μετ'
αὐτῶν περὶ τοῦ πρακτέου· ἐνεκρίθη δ' ὑπὸ πάντων, ἵνα πο-
λιρκηθῆ ὁ πύργος ἐκ πάντων τῶν μερῶν, ὅπως οὕτω τά-
χως ἐκλείσῃσι τὴν παράδοσιν τοῦ Ζαφειράκη, ὃν ζῶντα
ὑπερβολικῶς ἐπεθύμει ὁ Ἀβδούλ Ἀμποῦδ νὰ συλλάβῃ καὶ
ἀποστείλῃ τῷ κυριάρχῃ αὐτοῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.
Ἀμέσως δὲ παρασκευασθέντες δεόντως οἱ Ὀθωμανοὶ διηυ-
θύνθησαν κατὰ τοῦ Πύργου πετυκνωμένοι καὶ τρομεροὶ
σκοποῦντες ν' ἀρπάξωσι τοὺς κεκλεισμένους καὶ ἐν βίπῃ
ὀφθαλμοῦ ἐξαφανίσωσιν. Ὁ Ἀβδούλ Ἀμποῦδ προσκαλεῖ
πρῶτον τὸν Ζαφειράκην, ἵνα παραδοθῆ, ὡς ματαίως ἀνθι-
στάμενον, ἀλλ' οἱ ἐν τῷ πύργῳ γενναῖοι ἀπαντῶσι διὰ γε-
νικοῦ πυροβολισμοῦ κατὰ τῶν πετυκνωμένων τοῦ ἐχθροῦ
φαλάγγων καὶ τοὺς πρῶτους αὐτῶν στίχους ἐπαισθητῶς
ἀραιοῦσιν. Οἱ Τούρκοι τότε μανιώδεις ἐπιτίθενται κατὰ τῶν
ἐν τῷ πύργῳ ἀλλ' οἱ τοῦ πύργου πρόμαχοι ὑπέστησαν
ἀπτοήτως καὶ τὴν φοβερὰν ταύτην ἐπίθεσιν. Τὴν πρωίαν
οἱ ἀτίθαστοι ἐχθροὶ ἐπανελάβον δευτέραν καὶ τρίτην ἐφο-
δον, πρὸς ἃς οἱ ἐν τῷ πύργῳ πρόεταζαν καὶ πάλιν ἥρωικῶν
ἀντίστασιν πολλὴν εἰς τὴν δύναμιν αὐτῶν τὴν τε ἰππικὴν

καὶ πεζικὴν ἐπενεγκόντες ζημίαν διὰ τῶν πυροβόλων των. Ὁ Σελιχτάρης, ὅστις διηύθυνε τὴν μάχην, ἐν χρήσει τότε ἔθετο τὰ τηλεβόλα διὰ συνεχοῦς καὶ σφοδροῦ πυρός, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἄνευ ἀποτελέσματος· διότι καὶ τὰ τηλεβόλα ἔνεκα τῆς θέσεως τῶν προμαχώνων οὐδόλως ἐζημίουν τοὺς πολιορκουμένους, καὶ διὰ τοῦτο περὶ τὴν ἐσπέραν τῆς Παρασκευῆς ἐτοποθέτησε τὰ τηλεβόλα πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν ὀχυρωμάτων ἐπὶ ἀρμοδίας τινὸς θέσεως· ἀλλὰ τὸ σκότος τῆς ἐπελθούσης νυκτὸς διακόπτει τὴν μάχην. Ἐν τούτοις ὁ φίλος τῶν κινδύνων Ζαφειράκης ἰδὼν ὅτι οὐδεμία πλέον μένει σωτηρίας ἐλπίς οὔτε διὰ βοθηθείας ἔξωθεν οὔτε δι' ἀντιστάσεως μακροχρονιωτέρας ἔσωθεν, ἐπιμενόντων τῶν πολεμίων, καὶ ὅτι μόνον σωτήριον μέσον ὑπῆρχεν ἡ φυγή, ἀλλὰ καὶ αὕτη λίαν ἐπισηφαλὴς διὰ τε τὸ πολὺ ἵππικόν τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὴν στενὴν τοῦ πύργου πολιορκίαν, ἀπεφάτισε νὰ ποιήσῃ ἔξοδον γενναίαν καὶ ἐπικίνδυνον. Ὄθεν κατὰ τὸ λυκαυγὲς τοῦ Σαββάτου, ἐνῶ νήδυμος ὕπνος κατεῖχε τοὺς πολιορκητάς, ἐξέβαλε πρῶτον ὀλίγους ἄνδρας, εἶτα δὲ αὐτὸς μετ' ὄλων τῶν λοιπῶν, ὡς καὶ τῶν οἰκογενειῶν, ἡσύχως ὁδεύοντες ἐπὶ τῶν κειμένων τουρκικῶν πτωμάτων ἐξῆλθον λάθρα τῆς πόλεως διευθυνθέντες πρὸς τὸν ἅγιον Νικόλαον, ἀφοῦ, ἵνα μὴ διὰ τῶν κλαυθμῶν ἐξυπνίσωσι τοὺς Τούρκους, ἐπνιξαν τὰ κλαίοντα νήπια. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς παρακολουθούμενος ὑπὸ πληθῆος πομάκων τῆς Καρατσόβας καὶ ὑπὸ σμήνους ἀνάνδρων κονιάρων τοῦ Σαριγιολίου εἶχεν ἐκτραχηλισθῆ εἰς πᾶν εἶδος βαρβαρότητος καὶ θηρωδίας. Ἡ ἐκ 400 μόλις μαχητῶν ἐγκαρτερήσασα μέχρι τέλους φρουρὰ τῆς πόλεως κατεκόπη. Ἡ μεγαλοπρεπὴς Νάουσα παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας· οἱ ναοί, τὰ σχολεῖα, ἡ βιβλιοθήκη, αἱ οἰκίαι καὶ πάντα τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ καταστήματα κατέπεσον ὀλόκαυστα· οἱ δὲ κάτοικοι ἢ ἐσφάγησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν βασανισθέντες ἀνηλεῶς.

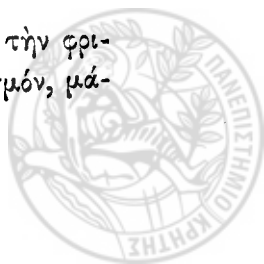
Εἰς τὰς σπαραξικαρδίους ταύτας σφαγὰς καὶ πολυειδεῖς βασάνους συνυπηρέτησαν μεγάλως καὶ οἱ Ἰσραηλιῖται, οἵτινες, φαίνεται, εὗρον κατάλληλον εὐκαιρίαν ἤδη, ὅπως ἐκδικηθῶσι τὴν ὑπὸ τοῦ Τίτου ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν ἑαυτῶν προγόνων ἐπιδεικνύοντες οὕτως ἀγερῶχος τὴν μεγαλοφυΐαν των ἐν τῇ ἐπινοήσῃ τῶν ἀπανθρωποτέρων κολάσεων. Τοὺς δυστυχεῖς αἰχμαλώτους ἐπληττον κατὰ πρῶτον κατὰ κεφαλῆς διὰ ῥοπάλων καὶ ἔπειτα ἡ μάχαιρα ἐνεπήγγυτο εἰς τὸν λαιμὸν τῶν χριστιανῶν ! Ἀνῆρτων ἀπὸ δένδρων τὰς μητέρας καὶ ἔκαιον τὰ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν προσηρτημένα τέκνα των, ὅταν δὲ ἐκ τῶν ἀθῶων τούτων πλασμάτων ἤρχιζεν ἡ φλόξ νὰ μεταδίδηται καὶ εἰς τὰ ἐνδύματά των, χλευάζοντες ἔλεγον αὐταῖς « Ὑπάγετε, ἅγιοι μάρτυρες, νὰ εὔρητε τὰ τέκνα σας πλησίον τοῦ Χριστοῦ σας ! » Οἱ δεῖλαιοι Ἰουδαῖοι ἀποτελοῦντες σῶμα 600 περίπου σφαγέων ἀνεμνήσθησαν παλαιῶν ἡμερῶν ἐνώσαντες δὲ τὸ προγονικὸν πάθος των μετὰ τῆς λύσεως τοῦ Ἀβδοῦλ-Ἀμποῦδ δωρεὰν ἐγένοντο ἐκούσιοι δῆμιοι ! Καθ' ἐκάστην ἔσφαζον ἐνώπιον τῆς σκηνῆς τοῦ στρατάρχου πληθὺν ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ τέκνων μετὰ τοσοῦτου ἐξημμένου φανατισμοῦ, ὥστε ἐν τῶν τεράτων τούτων ἔκαυχάτο κατόπιν ὡς σφάξας ὁ ἴδιος 74 χριστιανούς ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ !

Ἄν τὰ ἀπεχθῆ, τραγικὰ καὶ σπαραξικάρδια ταῦτα θεάματα ἐθεράπευσον τὰς χαιρεκάκους τάσεις τῶν Ἰουδαίων, κατέθελγον εἰς ἄκρον καὶ τὰς αἰμοχαρεῖς τῶν Μουσουλμάνων ψυχάς, καὶ ἐνῶ οἱ μισοφρόνοι Ἰουδαῖοι περιορίζοντο εἰς τὸν φόβον τῶν χριστιανῶν διὰ τοιούτων φρικτῶν βασανιστηρίων, τοῦ Μωάμεθ οἱ πιστοὶ ὀπαδοὶ προέβαινον ἔτι περαιτέρω. Οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες, οἱ σύζυγοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ ἐν μέσῳ τῶν φοβερῶν φλογῶν, τῶν πανταχόθεν τῆς ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν δαυλισθείτης πόλεως ὡς ἐξ ἠφαιστείου

ἐξερευγομένων, ἔβλεπον φρίττοντες, κοπτόμενοι καὶ ὀλοφύρομενοι τὴν ἀτίμωσιν τῶν νεαρῶν καὶ ἀθῶων τέκνων των, τῶν συζύγων καὶ ἀδελφῶν των, ἐφ' ὧν ἐν δημοσίαις καὶ κεντρικαῖς θέσεσιν οἱ βέβηλοι Ἰσμαηλῖται, ὧν τὴν διαμελισθεῖσαν ἀκεραιότητα εἰσέτι προθυμοποιεῖται πρὸς αἴσχος τοῦ πολιτισμοῦ νὰ διαφυλάξῃ ἢ χριστιανικὴ Εὐρώπη, τὰ ἀσεληγῆ ταῦτα τέκνα τῆς Ἄγαρ, ἐκορέννουσιν τὰ κτηνωδέστερα καὶ μισαρότερα τῶν παθῶν.

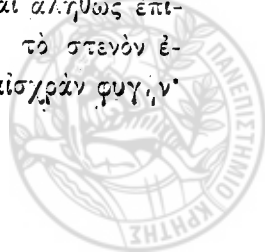
Πολλάκις ἀπεπειράθησαν οἱ βέβηλοι οὔτοι νὰ κλονίσωσι τῶν βασανιζομένων τὴν πίστιν καὶ κατ' αὐτὰς ἀκόμῃ τὰς στιγμάς, καθ' ἃς οἱ ἀήττητοι οὔτοι ἄνδρες ἀθλητικῶς κατέλειπον τὸν κόσμον, ὅπως παραστῶσιν ἄγνοι καὶ ὑπερήφανοι πρὸ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης τοῦ ὑψίστου καὶ λάβωσι τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου ὡς ἄθλον τῆς ὑπερανθρώπου καρτερίας των, ἀλλ' ἀνωφελῶς· οὔτε αἱ θερμαὶ προτροπαὶ καὶ δελεαστικαὶ προτάσεις αὐτῶν περὶ ἐφημέρου δόξης, ἐξαιρέτων τιμῶν καὶ ὑλικωτέρων τινῶν ἀπολαύσεων, ἃς διὰ τῆς ἐξωμόσεως ἤθελον ἀπολάβει πλουσιοπαρόχως, οὔτε αἱ φρικαλεαὶ ἀπειλαὶ ὀδυνηροτάτων βασάνων καὶ ἀτιμωτικοῦ θανάτου, ὃν ἐμμένοντες ἐν τῇ πίστει ἀφεύκτως ἐπὶ τέλους ἐμελλον νὰ ὑποστῶσιν, οὔτε τὰ πολλαπλᾶ καὶ πολυπλοκα τῶν τυράννων μέτρα ἴσχυσαν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ σαλεύσωσι τῶν μαρτύρων τούτων τὴν σταθερότητα· διότι ἢ εἰς Χριστὸν ἀκραιφνῆς πίστις, τὸ πανσθενές τοῦτο τῆς λατρείας ἀντικείμενον, ὑφ' οὗ δικαίως ἐφλέγοντο αἱ καρδίαι τῶν προγόνων ἡμῶν, ὑπαγορευῶσαν εἰς αὐτοὺς τὴν μεγαλοφυχίαν καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν ἐνίσχυσεν εἰς τὴν ἐν ταῖς πολυδύνοις βασάνοις καρτερίαν καὶ τὴν μετὰ περιφρονήσεως ἀπόρριψιν τῶν περὶ ἐξωμοσίας τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ ἐλευθερίας δελεασμάτων.

Πλὴν μάτην προσπαθοῦμεν νὰ ἐξιστορήσωμεν τὴν φρικτοτάτην σφαγὴν καὶ τὸν τρομερὸν ἐξανδραποδισμόν, μά-

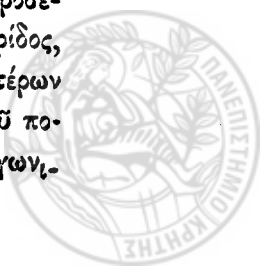

την ἐπιμελούμεθα ν' ἀπαριθμήσωμεν ὅλα τὰ εἶδη τῶν βα-
σανιστηρίων, τῶν ἐπὶ τῶν ἀτυχῶν χριστιανῶν ἐφαρμοσθέν-
των, καὶ νὰ παραστήσωμεν τὸ τραγικὸν καὶ σπαραξικάρδιον
θέαμα, οὔτινος μικροτάτην ἀφήγησιν μόνον ἐποιησάμεθα·
διότι ἀδύνατον εἶνε νὰ ἱστορηθῶσι τὰ φρικτὰ καὶ ἀποτρό-
παια κακουργήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ὄσω ἀνδρεῖος καὶ βέ-
κτης τοσοῦτω καὶ αἰμοβόρος Ἀβδούλ-Ἀμποῦδ πασσᾶς κα-
τεδύθισε τὴν πολυπαθῆ ταύτην ἐπαρχίαν.

Ὁ Ζαφειράκης καταφυγών, ὡς προείπομεν, εἰς τὸν ἄ-
γιον Νικόλαον συνήντησεν αὐτόθι τοὺς ὄπλαρχηγούς Κα-
ρατάσσον καὶ Γάτσον μετὰ τῶν λοιπῶν διασωθέντων ἀπο-
σπασματαρχῶν, οἵτινες ὡς εἶδον τὸν ὡς ἐκ θαύματος δια-
σωθέντα μεγαλόψυχον συναγωνιστὴν των μετὰ περιπαθείας
καὶ ἐν μεγίστῃ συκινήσει ἠσπᾶσθησαν αὐτόν τε καὶ τοὺς
μετ' αὐτοῦ διασωθέντας· ἐν συμβουλίῳ δὲ αὐθωρεὶ συγκρο-
τηθέντι ἀπεφασίσθη ὁμοφώνως, ἵνα ἀνυπερθέτως λάβωσι τὴν
εἰς τὴν προσφιλῆ Ἑλλάδα ἄγουσαν, ὅπως αὐτόθι μετὰ τῶν
ἀγωνιζομένων ἀδελφῶν των συναγωνιζόμενοι χύσωσι καὶ
τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἵματός των ὑπὲρ πίστεως
καὶ πατριδος, εἰς τὸν βωμὸν τῶν ὁποίων συζύγους
προσφιλεῖς, τέκνα νεαρά, ἀδελφούς, συγγενεῖς, περιουσίαν,
τὰ πάντα ἐν ἐνὶ λόγῳ λίαν γενναιοφρόνως, ἀλλὰ δυστυχῶς
ἄνευ ἀποτελέσματος ἐνταῦθα ἐθυσίασαν. Προχωρήσαντες
ὁμως μέχρι τοῦ χωρίου Σέλι ἐπληροφόρηθησαν ὅτι τὸ στε-
νὸν τοῦ Φραγκοῦ εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ κονιάρων τοῦ
Σαριγιολίου. Ὅθεν ἀπεφάσισαν νὰ τοποθετήσωσι μὲν
ἐν καταλλήλῳ τινὶ θέσει ἐνταῦθα τὰ γυναικόπαιδα μετὰ
φρουρᾶς 150 ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ζαφειράκη. αὐ-
τοὶ δὲ προχωρήσαντες ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ εἰς τὸ Φραγκοῦ
ἀνοίξωσι διὰ τῶν ὅπλων τὴν ὁδόν. Καὶ ἀληθῶς ἐπι-
πεσόντες μεθ' ὁρμῆς κατὰ τῶν συλαττόντων τὸ στενὸν ἐ-
κεῖνο μέρος κονιάρων ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς αἰσχροὺς φυγῆν.

ἀλλὰ δυστυχῶς ἰσχυρὸν στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα πεμφθὲν αὐθημερὸν παρὰ τοῦ στρατάρχου πρὸς καταδίωξιν τῶν διαφυγόντων περιεκύκλωσεν αἴφνης τὰ γυναικόπαιδα, τὸν Ζαφειράκη καὶ τοὺς λοιποὺς ἄνδρας, οὓς μετὰ κρατερὰν μάχην, καθ' ἣν πολλοὶ ἀμροτέρωθεν ἔπεσον, διεσκόρπισε τῆδε κάκειτε εἰς τὰ ὄρη. Τὰ γυναικόπαιδα τότε δίκην κριῶν μετηνέχθησαν εἰς Νάουσταν, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Ζαφειράκη Φίλιππος διαφυγὼν λάθρα κατέφυγεν εἰς τὴν κωμόπολιν Κλεισοῦρην, ἀλλ' αὐτόθι διὰ προδοσίας συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν δέσμιος ὠδηγήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἔνθα σκληρῶς καὶ ἀπανθρώπως βατανισθεὶς ἐκαρτομήθη. Ὁ Ζαφειράκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Καρατάσσου Γιαννάκη καὶ 12 ἄλλων ἀνδρείων μόλις διασωθέντες συνεσκέφθησαν ὅτι τοῖς ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ συνενωθῶσι μετὰ τῶν συναδέλφων των, ἐνέκριναν δὲ νύκτωρ νὰ καταβῶσιν εἰς τὸ ἔλος (βάλτον) καὶ ἐκεῖ κρυπτόμενοι ἐπὶ τινος ἡμέρας ἀπέλθωσιν εἶτα, δι' οὗ δύνηθῶσι μέσου, καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Δυστυχῶς ὁμως ἀφικόμενοι εἰς τὸ ἔλος καὶ κρυφθέντες ἐν δασκίῳ τινὶ θέσει, καλουμένῃ Σοφολιὸ καὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν τῆς Βερροίας ἀπεχρύση, προὔδοθησαν εἰς τοὺς ὀθωμανοὺς, ὑπὸ τῶν ὁποίων πολιορκηθέντες ἀντέστησαν καρτερικῶς. Μὴ θελήσαντες δὲ μήτε ἐπὶ ὄροις ζῶντες νὰ παραδοθῶσιν ἔπεσον πάντες ἥρωικῶς. Οὕτως ἀπωλέσθη ὁ Ζαφ. Θεοδοσίου Λογοθέτης, ὅστις διακεκριμένος ἐπὶ εὐφυΐᾳ, πολεμικῇ ἱκανότητι καὶ παιδείᾳ ἀφρεύκτως ἤθελε πρωταγωνιστήσῃ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, τρίτος αὐτὸς μετὰ τὸν Ἐμ. Παπᾶ καὶ τὸν ἀνδρεῖον Χάψαν ἐκ τῶν τῆς πρώτης τάξεως ἀγωνιστῶν Μακεδόνων προσεγεγενηθεὶς εὐγενὲς θῦμα ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, καὶ μετ' αὐτοῦ ἀπωλέσθη ὡσαύτως μία τῶν γλυκυτέρων ἑλπίδων ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ υἱοῦ τοῦ Καρατάσσου, τοῦ πολυκλαύστου Γιαννάκη, ὅστις ἐπίσης ὑπισχενεῖτο τῇ ἀγωνι-

ζομένη πατρίδι μεγάλας υπηρεσίας, ἔαν κατωρθοῦτο νὰ διασωθῆ.

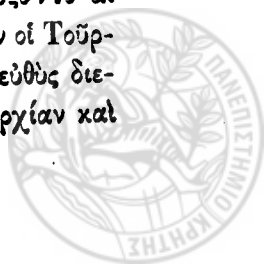
Τότε δὲ οἱ δύο ἀρχηγοὶ Καρατάσσοσ καὶ Γάτσοσ, ὧν ὁ μὲν πρῶτοσ μετὰ δύο υἱῶν του τοῦ Τσάμη καὶ τοῦ Κουτούλα, ὁ δὲ δεῦτεροσ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Πέτρου, ἰδόντεσ ὅτι οὐδεμία ἐλπίσ πλέον ὑπάρχει πρὸσ διάσωσιν τῆσ πατρίδοσ ἢ τῶν οἰκογενειῶν των καὶ δακρύνοντεσ, ὡσ ὁ Πρίαμοσ κατὰ τὴν φρικώδη θεάν τῆσ πυρκαϊᾶσ τῆσ Τροίασ, ἔλαβον μετὰ 800 περίπου ὀπαδῶν τὴν διὰ τῆσ Θεσσαλίασ ἀγούσαν εἰσ Μεσολόγγιον ἐκτελέσαντεσ ὑποχώρησιν τοιαύτην, ἣτισ στρατηγικῶσ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων ἐνδόξων στρατιωτικῶν πράξεων, ἅσ ἐμπειροπόλεμοι καὶ γενναῖοι μόνον στρατηγοὶ ἐν ὁμοίοισ κινδύνοισ περιπεσόντεσ ἠδυνήθησαν νὰ ἐκτελέσωσι, διῆλθον τὴν Μακεδονίαν, διέβησαν ποταμούς, ὄρη δύσβατα καὶ ἐπικινδύνουσ πεδιάδασ, παντοῦ ἠρωικῶσ μαχόμενοι πρὸσ τοὺσ περικυκλοῦντασ αὐτοὺσ πολεμίουσ καὶ προσπαθοῦντασ μάτην νὰ κωλύσωσι τὴν διάβασιν αὐτῶν μέγχισ οὗ διασχίσαντεσ καὶ τὴν Θεσσαλίαν εἰσῆλθον εἰσ τὴν Ἥπειρον, καθ' ἣν συνάψαντεσ μάχασ εἰσ Κομπότην καὶ Πλάκαν ἀφίκοντο τέλος εἰσ τὸ πολιορκούμενον Μεσολόγγιον, ἔνθα καταλείποντεσ αὐτοὺσ ἥδη ἀνάγκη ν' ἀναδράμωμεν καὶ ἰδῶμεν τὴν τύχην τῶν αἰχμαλώτων.

Ὁ στρατάρχης, ὅστισ μέγχι τῆσ Κυριακῆσ τοῦ Θωμᾶ (9 Ἀπριλίου) ἔμενεν ἐστρατοπεδευμένοσ ἔξω τῆσ Ναούσησ, ἀπεφάσισε τέλος νὰ εἰσέλθῃ εἰσ τὴν πόλιν παρακολουθούμενοσ ὑπὸ τῆσ πολυαριθμοσ ἀκολουθίασ του καὶ ἐπορεύθη κατ' εὐθείαν πρὸσ τὸν πύργον¹ τοῦ Ζαφειράκη, ὃν ἐπιθεωρήσασ ἐθαύμασε πῶσ 500 μόνον ἄνδρεσ ἠδυνήθησαν ν' ἀντι-

¹ Ὁ Ἀβδούλ-Ἀμποῦδ, ὅτε ἐκ Βερροίασ ἀπέστειλε 500 περίπου ἐργάτασ, ἵνα κατακλύσωσι τὸ τεῖχοσ τῆσ πόλεωσ, διέταξεν αὐστηρῶσ νὰ προσφλάττωσι σῶν τὸν πύργον τοῦτον πρὸσ ἀνάμνησιν, φαίνεται, τῶν στρατηγικῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων.

στῶσιν ἐπὶ τρεῖς περίπου ἡμέρας ἐν αὐτῷ. Ἐκεῖθεν διηθύνθη πρὸς τὸ κατὰ τὴν μεσημβρινοανατολικὴν ἄκραν τῆς πόλεως κείμενον $\chi \iota \omicron \sigma \chi \iota$. Τὸ $\chi \iota \omicron \sigma \chi \iota$ = (ἐξώστης), ἐκτάσεως 20 περίπου στρεμμαίων καὶ ἐπὶ βράχων ὡς ἐπὶ πτερυγῶν τὰ ἄκρα του ἐκτεῖνον, εἶνε τοποθεσία θέλγουσα τὸ ὄμμα τοῦ θεατοῦ ἀτενίζοντας τὸν ἀπέραντον καὶ μαγευτικὸν ὀρίζοντα, ὅστις ὡς τάπητος πολυπόικιλος καλλονῆς φυσικῆς καὶ θεᾶς θαυμαστῆς διὰ τῆς φαντασίας μόνον εἰκονίζεται· διότι ἀπ' αὐτῆς θεᾶται τις πρὸς ταῖς φυσικαῖς καλλωναῖς καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, τὰ ἐκπλέοντα καὶ εἰσπλέοντα εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον ἀτμόπλοια, τὴν Θεσσαλονικὴν, τὰ ἐρείπια τῆς Πέλλης, τῆς Ἐδέσσης κλπ. ἐν τῇ τερπνοτάτῃ λοιπὸν ταύτῃ θέσει ἀφιπεύσας ὁ Ἀβδούλ Ἀμποῦδ ἔστησε τὴν σκηνὴν του παρὰ τὴν ῥίζαν γιγαντιαίας καὶ βαθυσκίου τινὸς πλατάνου. Ἐνταῦθα προσήχθησαν αἱ οἰκογενεαὶ τῶν ἀρχηγῶν Ζαφειράκη, Καρατάσσου καὶ Γάτσου, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ αἱ κεφαλαὶ τοῦ Ζαφειράκη καὶ Γιαννάκη ἐν ἀργυρῷ δίσκῳ. Ἀφοῦ δὲ ὁ στρατάρχης ἐρωτήσας ἐπληροφόρηθη περὶ τῆς ταυτότητος τῶν τε οἰκογενειῶν καὶ τῶν μνημονευθεισῶν κεφαλῶν, διέταξε ν' ἀποστείλωσι καὶ ταύτας καὶ ἐκεῖνας εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν. Οὕτω δὲ πιστεύσας ὅτι ἠσφάλισε τὸ κατόρθωμα αὐτοῦ, ἠσθάνθη ἐξαίρετόν τινα εὐχαρίστησιν, ἣν ἀπέδειξε διὰ τε τῆς φιλόφρονος ὑποδοχῆς καὶ τῆς ἐπιεικειᾶς, μεθ' ἧς προσηνέχθη πρὸς τὸν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀφικόμενον ἐκ Θεσσαλονικῆς εἰς τὸ γενικὸν αὐτοῦ στρατόπεδον πρόξενον τῆς Δανιμαρκίας Ἐμ. Κυριακὸν ἐπὶ τρέψας νὰ ἀσπασθῇ τοὺς πόδας του!

Μέχρι τῆς 10 Ἀπριλίου ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων περιωρίζετο ἐντὸς τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς 11 ἤρξαντο αἱ τρομεραὶ σκηναὶ καὶ ἐν τοῖς πέριξ· διότι μόλις εἶδον οἱ Τοῦρκοι ὅτι εἰσὶν ἀσφαλεῖς ἀπὸ παντὸς κινδύνου, καὶ εὐθὺς διεσπάρησαν ὡς αἰμοδόρα θηρία καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν καὶ

ἔπεσον κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ δυστήνων κατοίκων πάσης ἡλικίας καὶ παντὸς φύλου σφάζοντες καὶ ἐξανδραποδίζοντες ἐπὶ ἐβδομάδα ὁλόκληρον ἐν ἅπασι τοῖς χωρίοις. Ἐκατὸν εἴκοσι κωμοπόλεις καὶ χωρία ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός. Αἱ ἀνθηραὶ καὶ ἀκμάζουσαι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως κωμοπόλεις Γύμνοβον, Μέγα-ρέυμα (Γολέμα-ρέκα), Περισιόριον, Δαρζήλοβον, Κουτσούφλιανι, Λευκόνερον (Μπέλα-βόδα), Σταριπότι, Σκουτίνα, Σέλια, Δόλιανι, Ξηρολείβαδον, Ἀμαρούσιον, Δοβράς, Διχαλεῦρι, Ὁσλιανι, Γιαννάκοβον, Τσαρμορίνοβον, Ἐπισκοπή, Τσιόρνοβον, Ἀρκουδοχωρί, Κουστοχωρί, Γιαβόρνιτσα, Κατράνιτσα, Φραγκός, Γραμματίκοβον¹ κτλ. κατεστράφησαν παντελῶς καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῶν ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου ἢ ἐσφάγησαν ἢ ἀπαγόμενοι ἐδημοπραττοῦντο² ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῶν πόλεων ὡς κτήνη, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ ἰδία αἱ νεάνιδες καὶ οἱ παῖδες εἰσήγοντο εἰς τὰ τουρκικὰ χαρέμια (γυναικωνίτιδας).

Ἐν τούτοις ὁ Ἀβδούλ-Ἀμπούδ, ὅστις τὰς δύο πρώτας ἡμέρας ἠρέως βουκαλισθεὶς ἐκ τοῦ κελαισμοῦ τῶν καταρρέοντων τῆς Ἀραπίτσας ὑδάτων καὶ τοῦ ψιθυρισμοῦ τῶν οὐ μὰκρὰν κειμένων παλαιφάτων δασῶν εἶχε παραδοθῆ ἀκαθέκτως εἰς τὸν βρεμβασμόν, ἐξηγγιώθη³ τὴν τρίτην

¹ Πασῶν τούτων τῶν κωμοπόλεων ἢ κωμῶν τὰ ἐρείπια μόνον τουνῶν μαρτυροῦσι τὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπαρξίν των ἐξαιρετικῶν τῶν ἐπὶ τὰ τελευταῖα, αἵτινες μετὰ τινα ἔτη ἀπὸ τῆς καταστροφῆς συνεικνισθηταὶ ὑπὸ τῶν λιψάνων τῶν πρῶην κατοίκων καὶ ἄλλων μετοίκων ἐκ τῶν βορειοτέρων τῆς Μακεδονίας ἐπαρχιῶν προσφυγόντων ἀνφοδομήθησαν.

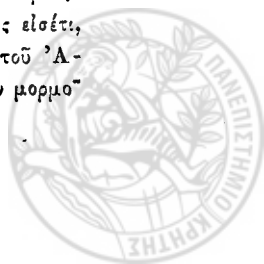
² Εὐτυχῶς εὐρέθησαν τότε καὶ πολλοὶ φιλόθρωποι ψυχαὶ ἐν τε τῇ Θεσσαλονικῇ, Μικρασιατικῇ, Σέρραις, Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ, αἵτινες δι' ἀδρῶν λύτρων ἐξηγόραζον τοὺς ἀτυχεῖς αἰχμαλώτους.

³ Τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀβδούλ-Ἀμπούδ, ὅστις καταγόμενος ἐκ τῶν χριστιανῶν τῆς Γεωργίας, εἶχεν ἀνατραφῆ παρὰ τῷ Τσεζάρ πασσαῖ, οἱ Μακεδόνες μέχρι τῆς σήμερον ἀναμιμνήσκονται μετὰ φρίκης καὶ ἀποστροφῆς, οὐδ' ἤρκεσαν 60 περίπου ἔτη, ὅπως ἐξαλειφθῆ ἀπὸ τῆς μνήμης των.

ἡμέραν, ὅτε ἐπισκεφθεὶς τὰ περὶ τὸ τεῖχος μέρη εἶδε κειμένους ἐκτάδην πλείστους ἐκ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, καὶ ἀπεφάσισε τὴν σφαγὴν ὄλων τῶν ὑπερβάντων τὸ 14 ἔτος τῆς ἡλικίας αἰχμαλώτων. Διέταξε δὲ καὶ ὠδήγησαν ἀμέσως ἐνώπιον τῆς σκηνῆς τοῦ 1,000 περίπου ἀτυχεῖς αἰχμαλώτους ὀπισθάγκωνα δεδεμένους· ἐκ τούτων τινὰς μὲν προσέταξε νὰ κατατομήσωσι, τινὰς δὲ ν' ἀπαγχονίσωσιν ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ παντὸς τοῦ στρατοῦ του. Οἱ αὐθήμερον Ἰουδαῖοι, οἵτινες, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἐκόντες ἀνέλαβον νὰ ἐκπληρώσωσι τῶν δημίων τὰ χρέη, ἐξετέλεσαν μετὰ πολλῆς προθυμίας τὸ ἔντιμον ἔργον των καὶ οἱ χριστιανοὶ προσηέχθησαν ὀλοκαυτώματα πρὸ τῆς σκηνῆς τοῦ αἰμοχαροῦς στρατάρχου, ὅστις ἡσύχως τὸν καφέ του βροφῶν καὶ εὐπαθῶς τὸν καπνὸν τῆς καπνοσύριγγός του εἰς τὸν ἀέρα διασκορπίζων ἐτέρπετο θεώμενος τὰς τραγικὰς καὶ σπαραξικαρδίους σκηνάς, καὶ ὡσεὶ γαυριῶν μάλιστα ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι συνδιελέγετο ἀπαθέστατα μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν βέηδων καὶ ἀγάδων. Τὸ αἷμα, ὅπερ ἔρρευσε ἐκ τούτων, ἐπὶ τοσοῦτον ἠρύθρανε τὸ ἔδαφος, ὥστε, ὡς οἱ κάττοι μαρτυροῦσιν, ἐπὶ ἱκανὰ μετὰ ταῦτα ἔτη τὸ χόρτον δὲν ἐβλάστησεν ἐν τῷ κατηραμένῳ τούτῳ τόπῳ, αἱ δὲ πλάτανοι σωζόμεναι ἔτι ἐμπνέουσι φρίκην εἰς τὸν περιηγητὴν ἀκούοντα ὅτι ἐκ τῶν κλάδων των ἑκατοντάδες χριστιανῶν ἀπηγχονίσθησαν.

Λίαν συγκινητικῶς διεξετραγώδησε τὰ παθήματα τῆς Ναούσης καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀβδοῦλ' Ἀμποῦδ' ἐλέγχων μετὰ πικρᾶς εἰρωνείας καὶ τὴν ἀπάθειαν τῶν Φράγκων θε-

δοῦτι ἐπὶ τῆς στραταρχίας του οὐδεμία παρήρχετο ἡμέρα ἄνευ κατατομίας ἢ ἀπαγχονισμοῦ χριστιανοῦ τινος πολλάκις ὅλως ἀθώου καὶ φιλοσύχου ἐπὶ ἀπλῆ μόνον ὑπονοίᾳ συνωμοσίας. Ἐνθυμοῦμαι ζωηρῶς εἰσέτι, ὅτι πενταετῆς μόνον τὴν ἡλικίαν ἤκουον συνεχῶς τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀβδοῦλ' Ἀμποῦδ' παρὰ τῆς ὑπηρετρίας τῆς οἰκίας μας, ἥτις δίκην μορμολυκείου τινὸς καὶ φοβήτρου ἐχρῆτο τούτῳ.

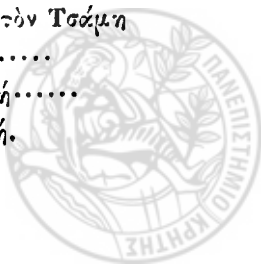
μὸς τὴν καρδίαν ποιητῆς, ἀλλὰ δι' ὀλιγίστων δυστυχῶς στί-
χων τῶν ἐξῆς, οὗς διὰ τῆς ἀσθενοῦς μου φωνῆς ἀπαγγέλλων
ὑμῖν εὐχομαι ἐκθύμως, ὅπως δόκιμός τις ἐθνικός ποιητῆς
ποιήσῃ ποίημα πλήρες καὶ καθ' ὅλα ἀντάξιον τῆς ὑποθέσεως,
πρὸ τῆς ὁποίας καὶ ὁ δεινότερος, ἄς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ εἶπω,
ἱστορικός κύπτει ἀμηχανῶν νὰ ἐξεύρη καταλλήλους λέξεις
πρὸς ἐξιστόρησιν τῶν ἀποτροπαίων τούτων σκηνῶν, ὁμοίων
ταῖς ὁποίαις ἡ ἱστορία ἐνιαχοῦ μόνον μνημονεύει, ἔνθα ἡ
ἀνθρωπίνη καρδία σκληρυνθεῖσα ἐπέπρωτο δυστυχῶς νὰ ὑ-
περβάλλῃ καὶ τὴν τῆς τίγρεως κατὰ τὴν ὠμότητα.

«Γιὰ τὴ Νιχούσσα... ἔς τὸ δρόμο, εἰς τὰ Στοῦρα σταμματοῦμε,
»Τὸ Μυρομυχάλ' Ἠλίξ σκοτωμένο ν' ἀσπασθοῦμε·
»Στῆθος Μάρτυρα μὲ βόλια, οὐρανὸς μ' ἀστριφεγγιὰ
»Ποῦ ποτὲ ἡ φωτισμένη δὲν ἀντίκρουσε Φραγκιά.

»Σὺν τὸν Ἄθωνα τὴν ὥρα ποῦ τὸν ἠπλάκωσε τὸ χιόνι
»Καὶ ὁ ἥλιος τὴν κορφή του σὺν Προφήτῃ στεφανώνει.
»Βλέπει ὁ Γέρω-Καρχατῆσος ἀπ' τῆς Βέρροικας μιὰ κορφή
»Ἀπὸ τὸ χέρι του σπρωγμένο τὸν Ἀμπτοῦλ ποῦ θὰ ταφῆ.

»Μύριους σὺν μὲ κρεμασμένη ἴσθ' ἰλιμὸ τὴν ἀμαρτία
»Βλέπει μὲ τὴν κεφαλή τους εἰς τῆς πλάταις τους ἀγρία
»Καὶ τὸν Τσάμη του θαυμάζει Γαζιάρχη φοβερό·
»Γιὰ τὴ Νιχούσα ν' ἀνοίγῃ δρόμο μὲς' ἀπ' τὸν ἐχθρό.

»Εἰς τὰ γαρμεισμένα τεῖχη ἕνα φάντασμα ἴσθ' ἰσάμη
»Φάντασμα ἀγαπημένο ἔδειξεν ἕνα Ἰμάμη.....
»Καὶ τὸ φάντασμα ἐχάθη σὺν ἀχτίνα πρωϊνή.....
»Τὴν μητέρα του ἐκεῖνος εἶχε χτίσει ζωντανή.

»Ὁρλιάζουν τῆς Μακεδονίης οἱ ἀμέτρητοι Ὀθρῆοι
»Καὶ ἴστα ἴνυχια τοὺς σπαράζουσι χιλιάδες Νκουσαῖοι·
»Ἐς τοὺς χριστιανούς τί κάμουν ν' ἀρχδιάσω δὲν ἔμπορῶ
»Τῆ στιγμῇ ποῦ ὁ Χριστὸς μας ἔκλινεν εἰς τὸ Στζυρῶ¹.

»Κάθε μάρτυρας πουλιέται εἰς τὴν Πόλι δέκα γρόσια
»Καὶ σὰν ἄλογα τοὺς βλέπουν εἰς τὰ δόντια εἰς τὴ γλώσσα
»Φράγχοι ἔμποροι δὲν παίρνουν τοὺς ἀρρώστους, τῆς γραῖας
»Καὶ τοὺς σφάζουν οἱ Ῥαβῖνοι, καὶ μεθοῦν ἢ Ὀθριαῖς.

»Δυὸ χιλιάδαις παιδιὰ μόνον δὲν πουλοῦνε δὲν φονεύουν,
»Τὴν παρκαμονὴ τοῦ Πάσχα Δερβισιάδες τὰ τουρκεοῦν
»Εἰς τοῦ Γαλατᾶ τὴ μέση μὲ μεγάλη τελετῇ
»Καὶ τὸν Πρέσβυ τῆς Αὐστρίας εἶχαν, λέγουν, θεατῆ²·»

Ὁ δὲ λαὸς καθιέρωσε τὰ ἐπόμενα δύο δημοτικὰ ἄσματα, ἅτινα ὅσον ταπεινὸν ἡμῖν καὶ ἂν φαίνηται τὸ περιβάλλον αὐτὰ γλωσσικὸν ἔνδυμα, συγκινοῦσιν ἀληθῶς πᾶσαν εὐαίσθητον καρδίαν, διότι εἰκονίζοντα καλῶς τὴν οἰκτρὰν τύχην, ἦν τὰ ἡμέτερα κατὰ τὰς ἀπορράδας ἐκείνης ἡμέρας ὑπέστησαν, ἐκδηλοῦσι πράγματα ἀληθῆ, αἰσθήματα ἀφελῆ, φρονήματα φιλόστοργα καὶ παθήματα δεινά. Ἐτερον προτέρημα τῶν ἰσμάτων τούτων εἶνε ὅτι αἰσθάνεται τις ἀμέσως πότε ταῦτα ἐποιήθησαν καὶ ἐν τίσιν ὀδυνηραῖς στιγμαῖς ἐνεπνεύσθησαν. Πρωταγωνιστεῖ δ' ἐν αὐτοῖς ἡ ψυχικὴ ὀδύνη καὶ ἡ ἀπαλὴ ὑπὲρ τῶν παθόντων φιλοστοργία τῶν μητέρων καὶ ἰδίᾳ τῶν συζύγων αὐτῶν ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ προ-

¹ Ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς ποιητικῇ βεβαίως ἀδείᾳ χρώμενος λέγει ὅτι τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν ἐγένετο ἡ ἄλωσις τῆς Ναούσης, ἐνῶ αὕτη συνέβη κατὰ τὴν ἐβδομάδα τῆς Διακαινησίμου. Τῆ δὲ Μ. Παρασκευῇ, λέγεται, ὅτι ὑπεδείχθη διὰ προδοσίας ἡ θέσις, δι' ἧς κατόπιν εἰσῆλθεν ὁ ἐχθρὸς.

² Π. Σ. Συνοδινοῦ ἡ λύρα μου ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ΙΒ' σελ. 53.

σώπου τῆς αἰχμαλωτισθείσης πολυφέρνου νόμφης τοῦ Ζαφειράκη, ὀδυρμένης δι' οὐδὲν ἄλλο ἢ διὰ τὸν ἄνδρα της. Ἄλλ' ἐκ τοῦ δευτέρου ἄσματος φαίνεται προσέτι καὶ ἕτερόν τι χαρακτηριστικώτατον τοῦ ἀτρομήτου καὶ τῶν γυναικῶν αὐτῶν ἀκόμη τῆς Ναύσης ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Ἐλένης, ἢ ὡς ἐν τῷ ἄσματι μνημονεύεται Ἄ εν κ ου ς, ἥτις καίτοι αἰχμάλωτος οὖσα καὶ ὑπὸ πέντε Ὀθωμανῶν κρατούμενη ἀπαντᾷ τῷ ἐξετάζοντι αὐτὴν Μουσουλμάνῳ μετὰ πάθους ψυχῆς καὶ ὠργισμένη διὰ τὰ συμβαίνοντι διὰ τῶν ἐξῆς περιφρονητικῶν λέξεων· «Τί λές, τί λές, παληρότουρκε; τί λές, βρὲ παληροτουρκε;»

Α'.

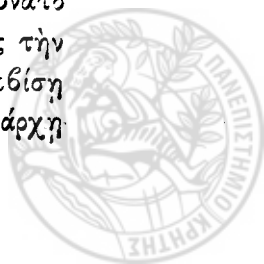
Τρεῖς περδικούλις κίθουνταν ἔς τῆς Νάουστας τὴ βράχη,
 ἢ μιὰ τρεῖς τὰ Βοδενά καὶ ἢ ἄλλ' τὸ Σαλονίκη
 ἢ τρίτη ἢ μικρότερη μοιργιολογίει καὶ λέγει
 πῶς χάλασαν τὴ Νάουστα καὶ τὴν τρενὴ τὴ γῶρα,
 ἦρχον μωνίτσας μὲ παιδιὰ καὶ πενθεράς μὲ νόφας
 ἦρχον τὴ Ζαφειρόνυφη τριγιουμζήτσα νόφη
 πῶχει τὰ τέλια ἔς τὴν ποδιά, τὰ ἴνυγια της βαμμένα.
 Πέντε πικσάδες τὴν κρατοῦν καὶ δέκκ βουθοντάδες
 καὶ ἓνα μικρὸ πικσόπουλο τὴν ἴκίρν' ἀπὸ τὸ χέρι·
 περπάτι, νόφη μ', διόβκινε καὶ μὴ μόν' κευκρώνης·
 μήνα τὰ βροῦχα σὲ βροῦν, μήνα τὰ καμπουγάλια¹,
 μήνα τ' ἀσημοζούνχρο πῶχει ἐννιὰ χιλιάδες;
 Οὔτε τὰ βροῦχα μὲ βροῦν οὔτε τὰ καμπουγάλια
 οὔτε τ' ἀσημοζούνχρο πῶχει ἐννιὰ χιλιάδαις,
 μόν' μὲ βροῦν τὰ βάσκια, τ' ἄνδρός μου τὰ φαρμάκια·
 τὸν εἶδα πῶς τὸν ἔσφαρχον σὴν τὸ παχὺ κριάρι,
 τὸ στόμα τ' αἶμα γέμιζε τὰ στήθια του φαρμάκια.»

¹ Καμπουγάλια = τεμάγια πολυτίμων μεταξωτῶν ὑφασμάτων καὶ εἶτα καθόλου ἐν γενικῇ σημασίᾳ λαμβανομένη ἡ λέξις σημαίνει καὶ τὸν πολυτίμον στολισμόν, ἐκδηλούμενον διὰ τῶν ζωηροτέρων χρωμάτων.

Β'.

«Καὶ τὸ πολὺ τ' ἀνάθεμα νᾶχουν οἱ Μωρατίται
ποῦ σήκωσαν ἁπάνσταση, ποῦ σήκωσαν κεφάλι
καὶ χάλασαν τρία χωρὶς τρία κεφαλοχώρια,
ποῦ χάλασαν τ' Αἰβελί, ποῦ χάλασαν τὴν Χίο,
ποῦ χάλασαν τὴν Νάουστα, ποῦ ἔταν κεχαλοχώρι·
πῆρκαν μανοῦλαις μὲ παιδιὰ καὶ πεθερὰς μὲ νύφαις·
μᾶς ἔπῆρκαν καὶ μιὰ ἀρχόντισσα μιὰ μικροπαντρεμένη·
ἀπ' τὸ φλωρὶ δὲν φρίνονταν καὶ ἀπ' τὸ μαργαριτάρι.
Κι' ἓνα μπεργιόπουλο καλὸ τὴν πιάνει ἀπὸ τὸ χέρι
περπάτα, μῆλό μ' κόκκινο καὶ μῆλό μου βαμμένο·
Τί λές, τί λές, πκλητότουρκε, τί λές βρὲ πκλητοτοῦρκε;
Πέντ' ἀρβανίταις τὴν κρτοῦν καὶ δέκα τὴν ἕσταζουν
Ἄενο μ', τὰ βροῦχα σὲ βροῦν, Ἄενο μ', τὰ κοντογούνια;
Οὐδὲ τὰ βροῦχα μὲ βροῦν οὐδὲ τὰ κοντογούνια
μόν' μὲ βροῦν τὰ ντέρτια μου, τὰ ντέρτια τῆς καρδιάς μου
ποῦ σκότωσαν τὸν ἄνδρα μου μέσκα ἔς τὴν ἀγκυλιὰ μου.»

Οὕτω, ἀφοῦ κατεσκάφησαν οἱ ναοί, ἐν οἷς ἐλατρεύετο ὁ
Ἵψιστος, καὶ τὰ σχολεῖα, ἐν οἷς ἐθεραπεύοντο αἱ Μοῦσαι,
ἀπετεφρώθησαν δὲ καὶ αἱ οἰκίαι, κατεστράφη ἐντελῶς ἡ περι-
φανῆς Νάουσα, ἀλλ' ἡ ἀπαράμιλλος τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀν-
τίστασις καὶ ὁ ἥρωϊκὸς θάνατος ἀνέδειξεν αὐτοὺς ἐναμίλλους
τῶν παλαιῶν ἐκείνων τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας προμάχων.
Ὁ τὴν δόξαν ὅμως τοῦ Νέρωνος ζηλώσας αἰμοβόρος τῆς
ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας θεράπων Ἀβδούλ Ἀμπύδ, μὴ
ἀρκούμενος εἰς τὰ τελεσθέντα, ἐπεφυλάξατο ἄλλην τινὰ δια-
σκέδασι, ἣν ἀληθῶς μόνον μουσουλμάνου εὐφυΐα ἔδύνατο
νὰ ἐφεύρη. Βουλόμενος νὰ εἰσέλθῃ ὀριαμβευτικῶς εἰς τὴν
πρωτεύουσαν αὐτοῦ Θεσσαλονίκην τὸ μὲν, ὅπως ἐκφροβίση
τοὺς ὑπηκόους (ραγιαδάς), τὸ δέ, ὅπως δείξῃ τῷ κυριάρχη

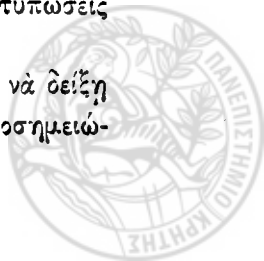

αὐτοῦ τὰς τε μεγάλας ὑπηρεσίας, ἃς προσέφερε, καὶ τοὺς πολεμικοὺς θριάμβους αὐτοῦ, ἔσυρεν ὀπισθεν αὐτοῦ πληθὺν χριστιανικῶν κεφαλῶν ἐκτεθειμένων εἰς τὰς ὄψεις τῶν θεατῶν καὶ πληθὺν αἰχμαλώτων, ἐν οἷς καὶ τὰς συζύγους τῶν ὀπλαρχηγῶν Καρατάσσου καὶ Γάτσου, ὡς καὶ τοῦ ἄρχοντος Ζαφειράκη, τὸν Ἐμμανουὴλ Κυριακὸν ἐνδεδυμένον ὡς βασιλῆα καὶ τοὺς προὔχοντας τῆς Βερροίας σιδηροδεσμίους, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸν Ἀλθανὸν Βέην, τὸν ἀρνηθέντα νὰ πολιορκήσῃ ἐν τῷ πύργῳ καὶ συλλάβῃ ζῶντα τὸν Ζαφειράκην· καὶ οὕτω συνωδευμένος καὶ ὑπὸ φρουρᾶς πολυαριθμοῦ καὶ ἰσχυρᾶς εἰσῆλθε τῇ 7 Μαΐου διὰ τῆς Πύλης τοῦ Βαρδαρίου ὡς ἐν θριάμβῳ εἰς Θεσσαλονίκην, ἧς αἱ εἰρκταὶ ἔγεμον τότε χριστιανῶν ὅλως ἀθῶων, καὶ ἦτις ἀληθῶς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους εἶχε καταστῆ θεάτρον αἱμάτων καὶ πολυειδῶν βασάνων.

Ἐνταῦθα ἀφικόμενος ὁ Ἀβδούλ-Ἀμποῦδ διέταξε καὶ ἐξέθηκαν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐνώπιον τῆς πύλης τοῦ βέζυρικοῦ σεραίου τὴν τε ἑλλην. σημαίαν, καὶ τὰς προσφιλεῖς τοῦ Ζαφειράκη καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Καρατάσσου, τοῦ πολυκλαύστου Γιαννάκη, κεφαλὰς, αἵτινες ἐκδαρεῖσαι κατὰ βάρβαρον συνήθειαν καὶ γεμισθεῖσαι ἀχύρων ἐπέμφθησαν ἀκολούθως εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι εἶχεν ἀξιοσημειώτους ἐχθροὺς νὰ νικήσῃ· εἶτα δὲ προσαχθέντες ἐνώπιόν του οἱ 74 προὔχοντες τῆς Βερροίας ἐμαστιγώθησαν ἀνηλεῶς, ὧν 34 μόνον ἀντιστάντες εἰς τὰς βασάνους κατῴρθωσαν ἀντὶ πολλῶν λύτρων νὰ σωθῶσι, τῶν λοιπῶν 40 ἐν ταῖς εἰρκταῖς οἰκτρῶς ἀποθανόντων. Ὁ δὲ ἀρνηθεὶς νὰ πολιορκήσῃ καὶ συλλάβῃ ζῶντα τὸν Ζαφειράκην γενναιόφρων καὶ ἀγέρωχος μπέης ἀπεκεφαλίσθη ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς τοῦ γενικοῦ διοικητηρίου, παρόντος πλήθους πολλοῦ θεωμένου μετὰ φρίκης τὰ τελούμενα, καὶ τέλος προσεγεχθεῖσαι αἱ γυναῖκες, τὰ δυστυχεῖς ταῦτα πλάσματα, ἐνεχώσθησαν μέχρις ὀσφύος πρὸ τῆς πύλης τοῦ χαρεμίου τοῦ Ἀβδούλ-Ἀμποῦδ δίκην πασ-

σάλων. Τῶν δὲ Ὀθωμανίδων ἄλλαι μὲν ἔτυπτον τὰ πρόσωπα αὐτῶν δι' ἀνημμένων δάδων, ἄλλαι δὲ ἔνυσσον αὐτὰ διὰ βελονῶν καὶ ἄλλαι ἐξεκένων κατ' αὐτῶν πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας, οἱ Ὀθωμανοπαῖδες ὕβριζον αὐτὰς ἀσεβῶς καὶ ἐνέπαιζον, οἱ δὲ εὐνοῦχοι κατέπτυσον καὶ ἐρράπιζον. Ὁ στρατάρχης κατελθὼν εἶτα ἐκ τοῦ μεγάρου του, ὅπως παραστῆ μάρτυς τοῦ τερπνοῦ τούτου θεάματος, προέτεινεν αὐταῖς ὅτι ἀσπαζόμεναι μὲν τὸν ἰσλαμισμόν θέλουσιν ἀξιωθῆ τιμῶν ἐξαιρέτων, ἐμμένουσαι δὲ πισταὶ εἰς τὴν ἰδίαν θρησκείαν θέλουσιν ὑποστῆ οἰκτρὸν θάνατον· ἀλλ' αἱ ἀνδρεῖαι ἐκεῖναι ἀνδρείων συζύγων σύζυγοι ἀπήνητησαν ἀνευ οὐδενὸς δισταγμοῦ ὅτι προτιμῶσι τὸ δεύτερον. Ὁ Ἀβδούλ-Ἀμποῦδ ἀγανακτήσας διὰ ταῦτα διέταξε παραχρῆμα νὰ κλεισθῶσιν εἰς σάκκουσ πληρεῖς αἰλούρων καὶ πειναλέων ποντικῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἡ τοιαύτη βάσανος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναγκάσῃ αὐτὰς εἰς τὴν ἐξόμοσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἡ σύζυγος τοῦ στρατηγοῦ Καρατάσσου ἐβυθίσθη εἰς σάκκον πλήρη ἐχιδῶν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐξέπνευσεν ἐπικαλουμένη τὸν Θεὸν τῶν δυνάμεων καὶ τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Ἄλλαι γυναῖκες καταδικασθεῖσαι ν' ἀποθάνωσιν ὑπὸ λιμοῦ ἐντὸς ὑπογείου ἐτρέφοντο ἐπὶ δώδεκα ἡμέρας δι' ἀνθρώπων εὐρεθέντων ἐν τινι κρύπτῃ. Ἀλλ' ὁ αἰμοχαρῆς Ἀβδούλ-Ἀμποῦδ ἀγανακτήσας, ὅτε ἔμαθεν ὅτι αὐταὶ εἰσέτι ἔζων, προσέταξε νὰ κατασπαρχθῶσι μαστιγούμεναι, ἐμφραττουμένου ἀκριβῶς καὶ τοῦ στομίου τοῦ ὄχτου, ἔθλα ἐρρίφθησαν. Ἐκεῖ δὲ ἡ τελευταία τῶν μαρτύρων τούτων ἐξέπνευσε μετὰ ἑξ ἡμέρας μαρτυρικῶς. Ἀλλ' ἀφήσωμεν τὸν φιλόανθρωπον καὶ λίαν εὐαίσθητον Πουκεβίλλον διηγούμενον ἐν ἐκτάσει μετὰ πολλοῦ ἄλλους, βαθείας συγκινήσεως καὶ φρίκης τὰς θλιβεράς ἐντυπώσεις του, ὡς ἐξῆς.

«..... Ἦτο συμφέρον του (τοῦ στρατάρχου) νὰ δείξῃ εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλῃν ὅτι εἶχε πολλοὺς καὶ ἀξιοσημειώ-

τους ἐχθρούς νὰ νικήσῃ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θηριώδους στοχασμοῦ κυριευθεὶς κατερήμωσε τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἀξιοῦ ἀπὸ τόσων χριστιανῶν ἀθῶων, οἵτινες κατώκουν αὐτήν, ὅπως ἀποστείλῃ χιλιάδας κεφαλῶν καὶ στεφάνους ὠτων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Πρὸ τοῦ νὰ πλουτίσῃ τὸ παλάτιον τῶν ἐνδόξων Σουλτάνων διὰ τοιούτων τροπαίων, ὁ Ἀβδούλ-Ἀμπουδ ἠθέλησεν ἐκ προσιμίων, ἵνα πομπευθῇ λαμπρῶς κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν αὐτοῦ εἴσοδον εἰς Θεσσαλονίκην, τὴν γενομένην τὴν πρωίαν τῆς ἐβδόμης Μαΐου. "Ἐσυρε παρ' αὐτῶ ἐν ἐνδύματι ῥ α γ ι ᾱ τὸν Ἐμμανουὴλ Κυριακόν, ἵνα ὑβρίσῃ ἐπίτηδες τοὺς προξένους τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων, ὧν ἦτο συνάδελφος ὁ Ἕλλην οὗτος, καὶ πρὸς ἱκανοποίησιν στρατοκρατίας συνειθισμένης εἰς φόνους μετεχειρίσθη σχεδὸν οὕτω δραστηρίως τὸ παράφορον τῶν Ἰουδαίων, ὅπως καὶ ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἐκστρατείας του. Ὁ Βέης πρῶτος, ὅστις δὲν ἠτύχησε νὰ συλλάβῃ τὸν Ζαφεύρην, ἀπεκεφαλίσθη πανδῆμως ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς τοῦ σεραίου του, εἶτα δὲ παρεδόθησαν εἰς τὰ βάσανα οἱ δημογέροντες τῆς Βερροίας, ὧν 34 μόνοι ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιστῶσιν εἰς τὰς δοκιμασίας τοῦ πυρός, τοῦ ἐλαίου βράζοντος καὶ τοῦ ὕδατος κοχλάζοντος, οἱ δὲ τελευταῖοι οὗτοι ἐπιτυχόντες δι' ἄργυριῶν τοῦ νὰ ἐξαγοράσωσι τὴν ζωὴν των μετεφέρθησαν ἐπὶ φορεῖων εἰς Βερροίαν, ἐνθα ἀπήλαυσαν τῆς εὐχερείας τοῦ ν' ἀποθάνωσιν ἀθλίως παρὰ τοῖς συμπατριώταις των· οἱ ὄμηροι, οὓς οἱ καλόγηροι τοῦ ὄρους Ἄθω τῶ εἶχον παραδώσει, ἀπωλέσθησαν καὶ οὗτοι ὑπὸ τοὺς ῥαβδισμοὺς ἐν ἀγωνίᾳ, ἦν οἱ Ἰουδαῖοι, πρὸς οὓς τοὺς παρέδωκαν, ἐφρόντισαν νὰ παρατείνωσιν.

Ἡ Θεσσαλονικὴ κατέστη θέατρον βασάνων καὶ κολαστηρίων, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι περὶ τὰ τέλη τῶν ποιων ὁ στρατάρχης καὶ οἱ Ἑβραῖοι εἶχον ἐπιφυλάξει τὰς λεπτότητας τῶν ἑαυτῶν σκληροτήτων, ἵνα βασανίσωσι τὰς γυναῖκας,

ἔσαι συνελήφθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας του.

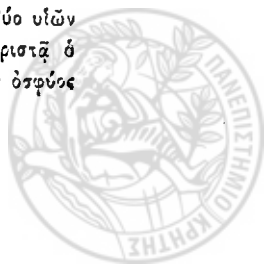
Ἐπὶ πολὺ ἐδίστασα, ἐὰν ἔπρεπε ν' ἀναφέρω τὰ γεγονότα ταῦτα· ἀλλ' ἡ διάτορος τῆς ἀληθείας φωνὴ μ' ὑποχρεοῖ νὰ λαλήσω, καὶ ἐπικαλοῦμαι μάρτυρα τὸ θεῖον, τὸν αἰῶνά μου καὶ τὸ μέλλον, ὧν ἐνώπιον εὐθύνομαι διὰ τὰ διηγήματά μου, ὅτι δυστυχῶς εἰσιν ἀληθέστατα, ὅταν εἶπω ὅτι αἱ δυστυχεῖς, εἰς ἃς προὔταθῃ ν' ἀρνηθῶσι τὸν Σωτῆρα, ἐβασανίσθησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τρέμω ὑπὸ φρίκης χαράττων τὰς γραμμὰς ταύτας Πλεῖσται τούτων ἐκλείσθησαν γυμναὶ μέχρι τῶν ὤμων ἐντὸς σάκκων τεχνηέντως ἐρραμμένων, οὓς ἐπλήρουν ἐκ γαλῶν καὶ μυῶν ἐρεθιζομένων, ἵνα τὰς δάκνωσι, καὶ ἀφιεμένων εἶτα πειναλέων, ἵνα τὰς βροκανίσωσι βραδέως τρεφόμενοι ἀπὸ τῶν ἀσπαιρουσῶν σαρκῶν των.

Τῶν μέσων τούτων μὴ ἀποληξάντων εἰς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἐπιτυχίαν τοῦ ν' ἀποστατήσωσιν αἱ χριστιαναί, ἐθύθισαν εἰς σάκκον πλήρη ὄφρων τὴν σύζυγον τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Τάσσου, ἣν ὁ ἀρχηγὸς οὗτος τῶν ἡρώων δὲν ἠδυνήθη νὰ διασώσῃ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Τούρκων. Ὁ Ἀβδούλ Ἀμποῦδ ἐπίστευεν ὅτι τὰ ἐρπετὰ παρεισδύσαντα ἐν τοῖς σπλάχνοις τῆς ἀτυχοῦς ταύτης, ἤθελον θανατώσει αὐτὴν διὰ φρικωδῶν βασάνων καὶ ὀδυνῶν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ δῆγματα πληθῶς ἐχιδνῶν διέχυσαν λεπτὸν ἰὸν εἰς τὰς φλέβας τῆς μάρτυρος, γλυκὺς τις λήθαργος ἤρπασεν αὐτὴν ἀπὸ τοὺς δημίους τῆς, ὑπὲρ ὧν δὲν ἔπαυσε δεομένη θερμῶς καὶ ἐπικαλουμένη τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τῶν ἰσχυρῶν καὶ τὸ τῆς ἐστεμμένης Παρθένου μέχρι τῆς τελευταίας αὐτῆς ὥρας.

Οὕτως ἀπέθνηκον αἱ χριστιαναὶ γυναῖκες καὶ κόραι, ὅποτε κολαστήριον ὁμοιον τῷ τοῦ Οὐγολίνου¹ ἐγνώσθη ὑπὸ πάν-

¹ Τὸν ἄρχοντα τοῦτον τῆς Λούκκας, ὅστις καθειργμένος μετὰ δύο υἱὼν καὶ δύο ἐγγόνων του ἐν τινι πύργῳ ἀπέθανεν ὑπὸ τῆς πείνης, παριστᾷ ὁ Δάντης ἐν τῷ κατωτάτῳ κύκλῳ τοῦ Ἄδου ἐμπεπηγμένον μέχρις ὀσφύος

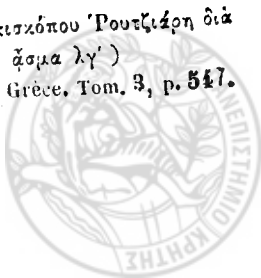

των τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης, οἵτινες ἐπάγωσαν ὑπὸ φρίκης. Ὁ ὀπαδὸς τοῦ Ἰσσεᾶρ-πασσᾶ Ἀβδούλ-Ἀμποῦδ ἐπέ-
 πρωτο νὰ ὑπερτερήσῃ ἐν τῇ θηριωδίᾳ τὸν διδάσκαλόν του.
 Ἐξήγαγον ἐξ ὑπογείου ἐξ̄ γυναϊκας καταδικασθείσας ν' ἀπο-
 θάνωσι τῆς πείνης καὶ κλεισθείσας ἐκεῖ πρὸ δώδεκα ἡμερῶν.
 Ἄπασαι ἦσαν ζῶσαι, ἔμαθον δὲ ἀπὸ τοῦ στόματός των ὅτι
 ἐτρέφοντο δι' ἀνθρώπων ἀνακαλυφθέντων ἐν τινι γωνίᾳ τῆς
 εἰρκτῆς των. Ἦτο σημεῖον διὰ τὸν Πασσᾶν, ἵνα σεβασθῇ
 ἐκείνας, ἃς ἡ θεία πρόνοια ἐφαίνετο προστατεύουσα, ἀλλ' ὁ
 τύραννος, συστείλας τὰς ὀφρῦς, διέταξε νὰ ξεσχίσωσι τὰς
 μάρτυρας διὰ μαστιγώσεων, ν' ἄρωσι τοὺς ἀνθρακας τοὺς
 ὡς τροφή των χρησιμεύσαντας καὶ νὰ σφραγίσωσιν ἐκ νέου
 τὴν εἴσοδον τοῦ ὀχετοῦ, περὶ δὲ τὴν ἕκτην ἡμέραν μετὰ
 τὴν ἐκτέλεσιν ταύτης τῆς ἀποφάσεως ἡ τελευταία τῶν
 θυμάτων, ἡλικίας πλεόν τῶν 60 ἐτῶν, παρέδωκε τὴν ψυ-
 χὴν τῆς τῷ Κυρίῳ¹.»

Καὶ τοιαῦτα μὲν ἦσαν τὰ κατορθώματα τοῦ ἥρωος Ἀ-
 βδούλ-Ἀμποῦδ κατὰ τὴν συγκινητικὴν τῷ ὄντι ἀφήγησιν τοῦ
 Πουκεβίλλου, οὗτινος τὸ ὄνομα βεβαίως θέλει ἐπιζῆ ἐν τῇ εὐ-
 γνωμοσύνῃ τῶν Ἑλλήνων, ὑπὲρ ὧν ὑψώσας τότε δικαίαν
 φωνήν, κατώρθωσε νὰ συγκινήσῃ πολλὰς ἀμαλάκτους καρδίας
 ἐν Εὐρώπῃ καὶ διεγείρῃ ζωηρὰν ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλ-
 λάδος συμπάθειαν. Ὁ δὲ ἐν Ἰωαννίνοις ἀρχιστράτηγος Χουρ-
 σιτ-πασσᾶς μετὰ τὸ ἀξιοθρήνητον δρᾶμα τῆς Ναούσης ὑπο-
 πτεύσας ὁμοίαν ἐπανάστασιν καὶ ἐκ τῶν πόλεων Σιατίστης,
 Βλάτσης, Κλεισούρας, Σέλτσης κλπ., διέταξε τὸν Μαζού-
 την Σρόπουλιν ἐπίσημον Ἀλβανόν, ὅπως μετὰ 2,000 πε-
 ρίπτου Ἀλβανῶν διελθὼν ἐπιδρομικῶς δι' ὄλων τούτων τῶν
 εὐανθῶν κωμοπόλεων μεταβῆ καὶ καταλάβῃ τὴν πασῶν

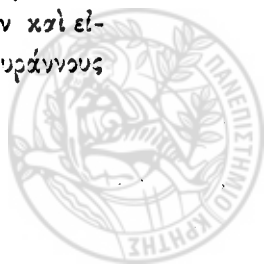
ἐντὸς πάγου καὶ βροκανίζοντα τὸ κρανίον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ῥουτζιάρη διὰ
 τῶν ὀδόντων του. (Δὲν τοῦ Θ. Κωμωδία. "Ἄδης ἄσμα λγ'")

¹ Rouqueville Histoire de la régénération de la Grèce. Tom. 3, p. 547.

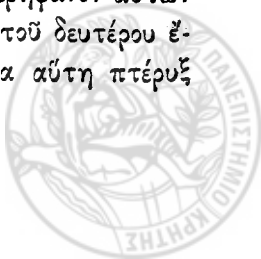

τῶν ἄλλων μᾶλλον ὑποπτον καταστᾶσαν πόλιν Σιάτισταν, καὶ διαμείνῃ ἐκεῖ μέχρι νεωτέρας διαταγῆς. Οἱ προὔχοντες τῆς Σιατίστης μαθόντες τοῦτο καὶ συσκεφθέντες ἐμβριθῶς ὅτι μετὰ τὴν ἀτυχῆ πτώσιν τῆς Ναούσης ἦτο ἀδύνατον πλεόν αὐτοῖς νὰ κινηθῶσιν, ἔσπευσαν δι' ἐπίτηδες ἀπεσταλμένων νὰ παρακαλέσωσι τὸν Βέην (τοπάρχην) τῆς Καστορίας, εἰς ὃν ὑπήγετο καὶ ἡ πατρίς αὐτῶν, νὰ μεσιτεύσῃ παρὰ τῷ Χουρσίτ - πασσᾶ καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἐγγυηθῇ καὶ ὁ ἴδιος περὶ τῆς ἀσφαλείας καὶ ἡσυχίας τοῦ τόπου των, ὑπισχνούμενοι αὐτῷ ὅτι οὐδόλως θέλουσι ταραχθῆ τὰ μέρη ταῦτα. Αὐτοπροσώπως δὲ οἱ πρόκριτοι τῶν πόλεων ἐξελθόντες εἰς προὔπαντησιν τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πολυαριθμοῦ τούτου σώματος ἐγκρίτου Ἄλβανού, τὸν ἐβεβαίωσαν περὶ τῆς ἡσυχίας τῶν μερῶν ἐκείνων, δώσαντες αὐτῷ καὶ ἀνάλογον χρηματικὴν ποσότητα. Ἐκ τούτων καὶ ἐκ τῆς ἀφικομένης παρὰ τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις στρατάρχου ἐπιτακτικῆς διαταγῆς πεισθεῖς ὁ εἰρημένος Ἄλβανὸς ἐπέστρεψε, καὶ οὕτως ἐσώθησαν οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῶν μερῶν τούτων ἀπὸ τῆς ἐπαπειλούς τούτους καταστροφῆς ἐν τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ καὶ φρικτῷ κλύδωνι τοῦ ἔθνους.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐν τε τῷ πρώτῳ μέρει καὶ τῷ παρόντι λοιπὸν καθίσταται δῆλον ὅτι ἡ Μακεδονία, ἣτις ἀνεκαθεν ὡς ἀντικείμενον λατρείας ἐθεώρητε τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας ἀγῶνας, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀγιαστηρίων ἐκείνων, ὅπερ ἐβράχῃ δι' ἑκατομβῶν ἐχθρῶν, πρώτη ἕνεκα τῆς θέσεώς της σχοῦσα τὴν τύχην νὰ ἀντιπαραταχθῇ ὡς προμαχῶν ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς τοῦ ἔθνους ἀποκαταστάσεως ἐναντίον τῶν κατ' αὐτῆς ἐπελθουσῶν τότε γενικῶν καὶ ἀκατασχέτων δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ καὶ μόνῃ γενναιοφρόνως διὰ τὴν ἠθικὴν πρὸς τὸ ὅλον ἔθνος, σταθεράν καὶ εὐλικρινεστῆτην ἀφροσίωσίν της νὰ ἔλθῃ πρὸς τοὺς τυράννους

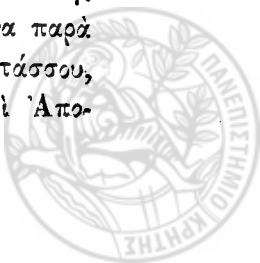

εις αιματηροτάτας συμπλοκάς και εκ του συστάδην μάχας. Ὅθεν εις τον παρακολουθήσαντα ημας μετα προσοχης ει-
νε γνωστον ηδη οτι η Κασσάνδρα, τα Χάσιχα και τα
Μαδεμοχώρια, η ανατολιχομεσημβρινη αυτη Μακεδονια,
ενω εμάχετο προς τας τοπικας και γειτνιαζουσας δυναμεις
των εχθρων, ως και οι λοιποι απανταχου τότε Ἑλληνες,
παρέσχε πολυτιμον ευκαιριαν καθ' ὅλον το πρωτον ετος της
καθολικης επαναστάσεως εις τους εν τη Στερεᾷ, τη Πελο-
ποννήσῳ και ταῖς νήσοις αγωνιζομένους αδελφους να παρα-
σκευασθῶσι κατα το δυνατον εις τον αγωνα· διότι η υπο
των συντεταγμένων, ωχυρωμένων και τα πάντα εις χειρας
εχόντων πολεμιων πανταχόθεν κατακλυσθεισα Μακεδονια
μετα πολλας αλληπαλλήλους και αμφιρρεπεις μάχας, καθ'
ας τα απο του Στρυμώνος μέχρι του Θερμαϊκου κόλπου
μεσόγειά της αιματι, πυρι και σιδήρῳ ειχον μιγη, παρέτα-
ξε δια των ιδιων της μόνων δυναμειων κατα τους ισθμους
του Ἄθωνος και της Κασσάνδρας δύο ισχυρα και σπουδαῖα
στρατόπεδα, προς α αντιμέτωπος ηναγκάσθη ο εχθρος να
προσέλθη και στρατοπεδεύση μεθ' ὅλων των πολυαριθμων
στρατευμάτων αυτου μάλιστα εν τῷ ισθμῷ της Κασσάν-
δρας, εν η πολυαριθμοι των πολεμιων ευρον τον θανατον
και διότι η αναπληρωτικη εισροη των εχθρικων δυναμειων
αποκατέστησεν εις εκείνας τας θέσεις το γενικον στρατό-
πεδόν των, προς ο η Μακεδονικη εκείνη Ἑλλάς μόνη ανευ
τινός βοηθείας αντιμαχομένη εναγωνίως κατα των φοβερων
υπο τριων στραταρχων του Ἰσοῦφ, Μπαϊράμ και Ἀβδούλ-
Ἀμποῦδ ἀγομένων ο ρ ὁ ὠ ν οῦ μόνον ανεχαίτισε πραγμα-
τικῶς επέκεινα σχεδόν των οκτώ μηνων την πρόοδον των
τοσοῦτων εχθρικων δυναμειων, αλλά και ηλάττωσε και ε-
ξησθένισεν αυτάς και το αγέρωχον και υπερήφανον αυτων
φρόνημα εταπείνωσε. Κατα δε τας αρχας του δευτέρου ε-
τους η Νάουσα μετα του Ὀλύμπου, η ετέρα αυτη πτέρυξ

τῆς Μακεδονίας, γίνεται τοῦ πολέμου τὸ θέατρον ἀπασχολήσασα ἐπὶ πολὺ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τὰς δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ κωλύσασα τὴν πρόδον αὐτοῦ μέχρι τῆς ἀξιοδακρύτου, ὡς εἶδομεν, καταστροφῆς καὶ ἐξανδραποδίσεως τῆς ὠρίας μὲν, ἀλλὰ πολυπαθοῦς ἐκείνης πόλεως.

Ἄλλ' ἡ Μακεδονία δὲν ὑπῆρξε μόνη τὸ στάδιον τῶν θουσιῶν καὶ ἀγώνων τῶν Μακεδόνων οἵτινες μετὰ τὴν ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτῶν πατρίδι πανωλεθρίαν εἰς ἓν καὶ μόνον ἀποβλέποντες τὸ πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν καθόλου πατριδα καθήκον των ἔσπευσαν νὰ προσφέρωσι καὶ τὴν τελευταίαν τοῦ αἵματός των ῥανίδα εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Δυνάμεθα δὲ ἀναμφιλέκτως νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν εἶνε μάχη δὲν εἶνε κίνδυνος, ὧν οὗτοι δὲν μετέσχον ὡς γενναῖοι καὶ πιστοὶ στρατιῶται. Ἡ Εὐβοία, τὸ Πέτα, τὸ Κομπότι, αἱ Ἀθῆναι καὶ τὰ Τρίκερα ἀριδῆλως μαρτυροῦσι τῶν γεγομένων τὴν ἀλήθειαν, ὃ δὲ κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τοῦ μαχιμωτάτου Ἰβραὶμ ἐνδοξότατος εἰς τὸν Σχοινόλακκα τοῦ Καρατάσσου πόλεμος καὶ ὃ ἐν τῇ ἀπευκταίᾳ ἐκείνῃ καταστροφῇ τῶν περικλεῶν Ψαρρῶν διὰ πυρὸς κατὰ τὴν Ἀκρόπολιν εὐκλεέστατος στρατιωτικὸς θάνατος ἐπέκεινα τῶν ἑξακοσίων Μακεδόνων ὑπομνησκει τοῖς ἐλευθέροις ἀδελφοῖς Ἑλλησι, μεθ' ὧν διὰ θείων δεσμῶν καὶ φρικτῶν ὄρκων εἰσὶν ἠνωμένοι ὅτι ἡ πατρίς αὐτῶν στενάζει εἰσέτι δυστυχῶς ὑπὸ τὸ βάρος τῆς δουλείας. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ὑπερήφανος βυζαντιακὸς σὸλος, ὅστις κατετρόμαξε καὶ τὰ πλέον ἀσφαλῆ μέρη ἐπιμείνας νὰ κάμῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Σκίαθον, ἀνεχώρησε μετ' αἰσχύνης ὑποχωρήσας εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν των. Ἐνῶ δὲ ἡ ἀρίζηλος Ὑδρα ἠγωνίζετο κατὰ Θάλασσαν ἐνεπιστεύετο τὴν ἀσφάλειάν της εἰς τὰ Μακεδονικὰ ταῦτα στρατεύματα ὀδηγούμενα παρὰ τῶν ἐμπειροπολέμων καὶ μεγαθύμων ἀρχηγῶν Καρατάσσου, Ἀγ. Γάτσου, Διαμαντῆ Νικολάου, Δουμπιώτου καὶ Ἀπο-

στολάρᾳ¹, οἷτινες πανταχοῦ ἥρωϊκῶς ἀγωνισάμενοι συνετέλεσαν κατὰ μέγα μέρος, ἵνα διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς μικρᾶς ταύτης γωνίας καταβληθῆ ὁ θεμέλιος λίθος τῆς πανελληνίου συνενώσεως.

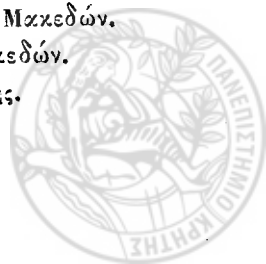
“Ὅθεν οἱ ἐν τε τῇ Μακεδονίᾳ καὶ τῇ ἐλευθέρα τανῦν Ἑλλάδι κατὰ τὸν ἱερὸν ἡμῶν ἀγῶνα πεσόντες Μακεδόνες, ὡς καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν σήμερον οὐδένα ἄλλον ποτὲ παλμὸν ἠσθάνθησαν, οὐδὲν ἕτερον ἐπόθησαν οὐδ’ ἤτησαν οὐδ’ αἰτήσουσιν ἀντὶ τῶν τοσοῦτων καὶ τηλικούτων κινδύνων καὶ θυσιῶν εἰμὴ νὰ ἰδῶσι μίαν ἡμέραν πραγματούμενον τὸ χρυσοῦν ὄνειρόν των, τὴν ἔνωσιν τῆς φιλάτης αὐτῶν πατρίδος, τῆς γενετείρας ταύτης τῶν Φιλίππων, Ἀλεξάνδρων καὶ Ἀριστοτελῶν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ἧς αἰείποτε ἔσται ἀδιαχώριστος καὶ ἀδιάσπαστος. Εὔχονται δὲ ἐκθύμως, ὅπως μὴ ἦ μακρὰν ἢ ὀλόλαμπρος αὕτη αὐγὴ.

¹ Ἐν συλλογῇ βιογραφιῶν, ἣν πρὸ πολλοῦ συμκροτοῦμεν, θὰ ἀναγνώσῃ τῶν πέντε τούτων ἀνδρῶν οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἰδῶσι πιστὰς εἰκόνας ἀνδρείων, συνετῶν καὶ πιστῶν τῆς πατρίδος τέκνων, ὡς καὶ τὰς τῶν Ἐμμ. Παπαῦ, Ἰω. Χ. Χριστοδούλου, Δ. Σταγειρίτου, Ν. Κασομούλη, Μήτρου Διακεπούλου, Ἀναγνώστου Παπαδοπούλου καὶ Γέρω-Μπίνου.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

	Μ. Ν. Σκορδέλλης.	
† Ό Μητροπ. Ἀθηνῶν Προκόπιος	Γ. Α. Γκαλίλας.	2
Ἄρ. Παπαδόπουλος πρόξ. 10	Σ. Ι. Τσιμινάκης.	
Ε. Γεωργιάδης. 10	Ι. Δ. Λίτος.	
Θ. Α. Πασχίδης καθηγ. 8	Βασίλειος Κουτζαμάνης.	
Χρυσῆς Γ. Μονούσου. 3	Κ. Χινοβίτης.	
Γεώργιος Μανοῦσος. 2	Θ. Βαλσάμης.	
Ἀλέξανδρος Πετσάλης.	Α. Μ. Παππούλης.	
Ἀχιλλεύς Γ. Μανούσου.	Η. Ι. Κουτούζης.	
Γεώργιος Ζαδῆς καθηγητής.	Ἀθ. Ε. Βρυζάκης.	
Νικόλαος Λαμπαδάριος.	Χρῆσιος Παπαμάρκου.	
Ἐπ. Εὐθυμιάδης. 5	Δημήτριος Κυβερνίδης ἰατρός.	
Κ. Ἀγοραστόπουλος. 4	Ζήσης Ἀλεξίου.	
Ἀδελφ. Παπαζήση, Ζαχαρ. 3	Δ. Α. Κουσουβελίδης.	
Ἀδελφοὶ Ματσάλη. 3	Γ. Ἀναγνωστάκης Μακεδῶν.	
Παναγιώτης Χρ. Βάϊας. 2	Κ. Παπακωνσταντίνου.	
Παπαθανάσιος Νούσκαλις. 2	Ἀγγελόπουλος ἐκ Χαλκίδος.	
Εὐάγγελος Κοροβάγκος. 2	Κ. Αγγλόπουλος Ὀλύμπιος.	
Θεοχάρης Γερογιάννης Δ. Ι. 2	Τριαντάφυλλος Γρέζος.	
Γ. Χριστοδούλου χαρτίκτης. 2	Α. Ι. Βέργουλας Μακεδῶν.	
Μ. Ν. Παυλίδης. 2	Κ. Δ. Σαρόπουλος.	
Α. Παυλίδης. 2	Κ. Ὀρφανιτόπουλος.	
Γ. Παπαθεοδώρου ἐξ Ἀλιβ. 2	Δημήτριος Χ. Ἰωάννου.	
Π. Τσίλλης Μακεδῶν. 2	Ἀχμέτ Τεφὴκ Λαρισσαῖος ἀνι	
Α. Ζωγράφου ἐκ Πειραιῶς, 2	θυπολ. ἐν τῷ ἐλλ. στρατῷ.	
Η. Κ. Ἀγοραστόπουλος.	Δ. Σ. Σιμιτσῆς Μακεδῶν.	
Χ. Κ. Ἀγοραστόπουλος.	Α. Α. Μπένδος ἐκ Καστορίας.	
Ν. Γ. Παπάζογλος.	Ἰσίδωρος Χρηστίδης Μακεδῶν.	
Ε. Ζαφειρόπουλος ἐκ Βάρνης.	Δ. Χ. Ἰωάννου Μακεδῶν.	
Π. Ἀγγελόπουλος φαρμακοπ.	- Δημ, Θ. Πεσνεκίδης.	

- Δημήτριος Πύρτζης.
 Δημήτριος Παπᾶ Ρίζου.
 Θεόδωρος Μαρκέτης.
 Σπυρίδων Μέρμιγκας.
 Δημήτριος Δημητριάδης.
 Ἀνδρέας Γκώκας.
 Θεόδωρος Μελετόπουλος.
 Δημήτριος Κόντος.
 Πέτρος Καλλιγᾶς.
 Φῶτος Φῶτου Βάσσου.
 Κ. Μαραγκῶς Ζαχαροπλάστης.
 Δανιὴλ Τσιώτης.
 Θωμᾶς Βαλσάμης.
 Μιχαὴλ Νανοῦ Μακεδῶν.
 Ἀθανάσιος Ν. Ἡσαΐκας.
 Σπυρίδων Ι. Βολονάκης.
 Ἀθανάσιος Ὁθων.
 Σπυρ. Κ. Κούβελος.
 Σπυρίδων Κτενᾶς.
 Ἀθ. Στχματίου.
 Γερμανὸς Ἱερομόναχος Λίμας.
 Δ. Κ. Ζιούβας καΐτης.
 Ἰωάννης Χαϊζῆς.
 Πέτρος Χόμισης.
 Θεόδ. Κ. Ἀλτιμπαρμπάκης.
 Βασίλειος Ν. Φουρμούζης.
 Ἰωάννης Ἀλεξάνδρου.
 Δημήτριος Σεφρικός.
 Δημήτριος Χ. Νότος.
 Ἀθανάσιος Γ. Νούσκλης.
 Παῦλος Δ. Πατρικέζης.
 Πέτρος Γ. Πατρικέζης.
 Ν. Καραντζῆς καφεπωλῆς.
 Ζησιμόπουλος.
 Κανᾶς.
 Καστριώτης.
 Ζ. Παπᾶ Μόσχος.
 Ἀθ. Φάγκος.
 Τριανταφυλλίδης.
 Ι. Ν. Τραχανός.
 Κ. Μ. Βιδάλης.
 Θ. Ι. Κουσκουρῆς.
 Ἀθ. Τάσιος.
 Ἀλ. Ζιουμετίκος.
 Δ. Πικρῆς.
 Νικόλαος Κοτσιᾶς.
 Μελέτιος Α. Παπασιδέρης.
 Γ. Δημητριάδης Φιλιππουπ.
 Ἀλεξ. Παπαδιαμαντῆς.
 Μιχαὴλ Κορέσσης.
 Μιχαὴλ Ν. Ζυγομυλῆς.
 Γεώρ. Δ. Γεωργίου.
 Γ. Ν. Οἰκονομίδης ἐκ Βώλου.
 Ἀνδρ. Β. Διαμαντίδης.
 Στχυρος Ἀθανασίου. 2
 Παναγ. Σουρῆς.
 Παρ. Βρυενίδης. 2
 Γ. Καρατζῆς Ὀλύμπιος.
 Μ. Ἰωάννου Θεσσαλ. σωματάρχης.
 Γ. Α. Βόλτσης Νουσαῖος »
 Α.Κ. Νότας ἐκ Κολυδρονῶ »
 Δ. Ψιμόπουλος.
 Ν. Δ. Γεροζόζιος.
 Νικόλαος Παύλου Μακεδῶν.
 Θεμιστ. Δημάκης Θεσσαλός.
 Οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ.
 Ν. Α. Λόντος.

- Π. Λογοθέτης γεν. πρόξενος Σπυρίδων Βασιλειάδης.
 τῆς Ἑλλάδος. Γεώρ. Ε. Θάνου.
 Π. Π. Χρηστίδης. Θάνος Ε. Θάνου.
 Σ. Ι. Ἀστεριάδης. Κουτούλας Ἰωάννου ξενοδόχ.
 Γεώρ. Δ. Τζιγκινιάρης. Χατζῆ Χρήστος ἐκ Γεβγελῆς.
 Π. Ἀρμακόλλας. Μάνθος Χρ. Κρέκ.
 Α. Μενεξῆς. Ἑλένη Στ. Θάνου.
 Γ. Εὐστρατιάδης. Κ. Μυλώνης.
 Γ. Πετκλῆς. Δημήτριος Γεωργίου.
 Δ. Ι. Ρίζος ἰατρός. Ἑλένη Δ. Γεροζόζιου παρθεν.
 Ἀναστάσιος Παπαδόπουλος. Εὐστράτιος Ι. Ὀρφανίδης.
 Α. Δανιήλ, ἐπίτροπος ἀγίου Ἰ. Κκληρομάδης ἑλληνοδιδ.
 ὄρου. Φανῆ Σπύρου νηπιαγωγός.
 Δ. Α. Αχμπρόπουλος. Ἰωάννης Κ. Κρέκ.
 Γεώργιος Στωΐδης. Νικόλαος Κ. Κρέκ.
 Δ. Παπαβασιλείου. Βασίλειος Ἀννίος.
 Δ. Ἀρσενιάδης. Ν. Παπαδόπουλος ἐκ Βώλου.
 Ἀδελφοὶ Δημητριάδου. Χαράλ. Πύργος ἑλληνοδιδ.
 Ἰωάννης Βούβαρης. Θεμιστοκλῆς Χρ. Ῥήγα.
 Τρύφων Νικολαΐδης. Ἀστέριος Χρ. Κουτραιπῆ.
 Δ. Π. Δημητριάδης. Ἄθην. Παναγιωτόπουλος.
 Στέφανος Χρ. Θάνος. 10 Πητρούσης ἐκ Περλεπέ.
 Δημήτρης Στ. Θάνου. 5 Κ. Κούστωρ ἐκ Περλεπέ.
 Ι. Μαρκοῦδης ἐκ Πολυγύρου. 2 Ν. Βικτόπουλος δημοδιδάσκ.
 Κ. Κυριάδης Ἡπειρώτης. Εὐθέμιος Δ. Ζαχαρίας.
 Κωστάκης Α. Κοφτζογάρης. Γ. Α. Μαρτίνος ἐκ Χαλκίδας.
 Ζαχαρίας Ν. Ζαχαριάδης. Ἰωάννης Παντοκλῆ.
 Δ. Στέργιου Σερραῖος. Ἰωάννης Ν. Κοτσάκης.
 Νικόλαος Χ. Παῖου. Θ. Γεωργιάδης.
 Πέτρος Γ. Ἀποστολίδης. Ἰωάννης Χ. Θεμελῆς.
 Θεογάρης Αθ. Τσίλλης. Βελισσάριος Στεργίου.
 Περικλῆς Α. Τσίλλης.
 Εὐάγγελος Ι. Πέμας.
 Εὐάγγελος Δ. Μπάμπης.

Οἱ ἐν Βεγγοῖα,

Μ. Κούτσουρος.

Δ. Α. Γιμιτζιόγλου.
Ν. Μαν. Βλάχου.
Δ. Μπκλάσης.
Ι. Γ. Μούρας.
Μανωλάκης Ἀναστασιάδης.
Χριστόδουλος Ὀλύμπιος.
Στέφανος Ἀντωνίου.
Μερκούριος Κ. Δηλιφώτης.
Ἀντώνιος Στεφανίδης.
Κωστάκης Ι. Κουτούλας.
Ἀθανάσιος Θεοχάρης.
Ἀντώνιος Παπαδημητρίου.
Μιχαήλ Ἀντωνιάδης.
Δημήτριος Νικολάου.
Κωνσταντῖνος Χ. Νικολάκη.
Γεώργιος Πεζόπουλος.
Αἰκατερίνη Χ. Νικούση.
Καλλιῶπη Θωμᾶ.
Δ. Ν. Δασκαλόπουλος.
Χ. Σουλτόπουλος.
Α. Γ. Σαρχάρογλου.
Ἀντώνιος Ἰωάννου.
Στέργιος Γ. Κωνάκης.
Δημήτριος Ι. Κελαϊτζῆς.
Θ. Δ. Τζαβέλλας.
Γεώργιος Μ. Ῥόκους.
Προκόπιος Νικολάου.
Δημήτριος Φουντούκας.
Ἀντώνιος Γ. Τσίτρου.
Γεώργιος Κ. Νταβαλιάρης.
Στέφανος Ζαχαρίου.
Μ. Γεωργιάδης.
Κ. Ἰω. Ι.
Ἰωακείμ ἱεροδιάκονος.

Ἰωάννης Ἐμμμανουήλ.
Ἀναστάσιος Παπαδόπουλος.
Κων. Α. Καρακλῆς.
Ἀναστάσιος Ἀντωνιάδης.
Ἰγυτίσιος Ῥούσης Ἡπειρώτης.

Οἱ ἐν Νουύση.

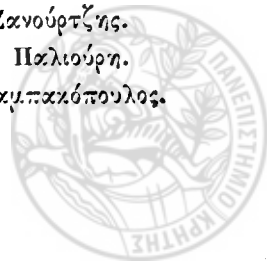
Γ. Θεολόγης.
Δημήτριος Λέγγου.
Γεώργιος Κίρτης.
Δ. Ζ. Τρόμπανκας.
Δημήτριος Ἀγγελάκης.
Δημήτριος Φιλίππου.
Ἀδελφοὶ Περδικάρη.
Νικόλαος Πεγληθανίδης.
Ἄλ. Κωνσταντινίδης.

Οἱ ἐν Γενιτσοῶς.

Δημήτριος Χρήστου.
Πέτρος Ἰωαννίδης.
Μιχαήλ Νούσιος.

Οἱ ἐν Βοδεροῖς.

Κώτσιος Παναγιώτου.
Ἰωάννης Οἰκονόμου.
Τρύφων Στογιάντσης.
Γ. Ι. Καλεντσιάντσης.
Χ. Ἀντώνης Τσάμης.
Γρηγόριος Ζανούρτζης.
Ἀδελφοὶ Γ. Παλιούρη.
Ζήσης Ι. Τρυπακλόπουλος.

Οἱ ἐν Σιατίστῃ.

Νικόλαος Ι. Παππίας.
 Ἄναστ. Βήκας σχολάρχης.
 Γεώργ. Ἰωαννίδης.
 Χρῆστος Λεονταρίδης.
 Νασούμ Ἰωαννίδης.
 Πέτρος Ι. Παππίας διδάσκαλ.
 Χριστόδουλος Ζωγράφος.

Οἱ ἐν Νεγοβανίῳ.

Ἡ ἑλληνικὴ σχολή.
 Παπαθασίλειος Μιχαηλίδης.
 Παπακωνσταντίνου Θεοδώρου.
 Πέτρος Νικολάου.
 Λάμπρος Δημητρίου.
 Θωμάς Γεωργίου.
 Σωτ. Α. Νάτση διδάσκαλος.
 Βασίλ. Παπακωνσταντίνου.
 Βασίλ. Οικονόμου.

Οἱ ἐν Μοραστηρίῳ (Βιτωλίαις)

+ὁ Πελαγονεὺς Ματθαῖος. 10
 Δημήτριος Χρήστοβιτς. 2
 Φανή Ν. Νικαρούση. 2
 Μ. Ζιαμακούλης δ. ἰατρικ. 2
 Πολυζένη Α. Ἀντωνιάδου.
 Αἰζαρος Θ. Χασομέρη.
 Δ. Δημόπουλος.
 Ἀλέξιος Ν. Στεφάνου.
 Μιχαὴλ Κ. Δαναμπᾶς.
 Δ. Γ. Λογίου ἐκ Κοζάνης.

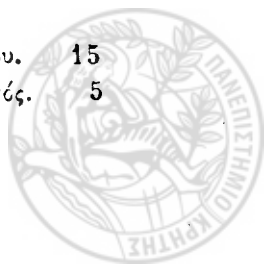
Βασίλ. Γ. Γκίνου Ἠπειρώτης.
 Χρηστάκης Δ. Χειροῦργος.
 Γεώργ. Γαδὸς ἐκ Βλάτσης.
 Ἄθ. Ν. Γρηγοριάδης.
 Ἄθ. Γ. Ἀνέστης.
 Κωνσταντῖνος Πίλλης.
 Σταῦρος Γιάννη Οικονόμου.
 Νικόλαος Στεφάνη.
 Γιαννάκης Νάλτζα.
 Κ. Γ. Παπαζογλου.
 Χρῆστος Δ. Δούμπας.
 Κων. Α. Ἀλτιπαρμύκης.
 Β. Εὐγενίου Ἀγγελῆ.
 Ἄναστ. Ἰωάννου.
 Χρῆστος Γρικιός.
 Ἰωσήφ Κκαλδερήν.
 Γ. Ἀποστολίδης ἰατρός.
 Ν. Τζολίνης.

Οἱ ἐν Σκοπίοις.

+ ὁ Σκοπέων Παύσιος. 2
 Μ. Ἰωαννίδης. 2
 Α. Νιότης ἰατρός.
 Ἀντίγ. Η. Πολυμέρη ἰατρός.
 Κκαλλιόπη Ἰωάννου διδάσκ.
 Ἐλένη Μακρῆ μαθήτρια.
 Εὐθαλία Νιότου. »
 Εκαθίπη Νιότου, »

Οἱ ἐν Σέρραϊς.

Ἰωάννης Γ. Χ. Δήμου. 15
 Ἀναστάσιος Κ. Κοντός. 5

Ι. Θεοδωρίδης ιατρός.
 Ἀστέριος Κ. Γάνος.
 Μιλτιάδης Χ. Χαριστός.
 Ἀγγελίδης διδάσκαλος.
 Δ. Ναννίδης.
 Ι. Δ. Ματακίδης ιατρός.
 Ἀλέξ. Δ. Φωκᾶς.
 Γ. Ν. Νάκου διδάσκαλος.
 Γ. Δ. Ρούμελης δικηγόρος.
 Δ. Δέλλης.
 Δ. Σ. Παπᾶζογλου.
 Θωμᾶς Εὐθυμιάδης.
 Θεόδωρος Κ. Δούρου.
 Θεοχ. Ν. Πεντζίκης ἔλληνη.
 Ἰω. Δ. Οἰκονόμου ἔλληνοδ.
 Βασιλικὴ Θεοδώρου νηπιαγ.
 Ἀνθῆ Π. Κοκκινᾶ διευθ. παρ.
 Ἀμαλία Μ. Θεοδωρίδου.
 Ἀννέτα Κ. Ἀποστολίδου.
 Μιλτιάδης Σωτηριάδης.
 Ἰω. Γ. Σφόρος.
 Μ. Βαλάνης.
 Γεώργιος Δημητριάδης.
 Δ. Ἰωαννίδης.

Οἱ ἐν Σιαρτίστῃ.

Ἥ Ἀδελφότης «Ἦὸς τοῦ
 Ὀρβήλου»
 Ἀθανάσιος Ἰωαννίδης.
 Χρ. Γεωργιάδης διδάσκαλ.
 Θεόδωρος Γεωργιάδης.
 Ἀθαν. Νάκου.

Οἱ ἐν Πρωσσοσταίῃ.

Γ. Ἀστεριάδης ἔλληνοδιδ.
 Χρ. Χ. Βολτσιάνος.
 Ν. Λιάμης ιατρός. 2
 Γεώργιος Βουλτσιάνος. 5
 Ἀθανάσιος Νικολάου. 2
 Χρ. Ι. Γόττα. 2
 Εὐάγγελος Ἀγγέλου. 2
 Χριστόδ. Γεωργιάδης διδ.
 Γεώρ. Δ. Ῥαΐου.
 Κ. Κωνσταντίνου ιατρός.
 Ν. Α. Στεργιάδης.
 Ἰωάννης Ζιόγας.
 Ἀγγελος Σεσλιώτης.
 Κωνσταντ. Ζιόγας.
 Οἰκονόμος Παπκωϊώννης.

Οἱ ἐν Δράμα.

Κ. Χαρίτωνος ιατρός.
 Ἀνέστης Ἀρετζίδης.
 Β. Γρηγοριάδης.
 Στ. Μερτζίδης ιατρός.
 Χρῆστος Ζαφειρίδης.
 Κυντιλίδης.
 Κ. Μερκούριος.
 Δ. Γεωργιάδης διδάσκ.
 2 Γ. Σῆμος.
 Ἀλευθερία Ἀντωνιάδου δι-
 ευθύντρ. Περθεναγωγ.

Οἱ ἐν Πραβίῳ.

Ἀστ. Ἀγγελίδης δημαδιδ.

† δ' Ἐλευθεροπόλεως Διο-
νύσιος.
Ἄθων. Νικολάου.
Χρῆστος Ε. Παλλασσιάδης.
Δημήτριος Ἀδραμίδης.
Ἰωάννης Στυμμάτης.
Μ. Π. Κωνσταντινίδης.
Ἄδελφοὶ Ῥουσαμάνη.
Ἄγγελος Γεωργιάδης.
Μαρίνος Δημητρίου.
Γεώργιος Δημητρίου.
Πέτρος Δημητρίου.
Νικόλαος Ἰωάννου.
Δ. Δημητρίου Κωνδύλας.
Χ. Μαυρουδῆ Καργιαννιώτης.
Δ. Βέτας.
Φίλιππος Δημητρίου.
Κωνστ. Χ. Νικολαΐδης.
Δημήτριος Ἰωάννου.
Γεώργιος Καρχαγιώτης.
Χ. Θεόδωρος Τσαρδήλης.
Δημ. Γ. Ἀλεξίδης.
Κωνστ. Ὑφαντόπουλος.
Σταῦρος Κωνσταντίνου.
Χ. Παπαῖ Μιχαήλ.
Γεώργιος Πέιου.
Ἰωάννης Α. Βασιματζῆς.

Οἱ ἐν Ξάνθῃ.

Ἰωάννης Γεωργιάδης.
Ἰωάννης Ἀντωνιάδης.
Ἀπόστολος Χρηστίδης.

Σαμουήλ Δαυιήλ.
Εὐστάθιος Ἀθανασίου.
Χρῆστος Α. Χρηστίδης.
Νικόλαος Ἀνδρέου.
Νικόλαος Ἀθανασίου.
Ἀλέξανδρος Π. Χατζίδης.
Βασίλειος Π. Χατζίδης.
Σταῦρος Π. Βελλίου.
Ἴπποκρ. Π. Χαρητζόγλου.
Κωνστ. Α. Βήκκ.
Κωνστ. Χ. Γεωργίου.
Διογένης Νικολάου.
Χρῆστος Μάρκου.
Δημήτριος Α. Χρηστίδης.
Θεμιστολῆς Ν. Σγουρόφ.
Παναγ. Γ. Καστητζόγλου.
Κωνστ. Ἀλβανοῦ.
Κωνστ. Ζέκου.

Οἱ ἐν Δεδε-αγατί.

Ι. Καρχιαννόπουλος ὑπο-
πρόξ. Ἑλλάδος. 10
Σ. Δημητριάδης. 5
Ἰωάν. Καρδαυλῆ 5
Κ. Μ. Πιττακούλης. 5
Ι. Χρηστίδης 5
Α. Παπακωστής ἰατρός. 2
Ι. Κ. Μελιάρος. 2
Λυκοῦργος Καλαφάτης.
Ὁρέστης Καλαφάτης.
Κωνστ. Καλαφάτης.
Π. Πιρακτεοῦπουλος.

Π. Α. Ἀγνασμηκλῆς.
Γ. Εὐστρατίου.
Ἐμμ. Ἀναγνωστόπουλος.
Α. Φρυδῆς
Μ. Καπιώτης.

Παναγ. Βλάχος.
Ἄθ. Δημητριάδης.
Ἄνυστ. Πολίτης.

Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Οἱ ἐν Ἀδριανουπόλει.

Φραγκῆτος Λογοθέτης.
Ἰωνοῦ Φ. Λογοθέτου.
Ἰωάννης Γ. Μανοῦσος.
Ἐλένη Ι. Μανοῦσου.

† ὁ Ἀρδιανουπόλεως Νεό-
φυτος 2

Γ. Παγίδας γυμνασιάρχης.
Ἐμμ. Δημητριάδης ἐκ Κοζάν.
Χρ. Φυλακτὸς ἐκ Βελβενδοῦ
Θ. Παπαϊωάννου ἐκ Καταφ.
Κύφρ. Κ. Ἀντωνιάδου διευ-
θύντρ. παρθεναγωγείου.
Προηγ. Κοσμῆς Λαυριώτης.
Γαβριήλ Δ. Θεοδοριδῆς.
Ἄθηνᾶ Ἀγγελίδου.
Γ. Καραπαναγιώτης.
Φ. Δημητριάδης.
Κ. Α. Καλλίος.
Ι. Βασιλάδης.
Θεόφιλος Καβάνης.
Γεώρ. Μαργαριτίδης,
Ι. Π. Γέροντας.

Οἱ ἐν Τυρνάβῳ (Θεσσαλίας).

Ζωὴ Ἡρακλείδου Παρθενηγ.
Θεοδώρα Γρηγοριάδου νηπ.
Ζωὴ Σταμ. Μουλούλη.
Εὐκνήβη Ι. Κολόμβου.
Ἄθ. Ζαφειριάδης ἑλληνοδιδ.
Χρ. Στρατηγόπουλος δημοδ.
Γ. Χ. Ἀλεξάνδρου δημοδ.
Ἀρχιμκν. Γρ. Ἁγιοταφίτης.
Μαργαρίτης Χ. Φῶρος.
Ἀντώνιος Μιχαήλ ἱερεὺς.
Ἐμμ. Ι. Μουζῆς.
Ἄθ. Δημητριάδης,
Δ. Ἀγγελίδης Ἰατρός.
Λάμπρος Δανιήλ.
Κ. Κοντόπουλος ἰατρός.
Αἱ μνητήριχι τοῦ Παρθεν.
Τυρνάβου.

*Οἱ ἐν Λειβαδείῳ τῆς
Χαλκιδικῆς.*

Ν. Σταγειρίτης ἐκ Σαϊάθου.
Δ. Πανέρης.
Ἄθ. Α. Καρακωνασόπουλος.

Ἄγλαξ Καμβουκίδου.
Ὀλυμπιᾶς Γ. Ζωγραφίδου.
Βασιλικὴ Κ. Πετσάρη.

Ἑλένη Παπαδημητρίου.

Μαρία Ι. Ἐξάρχου.

Οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ναουσαῖοι.

Ματθαῖος Χριστοδούλου. 2

Δημήτρ. Κ. Κοκκίνου. 4

Κωνστ. Δ. Λαμπίνης. 2

Πέτρος Κοσβογιάννης.

Χριστόδουλος Κουλτσιάκης.

Ἀδελφοὶ Μητσάνη.

Γεώργιος Μ. Γούδας.

Ἀδελφοὶ Κοντοῦ.

Πέτρος Πράτσινος.

Ἰωάν. Α. Σαρῆνος.

*Οἱ ἐν Γουδάμπα τῆς
Αἰγύπτου.*

Α. Κουματῆς Θεσσαλός.

Ι. Κηπουρός Θεσσαλός.

Α. Ψαθόπουλος υ

Σωτήριος Βλαχάκης.

Λάσκαρης Π. Γεωργιάδης.

Π. Κουτζαμάνης Νεβεσκιώτης.

Ν. Γ. Κιοῦρχου.

4 Γεώργιος Παπαδόπουλος.

2 Ἰωάννης Β. Λιάτζης.

Μιχαλάκης Νικολαέφ.

Ι. Δημητρίου Βιτωλιώτης.

Β. Θεοδώρου Νεβεσκιώτης.

Στέργιος Ν. Γκάβκας.

2 Δημήτριος Γεωργίου.

Ι. Δημητριάδης.

Ν. Κ. Τζάττας Μακεδών.

Μ. Κωνσταντίνου Βιτωλιώτης.

Ν. Κρηντόπουλος Θεσσαλός.

Παναγ. Κηπουρός.

Ν. Γεωργιάδης Βιτωλιώτης.

Ζητοῦμεν συγγνώμην πρὸς τῶν ἐν Ἀθήναις, Κωνσταντι-
νουπόλει, Σμύρνῃ, Καττορίᾳ, Κορυτσᾷ κλπ. φιλομούσων συν-
δρομητῶν ἡμῶν, διότι ὡς ἐκ τῆς μὴ ἐν καιρῷ ἐπιστροφῆς τῶν
ἀγγελιῶν δὲν κατεχωρίσθησαν τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

